

የዳኞች ስራ ላይ ስልጠና ፕሮግራም

የውርስ ሕግ ስልጠና ሞጁል

**በፌዴራል የፍትህ አካላት ማሰልጠኛ ማእከል
የተዘጋጀ**

ማውጫ

ምዕራፍ አንድ	
ስለውርስ ህግ በጠቅላላውና የአወራረስ ስርዓት በኢትዮጵያ	
1.1. ስለ ውርስ ህግ በጠቅላላው	
1.2. የአወራረስ ሥርዓት በኢትዮጵያ	
1.3. የተለያዩ አይነትና ባሕሪያት ውጤት ያላቸው የውርስ አወራረስ ደንቦች መኖራቸው ያለው ጠንካራና ደካማ ጎን	
1.4. የሽሪንግና የፍትሕብሔር የውርስ ደንቦች መካከል የሚታየው መሠረታዊ ልዩነትና በአፈፃፀም የሚታዩ ችግሮች	
ምዕራፍ ሁለት	
የኢትዮጵያ የውርስ አስተላለፍ ሥርዓት በጠቅላላው፤	
ምዕራፍ ሦስት	
ለመውረስ ስለሚያስፈለግ ችሎታ	
ምዕራፍ አራት	
ሳይናዘዝ የሞተ ሰው የውርስ ሥርዓት ጸፈጸጸም	
ምዕራፍ አምስት	
ውርስን ማጣራት እና ውርስን ማስተዳደር	
ምእራፍ ስድስት	
ስለውርስ የተደነገጉ የይርጋ ጊዜ ገደቦች	
ዋቢ መፅሐፍት	

የሞጁል አጠቃቀም መመሪያ

በዚህ ሞጁል ውስጥ ከዚህ በታች የተዘረዘሩት ምልክቶች የሚከተሉት አጠቃቀም ይኖራቸዋል፡፡

የኢትዮጵያ ህግ

የፍርድ ቤት ውሳኔ

አስፈላጊ/አስታውስ

ማጠቃለያ አስተያየት

የሌሎች አገሮች ተሞክሮ፡

መልመጃ/ውይይት

ጥቅስ/የፍርድ ቤት ጉዳይ፡ “...”

ምዕራፍ አንድ

ስለውርስ ህግ በጠቅላላውና የአወራረስ ስርዓት በኢትዮጵያ

የስልጠና ምዕራፉ ግብ፡-

ሰልጣኞች ይህንን ምዕራፍ ሲያጠናቅቁ፡-

- የኢትዮጵያ ውርስ ህግን በተመለከተ ለቀጣይ ስልጠና መንደርደሪያ የሆነ አጠቃላይ ግንዛቤ ይጨብጣሉ፡፡
- በኢትዮጵያ በመደበኛውና በሽሪያ ስርአት መካከል ያለውን የአወራረስ ልዩነትና የሚያጋጥሙ ችግሮችን ይለያሉ፤

1.1. ስለ ውርስ ህግ በጠቅላላው

በዓለማችን እየተሠራባቸው ያሉ ዘመናዊ የውርስ ህግጋት በመሠረታዊነት ሶስት አይነት የአወራረስ ሥርዓቶችን የሚዘረዝሩ የውርስ ደንቦችን የያዙ ናቸው፡፡ እነርሱም፤

- የሚች ውርስ ያለኑዛቤ ለሚች የሥጋና የጋብቻ ዘመዶች የሚፈፀሙበትን የአወራረስ ሥርዓት በዝርዝር የሚደነግጉ፤ ደንቦችን የያዙ (Rules of Intestate Succession)
- የሚች ውርስ በሚች ኑዛቤ መሠረት የሚፈፀምበትን ሥርዓት የሚደነግጉ ደንቦች የያዙ (Rules of testate Succession)
- የሚች ውርስ በሚች በክፊል ኑዛቤና በክፊል ያለኑዛቤ የሚፈፀምበትን ደንቦች የያዙ (Rules of partially intestate and partially Testate secession) ናቸው፡፡

በአጠቃላይ አሁን እየተሠራባቸው ያሉ የውርስ ህግጋት የሚንቀሳቀሱ እና የማይንቀሳቀሱ ንብረት ገንዘብና ከሌሎች ሰዎች የሚሰበሰብ ብድር ወይም ተከፋይ ገንዘብ የአክሲዮን ድርሻና ሌሎች በሚች መሞት ምክንያት የማይቋረጡ የሚች መብትና ግዴታዎች

ለሚች ወራሾች ቀልጣፋና ውጤታማ በሆነ መንገድ የሚተላለፍበትን የአወራረስ ሥርዓት የሚደነግጉ ናቸው።

የማሰቢያ ጥያቄዎች፡-

1. የውርስ ህግ አንድ ሰው በህይወት በነበረበት ጊዜ ያለው የንብረት ባለቤት የመሆን መብት በሞት ከተለየም በኋላ ተፈጻሚነት የሚያደርግ ከንብረት ባለቤትነት መብት ጋር በእጅጉ የተቆራኘ የህግ ክፍል እንደሆነ የሚገልፁ ጸሐፊዎች አሉ። የውርስ ህግ መሠረታዊ ግብና ዓላማ ምንድን ነው?
2. የኢትዮጵያ የውርስ ስርዓት ከየትኛው የሚመደብ ነው?
3. በኢትዮጵያ የውርስ ህግ በውርስ ንብረት ውስጥ የሚካተተውና የማይካተተውን ይለዩ?

1.2. የአወራረስ ሥርዓት በኢትዮጵያ

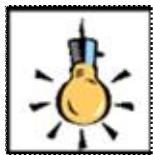
ስለ ኢትዮጵያ የአወራረስ ስርዓትና ህግ ስናነሳ በአሁኑ ጊዜ የሚታየው የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ህገ መንግስት ፀድቆ ስራ ላይ ከዋለ በኋላ ያለውን የአወራረስ ስርዓት ነው።

ህገ መንግስቱ የግል መብቶችን በተመለከተ የሚነሱ ክርክሮች በተከራካሪዎቹ ፈቃድ በባህላዊ ወይም ኃይማኖታዊ ፍርድ ቤት የመዳኘት መብትን በአንቀጽ 34 ንዑስ አንቀጽ 5 ደንግጓል። ከዚህ በተጨማሪ የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤትና የክልል ምክር ቤት በህገ መንግስቱ አንቀጽ 34 ንዑስ አንቀጽ 5 መሠረት የህይማኖት እና የባህል ፍርድ ቤቶችን ሊያቋቁሙ ወይም ዕውቅና ሊሰጡ እንደሚችሉ ከመደንገጉም በላይ ህገመንግስቱ ከመጽደቁ በፊት ዕውቅና አግኝተው ሲሰራባቸው የነበሩ የኃይማኖትና የባህል ፍርድ ቤቶች በህገመንግስቱ መሰረት በአንቀጽ 78 ንዑስ አንቀጽ 5 በግልጽ ደንግጓል። በዚህ መሰረት፣ የፌዴራል ሽሪዓ ፍርድ ቤት በአዋጅ ቁጥር 188/1992 መሠረት ተጠናክሮ ስራውን የቀጠለ ሲሆን ክልሎችን የክልል ሽሪዓ ፍርድ ቤቶችን የማጠናከሪያ አዋጆችን በማወጅ ስራቸውን እንዲቀጥሉ አድርገዋል።

ከዚህ አንፃር ስንመዝነው የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ህገ መንግስት ፀድቆ ሥራ ላይ ከዋለበት ነሐሴ 1 ቀን 1987 ዓ.ም ጀምሮ በኢትዮጵያ ባህላዊና ልማዳዊ የአወራረስ ደንቦች፣ ሀይማኖታዊ የአወራረስ ደንቦች ህገ መንግስታዊ ዕውቅናና ጥበቃ አግኝተው ከፍታብሔር ህጉ የውርስ ህግ ድንጋጌዎች ጉን በጉን እየተተገበሩ ይገኛሉ። ስለዚህ አሁን ያለው የአወራረስ ስርዓቶች ስንመለከት ሁለት መሠረታዊ እና ልዩ ባህሪያት ያሉት ነው።

- የመጀመሪያው በእኩል ደረጃ ህገመንግስታዊ ዕውቅናና ጥበቃ በተሰጣቸው፣ 1)ባሕላዊና ልማዳዊ የውርስ አወራረስ ደንቦች 2)ሀይማኖታዊ የውርስ አወራረስ ደንቦች እና 3) በፍታብሔር ህጉ የተመለከቱት የተለያዩ አይነት ባህሪ እና ውጤት ያላቸው የአወራረስ ሥርዓቶች በአገሪቱ ውስጥ ተግባራዊ እየሆኑ መሆናቸው ሲሆን፤
- ሁለተኛው በሚች የውርስ አወራረስ ሒደት ሥርዓት ሲፈፀም የሚነሱ ክርክሮች ተፈፃሚነት ያላቸውን የአወራረስ ደንቦች የመምረጥ መብት ሙሉ በሙሉ የተከራካሪዎች መሆኑ ነው።

እዚህ ላይ መታየት ያለበት ከተከራካሪዎቹ አንደኛው በልማዳዊ ወይም ሀይማኖታዊ የአወራረስ ደንቦች መሰረት ለመዳኘት ፈቃደኛ ካልሆነ ጉዳዩ በፍታብሔር ህጉ የውርስ ህግ ድንጋጌዎች መሰረት የሚፈፀም መሆኑ መዘንጋት የለበትም፡- ስለሆነም ዜጎች የፍታብሔር ህጉን የውርስ ደንቦች ተፈፃሚነት የሚያስቀሩት ጉዳዩ በባህላዊ ወይም ኃይማኖታዊ የአወራረስ ደንብ እንዲፈፀም ሙሉ በሙሉ ሲስማሙና ፈቃደኛ ሲሆኑ ብቻ ነው።

1.3. የተለያዩ አይነትና ባሕሪያት ውጤት ያላቸው የውርስ አወራረስ ደንቦች መኖራቸው ያለው ጠንካራና ደካማ ጉን

ከላይ እንደተገለፀው በአገሪቱ አንድ ወጥ የሆነ የአወራረስ ሥርዓት ኖሮ የማያውቅ ሲሆን አንድና ወጥነት ያለው የአወራረስ ሥርዓት ለመዘርጋት የተደረገው ሙከራም ተግባራዊ ውጤት አላስገኘም። ይህም በመሆኑና ህገመንግስቱ ባህልን፣ ሃይማኖትን መሰረት ለሚያደርጉ የአወራረስ ደንቦች ዕውቅናና ጥበቃ ሰጥቷል። ይህም ዜጎች በፈቃዳቸውና በፍላጎታቸው የህብረተሰባቸው ባህላዊ የውርስ ደንቦች ወይም ኃይማኖታዊ የውርስ ድንጋጌዎች መሰረት የሚች ውርስ የሚያስፈፅሙበት እድል የሚሰጥ በመሆኑ፣ ዜጎች የግል ጉዳያቸው በመረጡት

መንገድ የመጠየቅና የመዳኘት መብታቸውን ያረጋግጣል። ይህም ሊመሰገን የሚገባው ጠንካራ ጎን እንደሆነ ለመረዳት ይቻላል።

በሌላ በኩል ከአንድ በላይ የሆኑ የውርስ አወራረስ ስርዓቶች በአንዲት አገር ውስጥ ተግባራዊ ለማድረግ ሲሞክር የአንዱ የአወራረስ ሥርዓት ደንቦች ከሌላው የሚለያዩበት ሰፊ ሁኔታ ስለሚኖርና ከሚች ወራሾች መካከል የተወሰኑትን በአንደኛው የአወራረስ ስርዓት ሌሎቹ ደግሞ በሌላ የአወራረስ ሥርዓት መሰረት የሚች ውርስ እንዲፈፀም ለማድረግ የየበኩላቸውን ጥያቄ ስለሚያቀርቡና በሌሎች ምክንያቶች የሚፈጠረው የተለያዩ የውርስ ደንቦችና የአፈፃፀም ግጭት ምክንያት የሚፈጠሩ ችግሮች አሉ። በኢትዮጵያ ተፈፃሚነት ያላቸው ባህላዊ የአወራረስ ሥርዓቶች ብዛታቸውን፣ ይዘታቸውን የሚያሳይ ወጥ ጥናት ባለመደረጉ በእርግጠኝነት ብዛታቸውን፣ ይዘታቸውንና የአፈፃፀም ሒደታቸውን ከሌሎች ኃይማኖታዊና የፍትሐዊ ህግ የውርስ ድንጋጌዎች ጋር በማነፃፀር ለመግለጽ አይቻልም። ሆኖም የተለያዩ የብሔር ብሔረሰቦች ጎሳዎችና ማህበረሰቦች የየራሳቸው ባህላዊ የውርስ አወራረስ ደንቦች እንዳላቸውና እነዚህም በይዘትም ሆነ በአፈፃፀም የተለያዩ ይዘትና ባህሪ እንዳላቸው በተለያዩ ጊዜ ከተደረጉ አጫጭር የዳሰሳ ጥናቶች ለመረዳት ይቻላል።

ስለሆነም በኢትዮጵያ ተግባራዊ እየሆኑ ባሉ የባህል አወራረስ ደንቦች መካከል ያለው ልዩነትና አንድነት እንደዚሁም እያንዳንዱ ባህላዊ የውርስ አወራረስ ሥርዓት እየተሰራባቸው ካሉት የፍትሐዊ ህጉ እና የሽሪዓ የውርስ ድንጋጌዎች ያላቸውን አንድነት እና ልዩነት በንጽጽር ለማቅረብ አይቻልም። በአንጻሩ ጎን በጎን የሚተረጉሟቸው እና የሚያስፈጽሟቸው ፍርድ ቤቶች ተቋቁመው እየተሰራባቸው ባሉት የፍትሐዊ ህግ የውርስ ደንቦችና የሽሪዓ የውርስ ደንቦች መካከል ያለውን መሰረታዊ የይዘት ልዩነትም በአፈፃፀም ሒደት እየተከሰቱ ያሉ መሠረታዊ ችግሮች ማየት በአገራችን የተለያዩ ባህላዊ ኃይማኖታዊና የፍትሐዊ ህግ የተደነገገውን የአወራረስ ሥርዓት ተግባራዊ በማድረግ ሒደት ጥንቃቄ ሊደረግባቸው የሚገቡ መሰረታዊ ጉዳዮች ለመረዳት ጠቀሜታ ስለሚኖረው በአጭሩ ማየት ይጠይቃል።

1.4. የሽሪዓና የፍትሐዊ ህግ የውርስ ደንቦች መካከል የሚታየው መሠረታዊ ልዩነትና በአፈፃፀም የሚታዩ ችግሮች

ሀ) በሽሪዓና በፍትሐብሔር ህጉ መሰረታዊ የፖሊሲ ሐሳብ ልዩነቶች የሽሪዓም ሆነ የፍትሐብሔር ህጉ የውርስ ደንቦች መሰረታዊ ግብ የሚችን ውርስ ለወራሾቹ ማስተላለፍ ቢሆኑም በይዘታቸው አንድ አንድ መሰረታዊ ልዩነቶች አሏቸው። ይህም ልዩነት ሁለቱ ህግጋት መካከል የተካተቱ የፖሊሲ ሀሳብ ልዩነት ነፀብራቅ ነው። ከልዩነቶቹ ጥቂቶቹን ስንመለከት፤

✚ የፍትሐብሔር ሕጉ የሚች ወራሾች ከሚች በሀይማኖትና በእምነት መለየታቸው የወራሽነት መብታቸውን አያሳጣቸውም። በሌላ በኩል ሚች ሙስሊም ከሆነ የእስልምና ኃይማኖት ተከታይ ያልሆኑ ወራሾቹ በሚች ውርስ እንዳይሳተፉ የሽሪዓ የውርስ ደንቦች ይከለክላሉ።

✚ የፍትሐብሔር ህጉ የሚች ሴትና ወንድ ወራሾች በጾታቸው ምክንያት የተለያየ ድርሻ እንዲወስዱ አያስገድድም። በእኩል የዝምድና ደረጃ እስካላቸው ድረስ እኩል ድርሻ ያገኛሉ። በሽሪዓ የሚች ሴት ልጆች ከሚች ውርስ አንድ ሶስተኛ የሚሰጣቸው ሲሆን ወንዶች ሁለት ሶስተኛ ይወስዳሉ።

✚ በሽሪዓ ሚስት ባሏን የመውረስ መብት ያላትና ከባሏ ውርስ አንድ ስምንተኛ የማግኘት መብት ያላት ሲሆን በፍትሐብሔር ህግ መሰረት ሚስት ባሏን የመውረስ መብት የላትም።

✚ የኢትዮጵያ የፍትሐብሔር ህግ ሚች ከወራሾቹ አንዱን በኑዛዜ የመንቀል መብት ያለው መሆኑን የሚደነግግ ሲሆን በሽሪዓ ሚች ወራሾቹን በኑዛዜ የመንቀል መብት የለውም።

በፍትሐብሔር ህጉ ሚች በኑዛዜ ንብረቱን ለሶስተኛ ወገን የማስተላለፍ መብት ያለው ሲሆን በሽሪዓ አንድ ሰው በኑዛዜ ሊያስተላልፍ የሚችለው የንብረቱን አንድ ሶስተኛ ብቻ ነው።

ለ) በአፈፃፀም የሚታዩ ችግሮች

በሁለቱ ህጎች መካከል ያሉት እነዚህ እና ሌሎች መሰረታዊ ልዩነቶች ሚች ሙስሊም በሆነ ጊዜና የሚች ወራሾች የሌላ ኃይማኖት ተከታይ ወይም ከጋብቻ ውጭ የተወለዱ በሆኑ ጊዜ ወይም ሚች በጠቅላላ የኑዛዜ ስጦታና ነጠላ የኑዛዜ ስጦታ ንብረቱን ባከፋፈለ ጊዜ በሽሪዓ ተጠቃሚ የሚሆኑት ወራሾቹ በሽሪዓ መሠረት ውርሱ እንዲፈፀም ሌሎች ደግሞ በፍትሐብሔር ህጉ መሰረት ታይቶ እንዲወሰን በየበኩላቸው የወራሽነት ማረጋገጫ ለማግኘትና ውርሱን

ለመከራል ክስ የሚያቀርቡበትና የአንድ ሰው ውርስ ጎን በጎን በሁለት ፍርድ ቤቶች የሚታይበት ሁኔታ ያጋጥማል።

የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ህገ መንግስት አንቀጽ 34 ንዑስ አንቀጽ 5 ይህንን ችግር ዘላቂታ መፍትሔ ለመስጠት ታስቦ የተደነገገ ሲሆን፤ ይህንንም ተግባራዊ ለማድረግ ይቻል ዘንድ የፌዴራል ሽሪዓ ፍርድ ቤቶችን ለማጠናከር አዋጅ ቁጥር 188/1992 ታውጏል። በተለያዩ ክልሎችም የክልል ሽሪዓ ፍርድ ቤቶች ማጠናከሪያ አዋጆች ታውጀዋል። እነዚህ የህግ ማዕቀፎች ከመውጣታቸው በፊት የነበሩ በርካታ ችግሮችን ለመፍታት እንዲረዱ የሚስተባበል ባይሆንም አሁንም ቢሆን፤

✚ በህግ ማዕቀፎቹ ድንጋጌዎች ግልፅ አለመሆንና በአንድ አንድ ጉዳዮች ክፍተት ያለባቸው በመሆኑ የተነሳና

✚ መደበኛው ፍርድ ቤት እና የሽሪዓ ፍርድ ቤቶች ህግን በመተርጎምና በማስፈፀም ሒደት የየራሳቸው ችግር ያለባቸው በመሆኑ

ሁለቱን የውርስ ህጋት በማስፈፀም በኩል በርካታ ችግሮች እንደሚፈጠሩና ችግሮቹ ከፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት አልፈው የህገመንግስት አጣሪ ጉባኤና የፌዴሬሽን ምክር ቤት የመነጋገሪያ አጀንዳ እየሆኑ መሆኑን አንድ አንድ ጉዳዮችን አንስቶ ማየት ይቻላል።

በዚህ በኩል በህግ አተረጓጎምና አፈፃፀም ያሉ ችግሮችን ለመረዳት

❖ በአንሻ መሐመድና ከድጃ በሽራ

❖ በወ/ሮ ፈንታየ መሐመድና ወ/ሮ እናትነሽ ከተማ

መካከል የተደረጉ ክርክሮችንና በየደረጃው የተሰጡ ውሳኔዎች መመርመሩ ጠቀሜታ ይኖረዋል።

በአጠቃላይ በአገራችን እየተሰራባቸው ያሉ በርካታ ባህላዊና ኃይማኖታዊ የአወራረስ ሥርዓቶች ከፍትሐብሔር ህጉ የአወራረስ ደንቦች ጋር ጎን በጎን ሥራ ላይ በሚውሉበት ጊዜ የሚከሰቱትን ችግሮች መሰረታዊ ባህሪ ችግሮቹ የሚፈቱበትን የህግ አግባብ በመረዳት ለተግባራዊ እንቅስቃሴ ዝግጁ ለመሆን ስልጠናዎች በአካባቢያችን ያሉትን ባህላዊ ኃይማኖታዊ የአወራረስ ሥርዓቶች መሰረታዊ ደንቦች እና የአፈፃፀም ሥርዓት ላይ ስልጣኖቹ

በየአካባቢያቸው የዳሰሳ ጥናት በማድረግ በጥናቱ ግኝት ላይ የጋራ ውይይት እንዲያደርጉ ማድረግ የላቀ ጠቀሜታ ስላለው ትኩረት ሊሰጠው የሚገባው ነጥብ ነው።

በአሁኑ ጊዜ በተጨማሪም ቢያንስ ሁለት ዓይነት የአወራረስ ስርአት (መደበኛና ሽሪዓ) በመኖሩ አንዳንድ ጊዜ አንድ ጉዳይ በሁለቱም ስርአቶች የሚስተናገድበትና ግጭት የሚፈጠርበት ሁኔታ ይከሰታል። የሽሪዓ ፍርድ ቤቶችን ስልጣን የሚሰጠው አዋጅ ክፍተት ያለበት መሆኑን ከላይ ተመልክተናል። በመሆኑም ህጉ ዘርዘር ባለ ሁኔታ ተሻሽሎ ሊወጣ ይገባዋል። ህጉ እስኪሻሻል ግን የሽሪዓ ፍርድ ቤቶች ምንግዜም ግጭት ሊከሰት የሚችል መሆኑን በጠረጠሩ ጊዜ ጉዳዩን የማጣራትና በተከራካሪ ወገኖች መካከል ፈቃድ በሌለ ጊዜ ጉዳዩን ወደ መደበኛው ፍርድ ቤት የመምራት ሃላፊነት ይኖርባቸዋል።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. የሚች ውርስን በማስፈፀም በኩል በፌዴራልም ሆነ በክልል ደረጃ የተቋቋሙ መደበኛ ፍርድ ቤቶችና በሽሪዓ ፍርድ ቤቶች ላይ የተጣለ የህግ ገደብ አለ ብለው ያስባሉ? ለምን?
2. ባህላዊ የአወራረስ ደንቦች ኃይማኖታዊ የአወራረስ ደንቦች እና የፍትሐብሔር ህጉ የውርስ ደንቦች ጎን በጎን ሥራ ላይ መዋላቸው ምን አይነት ጠቀሜታ እና ጉዳት ይኖራቸዋል ብለው ያስባሉ? ያብራሩ።
3. አንድ ሙስሊም ወንድ ከዚህ ዓለም በሞት ይለያል። የሚች ሚስት በሽሪዓ መሠረት ሚች ህጋዊ ሚስት መሆኗን አጣርቶ ማስረጃ እንዲሰጣት በአካባቢዋ ላለው የናኢባ ፍርድ ማዕታቀርባለች። ይህ ማለት የጋራ ንብረት አከፋፈል በሽሪዓ መጣራት እንዲከናወን በአዋጅ 188/1992 አንቀፅ 4 ንዑስ አንቀፅ 2 መሠረት ሰጥታለች ማለት ነውን? ለምን?
4. ወ/ሮ ከድጃ ዑመርና አቶ ሰማን አበጋዝ በሽሪዓ ሕግ መሠረት ተጋብተው ሃያ ዓመት ከኖሩ ባልየው በዚህ ዓመት በሞት ይለያል። በዚህ ወቅት ሴትዮዋ በሽሪዓ መሠረት ከሚች ጋር

ፈጽማ የነበረች የሚችል ሕጋዊ ሚስት መሆኗን ለማረጋገጥ ለሽሪያ ፍርድ ቤት አቤቱታ ሽሪያ በሚፈቅደው መሠረት የተገባች የሚችል ሚስት መሆኗን የሚያረጋግጥ ማስረጃ የሽሪያ ቤት ይሰጣታል። በሌላ የፌዴራልና የክልሉ የቤተሠብ ሕግ ጋብቻ የሚቋረጥበት አን ምክንያት ከተጋቢዎቹ አንደኛው በሞት ሲለይ መሆኑን ይደነግጋል። ጋብቻው ሲፈርስ የጋራ ንብረታቸው እኩል ተከፍሎ የሚችል ድርሻ ለወራሾቹ የሚስት ድርሻ ደግሞ እንደሚሆን የቤተሠብ ሕጉ ድንጋጌዎች ያሳያሉ። ወ/ሮ ከድጃ ዑመር የሽሪያ ፍርድ ቤት ሚስት ስለመሆኗ አረጋግጦ የሰጣትን ማስረጃ በማያያዝ የሚችል ወራሾች ግማሽ ን እንዲያካፍሏት የሥረ ስልጣን ላለው መደበኛ ፍርድ ቤት ክስ ስታቀርብ የሚችል ወራሾች ስለመሆኗ ማስረጃ እንዲሰጣት ለሽሪያ ፍርድ ቤት ያመለከተች ስለሆነ የንብረት ክፍያውም መታየት ያለበት በመደበኛው ፍርድ ቤት ሳይሆን ጉዳዩን በመጀመሪያ ባየው የሽሪያ ፍርድ ቤት በኩል መሆን አለበት በማለት ተቃወመ። ይህንንም የሚሉት የንብረት ክፍያው በሽሪያ በሽሪያ ፍርድ ቤቶች በኩል ቢታይ በሽሪያው ሚስት ባሏ መውረስ ስለምትችል በሽሪያ መሠረት ከንብረቱ የምታገኘው አንድ አራተኛውን እንጅ ግማሹን ባለመሆኑ ነው።

ሀ. እርሰዎ ጉዳዩን የያዙት ዳኛ ቢሆኑ የንብረት ክፍፍሉን አስመልክቶ ወ/ሮ ከድጃ ዑመር መንግስቱ አንቀጽ 34/5/ እና የፌዴራል ሽሪያ ፍርድ ቤቶችን አቋም ለማጠናከር በ አዋጅ 188/1992 አንቀጽ 4 ንዑስ አንቀጽ 2 መሠረት በሽሪያ ፍርድ ቤት ለመዳኘትና ሕግ መሠረት ጉዳዩ እንዲታይ ፈቃድ ሰጥታለች ብለው ጉዳዩን በሽሪያ ፍርድ እንድታቀርብ ይወስናሉን? ለምን?

ለ. ወ/ሮ ከድጃ ዑመር የአቶ ዑስማን አበጋዝ ልጅ ብትሆንና የሚችል ልጅና ወራሽ ሆኖ የሚያረጋግጥ ማስረጃ ከሽሪያ ፍርድ ቤት እንዲሰጣት አመልክታ የወራሽነት ማስረጃ ከወሰደች በኋላ የውርስ ንብረት ክፍፍሉን በተመለከተ በሽሪያ ፍርድ ቤት ለመዳኘት ለ ባትሆንና የውርስ የንብረት ክፍፍሉ በኢትዮጵያ የውርስ ሕግ መሠረት እንዲፈጸም ብት ጥያቄዋ ተቀባይነት ማግኘት አለበት ብለው ያስባሉ? ወራሽነትን እንዲያረጋግጥ ለሽሪያ ቤት ማመልከቻ ማቅረብ የውርስ ንብረት ክፍያ ስርዓቱን የሽሪያ ፍርድ ቤት አይቶ እን ፈቃደኝነትን መግለጽን ያሳያል ብለው ያስባሉ? ለምን?

5. የፌዴራል ሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 27783 ሐምሌ 05 ቀን 1999 ዓ/ም የሽሪያ ቤቶችን ስልጣን በተመለከተ የሰጠው ውሳኔ ከዚህ ሞጁል ጋር የተያያዘ ሲሆን ውሳኔው

ነው ብለው ያምናሉ? ውሳኔውን ከላይ ከቀረቡት ጥያቄዎች ጋር እንዴት ያገናዝቡታል?

ምዕራፍ ሁለት

የኢትዮጵያ የውርስ አስተላለፍ ሥርዓት በጠቅላላው፤

የስልጠና ምዕራፉ ግብ፡-

ሰልጣኞች፡-

- የፍትሐብሔር ሕጉ የውርስ ሕግ ጠቅላላ ድንጋጌዎች ይዘት፤ አተረጓጎምና በአፈጻጸም ላይ ያደጋገመው ያሉ ችግሮች ይለያሉ።
- በጠቅላላና በልዩ የውርስ ህግ ድንጋጌዎች መካከል የትርጉም ልዩነት በሚያጋጥመበት ጊዜ ችግሩ የሚፈታበትን ክህሎት ይለያሉ።

2.1. የኢትዮጵያ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች አደረጃጀት

በኢትዮጵያ የፍትሐብሔር ሕግ በአምስተኛው አንቀጽ የአገሪቱ የውርስ ስርዓት እንዴት እንደሆነ ዝርዝር የሆኑ ደንቦችን የያዙ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ተደንግገው ይገኛሉ። እነዚህ ስለ ውርስ የተደነገጉትን ድንጋጌዎች አቀራረጽ ስንመለከት በአንድ በኩል የውርስ ሕግ ጠቅላላ መሪ ደንቦች የሆኑ ጠቅላላ የሕግ ድንጋጌዎች /General Provisions/ ያሉት ሲሆን በሌላ በኩል ደግሞ የሚች ውርስ በኩዛዜ ወይም ያለኩዛዜ የሚተላለፍበትን መንገድ በዝርዝር የሚያስቀምጡ ስለ ውርስ ንብረት አስተዳደር እና የውርስ ንብረት እንዴት ለወራሾች እንደሚከፋፈል የሚዘረዝሩ ልዩ የሕግ ድንጋጌዎች /Special Provisions/ ተደንግገው ይገኛሉ።

በፍትሐብሔር ሕጉ ውርስ ስለሚከፈትበት ጊዜና ስፍራ ለወራሾች ሊተላለፉ ስለሚችሉ የሚች መብትና ግዴታዎች እና ሚችን ለመውረስ ስለሚያስፈልግ ችሎታ ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 826-841 የተደነገጉት የሕግ ድንጋጌዎች ጠቅላላ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች መሆናቸው በግልጽ ተመልክቷል።

እነዚህ ጠቅላላ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች የሚች ውርስ በኩዛዜ ወይም ያለ ኩዛዜ በሚፈፀምበት ወቅት መሪ ደንቦች በመሆን በአኩልነት ተፈጻሚነት ያላቸው ናቸው። ጠቅላላ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች የኢትዮጵያ ሕግ ስለ ውርስ ያስቀመጠውን አጠቃላይ መርህ የሚያንፀባርቁ እና አንድ ሰው ወራሽ ሆኖ

ለመቅረብ ሚሚላት ያለበትን ሁኔታ የሚደነግጉ ናቸው። በፍትሐብሄር ሕጉ የሚች ውርስ ያለ ኑዛዜ ወይም በኑዛዜ ለወራሾቹ የሚተላለፍበትን መንገድ በዝርዝር የሚወስኑት ደንቦችና ስለ ውርስ አስተዳደር፣ የውርስ አጣሪ የውርስ ንብረት ክፍፍል የተደነገጉት ገዢነት ያላቸው የሕግ ድንጋጌዎች ልዩ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ናቸው። እነዚህ የኢትዮጵያ የውርስ ሥርዓት አስተዳደርን የሚቆጣጠሩ ዝርዝር ደንቦች የያዙ ሲሆን የውርስ ሕጉን አብዛኛውን ክፍል ሸፍነው እናገኛቸዋለን።

አንዳንድ ጊዜ በውርስ ሕግ ጠቅላላ ድንጋጌዎች እና ዝርዝር ጉዳዮችን በሚወስኑት ልዩ ድንጋጌዎች መካከል የሰፋ ልዩነት እና የመልእክት አለመጣጣም ያጋጥማል። የዚህ ዓይነት ሁኔታ ሲያጋጥመን የመጀመሪያው ጥረታችን መሆን ያለበት ሁለቱ የሕግ ድንጋጌዎች ተቻችለው በስራ ላይ የሚውሉ ከሆነ አቻችለን ሁለቱም ድንጋጌዎች የወጡበትን ግብ እና አላማ እንዲያስፈጽሙ ማድረግ ነው። ነገር ግን ሁለቱ የሕግ ድንጋጌዎች ተቻችለው በአንድ ላይ በስራ ላይ ለማዋል የሚችሉበት ሁኔታ ካጋጠመን በጠቅላላ የሕግ ድንጋጌዎች እና በልዩ የሕግ ድንጋጌዎች መካከል መሠረታዊ ልዩነት ሲኖር ለልዩ የሕግ ድንጋጌዎች ብልጫ እና ተፈጻሚነት መስጠት አለበት የሚለውን የሕግ አተረጓጎም መርህ መከተል አለብን። ስለዚህ ለልዩ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ብልጫ በመስጠት ተፈጻሚነት እንዲኖራቸው ማድረግ ከሕግ መተርጎም ተግባር ውስጥ የመጀመሪያው ነው።

በፍትሐብሄር ሕግ ቁጥር 826 - 841 የተደነገጉት ድንጋጌዎች የውርስ ሕግ ጠቅላላ መሪ ደንቦች መሆናቸውን እና ሌሎች ድንጋጌዎች ዝርዝር ጉዳዮችን የሚያብራሩ ልዩ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች መሆናቸውን በመገንዘብ በሁለቱ መካከል መሠረታዊ ልዩነት ሲያጋጥመን የሕግ አተረጓጎም መርሆችን በመጠቀም ለተያዘው ጭብጥ እልባት መስጠት እንደሚገባ መዘንጋት የለበትም።

2.2. የውርስ መከፈትና በውርስ ስለሚተላለፉ መብትና ግዴታዎች

2.2.1. ውርስ የሚከፈትበት ጊዜና ሥፍራ

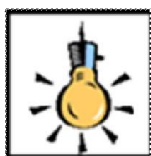
በብዙ አገሮች ሕግጋት አንድ ሰው በሕግ ጥበቃ ያገኘ መብትና ግዴታዎች ሊኖረው የሚችለው ከተወለደበት ቀን አንስቶ እስከሞተበት ቀን ድረስ ነው። የኢትዮጵያ የፍትሐብሄር ህግ ቁጥር 1 ሰው ከተወለደበት ቀን አንስቶ እስከሞተበት ቀን ድረስ የሕግ መብት አለው። በማለት በግልጽ ደንግጓል።

በጽንሰ ኃሣብ ደረጃ የሚች ውርስ ተከፈተ የምንለው ሚች በሞት ሲለይ በሕይወት ዘመኑ ሲኖር በነበረው መብቱ ተጠቅሞ ያፈራው ንብረት ባለቤት በማጣቱና ለሚች ግዴታም ተጠያቂ የሚሆን ባለመኖሩ የአንዲት አገር ሕግ የሚችን መብትና ግዴታ ለሌሎች ሰዎች /ወራሾች/ ለማስተላለፍ ስለ ሚች ውርስ አስተዳደር ትኩረት ሰጥቶ ጥበቃ ማድረግ መጀመሩን የምናመለክትበት ነው።

የኢትዮጵያ ሕግ በዚህ ላይ ያለውን አቋም ስንመለከት አንድ ሰው የሞተ አንደሆነ በሞተበት ጊዜ ዋና መኖሪያ ሥፍራ በሆነበት ቦታ የሚች ውርስ ይከፈታል” በማለት የፍትሐብሄር ሕግ ቁጥር 826/1/ ይደነግጋል። ከዚህ የሕግ ድንጋጌ የምንረዳው የኢትዮጵያ የውርስ ሕግ ስለ ሚች ንብረትና የውርስ አስተዳደር ትኩረት መስጠትና ጥበቃ ማድረግ የሚጀምረው ሚች ከሞተበት ሠዓት ደቂቃና ሠኮንድ ጀምሮ ምንም አይነት የጊዜ ክፍተት ሳይተው መሆኑን ነው።

ሚች ህይወቱ ማለፉ ከተረጋገጠበት ቅጽበት ጀምሮ የሚች ውርስ ይከፈታል። የሚች ውርስ የሚከፈትበትን ጊዜ በሕግ መወሰኑና ግልጽ በሆነ ድንጋጌ ማስቀመጡ፣ ራሱን የቻለ ጥቅም አለው። የመጀመሪያው ሚችን የሚወርሰው ሰው ሚች ከሞተ በኋላ በስንት ጊዜ በህይወት የኖረ ነው የሚለውን ጥያቄ ለመመለስ በሌላ አነጋገር የሚች ወራሾች እነማን እንደሆኑ ለማረጋገጥ መርዳቱ ነው። ሚችን ለመውረስ ሚች ሲሞት በህይወት መኖር አስፈላጊ መሆኑ በፍትሐብሄር ሕግ ቁጥር 830 ተደንግጓል። የሚች ውርስ የሚከፈተው ሚች በሞተበት ቅጽበት በመሆኑ ሚች ከሞተ በኋላ በአንድ ወይም በሁለት ሠኮንድ ዘግይቶ የሞተ ሰው ሚችን ወርሶ እንደሞተ ይቆጠራል። ስለዚህ የሚች ውርስ የሚከፈትበትን ጊዜ ትኩረት ሰጥቶ የሕጉ ድንጋጌ በግልፅ ማመልከቱ የወራሽነት ችሎታን እና በሌሎች ጉዳዮች ላይ የተደነገጉትን የሕግ ድንጋጌዎች ለማስፈጸም እና ለመተርጎም ጉልህ ጠቀሜታ አለው።

በጥንቃቄ መታየት ያለበት ነጥብ፣ የሚች ውርስ መከፈት የሚለውን ጽንሰሀሳብ የሚች ወራሾች ነን የሚሉ ሰዎች የወራሽነት የምስክር ወረቀት እንዲሰጣቸው በፍትሐብሄር ህግ ቁጥር 996-1002 በተደነገጉት ድንጋጌዎች መሰረት ፍርድ ቤት ቀርበው ከሚያቀርቡት አቤቱታ እና ከሚያስከፍቱት የስረ ፋይል ጋር አንድ አለመሆኑን ነው። የሚች ውርስ መከፈት የሚለው ጽንሰሀሳብ ሚች በህይወት እያለ የነበረው የፍትሐብሄር መብትና ግዴታ የተቋረጠና የሚች ንብረት በፍትሐብሄር ህግ ቁጥር 942 በተደነገገው

መሰረት 'እንደአንድ ልዩ ንብረት ተቆጥሮ' ህግ ጥበቃ ማድረግ መጀመሩን የሚያመለክትና ይህም የሚችል ህይወት ካለፈበት ቅጽበት ጀምሮ የሚከናወን መሆኑን የሚያሳይ ነው።

የሚችል የሕግ ወይም የኑዛዜ ወራሽ መሆኑ በማስረጃ ከተጣራ በኩል ይህንኑ የሚያረጋግጥ የፍርድ ቤት ውሣኔ ወይም ትእዛዝ ይሰጠኝ በማለት የሚችል ወራሾች ነን የሚሉ ሰዎች የሚያቀርቡት ጥያቄ ውርሱ ከተከፈተ በኩል የሕጉ የይርጋ የጊዜ ገደብ እስከሚገድበው ድረስ የሚቀርብ የወራሽነት መብት ማረጋገጫ ምስክር ወረቀት ይሰጠኝ ጥያቄ ነው። ይህም ከሚችል ውርስ በወራሽነት ተካፋይ ለመሆን የሚያስችላቸው ማስረጃ እንዲሰጣቸው የሚያቀርቡት ጥያቄ በመሆኑ ከሚችል ውርስ መክፈት የተለየ ጽንሰ ሀሣብ ነው። በመሆኑም የሚችል ውርስ የሚከፈትበት ጊዜ ሚችል ከዚህ ዓለም በሞት የተለየበት ቅጽበት እንጂ ወራሾች የሚችል ወራሽ መሆናችንን የሚያስረዳ ማስረጃ ይሰጠን በማለት ፍርድ ቤት ቀርበው መዝገብ ያስከፈቱበት ጊዜ እንዳልሆነ መረዳት ያስፈልጋል።

በሌላ በኩል ስለ ሕግ እውቀት የሌላቸው ሰዎች የሚችል ውርስ ተከፈተ የሚሉት የሚችል አርባ ቀን ካለፈ በኩል የሚችል ቤተሰቦች ዘመዶችና በሕይወት ዘመኑ ያፈራቸው ወዳጆች ተሰብስበው የሚችሉ የኑዛዜ እና የሕግ ወራሾች እንደዚሁም ከሚችል የተገኘውን ንብረት ለሌሎች ሰዎች በአደራ ወይም በትውስት የሰጣቸው እቃዎች ወይም ገንዘብ በብድር ለሌላ ሰው የሰጠውን ገንዘብና ሚችል ያለበትን የሌሎች ሰዎች እዳ ለማጣራት ምክክር እና ምርመራ የሚያደርጉበትን ጊዜ ነው። ይህ ስርዓት በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 942 እስከ 961 በተደነገጉት የሕግ ድንጋጌዎች መሠረት የሚያደርግ የውርስ ማጣራት ስርዓት እንጅ የሚችል ውርስ መክፈት የሚለውን ጽንሰ ሀሣብ ጋር አንድ አለመሆኑን መጠቀም ጠቃሚ ነው።

የፍትሐብሔር ሕግ የሚችል ውርስ የሚከፈተው በሚችል ዋና የመኖሪያ ስፍራ እንደሆነ ይደነግጋል። የአንድ ሰው የመኖሪያ ቦታ እና መደበኛ ቦታ በተመለከተ ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 174 እና 191 ተደንግጓል።

እዚህ ላይ በትኩረት መታየት ሽለበት የሚችል ውርስ የሚከፈትበትን ስፍራ በሕግ መወሰኑ የማችን ውርስ አፈጻጸም ስርዓት አስመልክቶ የሚነሱ አለመግባባቶችን

ለመፍታፔ ትልቅ ጠቀሜታ እንዳለውና የሚች ውርስ የሚከፈትበት ስፍራ በውርሱ ምክንያት የሚነሱ ክርክሮችን ለማየት የግዛት ክልል ስልጣን ያለውን ፍርድ ቤት ለመለየት አስፈላጊ እንደሆነ በእኛም አገር የዚህን ነጥብ አስፈላጊነት የፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 23 ድንጋጌዎች በአብነት ለማየት ይቻላል።

በአጠቃላይ የኢትዮጵያ የፍትሐብሔር ሕግ የሚች ህይወት ካለፈበት ቅጽበት ምንም የጊዜ ክፍተት ሳይተው በሚች ዋና መኖሪያ ስፍራ ውርሱ እንደሚከፈት ይደነግጋል። የሚች ውርስ የሚከፈትበትን ጊዜ ማወቅ ስለ ወራሽነት ችሎታ እና ሌሎችን የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ለመረዳት እና ለመተርጎም እንደዚሁም በአግባቡ በተግባር ላይ ለማዋል ጠቀሜታ ያለው በመሆኑ መረሃት የሌለበት ነጥብ ነው። የሚች ውርስ መከፈት ጉዳይ የሚደነግግ ግልጽ የሕግ ድንጋጌ ማስቀመጡ ተገቢ ሲሆን የሕጉን ድንጋጌ መንፈስና ይዘት የወጣበትን ዓላማ ተረድቶ በተገቢው መንገድ ስራ ላይ ማዋል አስፈላጊ ነው።

2.2.2 ከሚች ለወራሾች ሊተላለፉ የሚችሉና ሊተላለፉ የማይችሉ መብትና ግዴታዎች

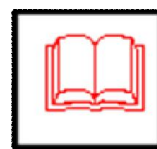
በመጀመሪያው ምእራፍ እንደተመለከተው የውርስ ሕግ ዋናው አላማና ግብ የሚች መብትና ግዴታዎች ወደ ወራሾች የሚተላለፍበትን ስርዓት መልክ ማስያዝ ነው። ይህ ሲባል ግን ሚች የነበረው መብት እና ግዴታ በሙሉ ወደ ወራሾች ይተላለፋል ማለት አይደለም።

በፍትሐብሔር ሕጎችን ለሚች ወራሾች የሚተላለፉት የሚች መብቶችና ግዴታዎች በሚች መሞት ምክንያት ተቋርጠው የማይቀሩት ብቻ መሆናቸው በግልጽ ተደንግጓል። ይህንንም ፅንሰ ኃሳብ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 826 ንዑስ አንቀጽ 2 ” በሚች መሞት ምክንያት ተቋርጠው ካልሆነ በቀር በዚህ አንቀጽ ደንቦች መሠረት በውርስ ውስጥ የሚገኙት የሚች መብቶችና ግዴታዎች ለወራሾች እና የኑዛዜ ባለስጦታዎች ይተላለፋሉ” በማለት በግልጽ አስቀምጦታል።

ከዚህ የሕግ ድንጋጌ የምንረዳው በሚች መሞት ምክንያት ተቋርጠው የሚቀሩ መብቶችና ግዴታዎች ወደ ወራሾች ሊተላለፉ እንደማይችሉ ነው። እነዚህ በሚች መሞት ምክንያት ተቋርጠው የሚቀሩ መብትና ግዴታዎች ምንድን ናቸው የሚለውን ጥያቄ ስንጠይቅ ሚች በግሉ ብቻ ሊጠይቃቸው እና ሊጠቀሙባቸው የሚችሉ መብቶች /Personal rights/ እና ሚች

በግሉ ሊፈጽማቸው የሚገቡ ግዴታዎች /Personal obligations/ ናቸው። የሚችሉ ግላዊ መብቶችና ግዴታዎች የተለያዩ ሊሆኑ ይችላሉ። ለምሳሌ ሚች በሙያው በመንግስት መስሪያ ቤት ወይም በአንድ የግል ድርጅት ተቀጥሮ የሚሰራ ሠራተኛ ቢሆን የሚቼ የመሥራት መብት ወራሾቹ ከእሱ ጋር ተመሳሳይ በሆነ ሙያ የሰለጠኑ ቢሆኑም እንኳን ለወራሾቹ በውርስ የሚተላለፍ አይደለም። አንደዚሁም ሚች ከልጆቹ ወይም ከዘመዶቹ የነበረው ቀለብ የመጠየቅ መብት ሚች ሲሞት የሚቋረጥና ለወራሾቹ ሊተላለፍ የማይችል መብት ነው። በሌላ በኩል ሚች በግል ችሎታው ለመፈጸም የገባቸው ግዴታዎች፣ ወራሾቹ በዚያ ሙያ ከእሱ የበለጠ ችሎታ እና ትምህርት ቢኖራቸውም እንኳን ሚች በግሉ ለመፈጸም የገባውን ግዴታ እነርሱ ተክተው እንዲፈጽሙ አያስገድዳቸውም። ይህም አንድ የህክምና ዶክተር ወይም ጠበቃ በሙያው ለመፈጸም የገባውን ግዴታ እሱ ሲሞት ወራሾቹ ዳክተሮች ወይም ጠበቃ ቢሆኑም እንኳን ሚች በገባው የውል ግዴታ እነርሱ ወርሰውና ተተክተው እንዲፈጽሙ መጠየቅና ማስገደድ አይችልም። ስለዚህ ከሚች ወደ ወራሾቹ የሚተላለፉ መብትና ግዴታዎችን ለመለየት መብትና ግዴታዎቹ በሚች መሞት ምክንያት የሚቋረጡ ናቸው ወይስ አይደሉም የሚለውን ጥያቄ በማንሣት መመርመር ያስፈልጋል። አብዛኛውን ጊዜ ሚች በውል ወይም በሕግ መሠረት ያገኘው የይዞታ መብት በውሉ ወይም በሕግ በተገለፀው የጊዜ ገደብ እስከሚደርስ ድረስ በአንድ ንብረት የመጠቀም መብት ሙሉ ወይም ሌጣ የንብረት ባለቤትነት፣የአክሲዮን፣ የንግድ መደብር እና የሌሎች የንግድ ማህበር ድርሻዎች ሚች ከሌሎች ሰዎች ሊጠይቀው የሚችል የገንዘብ እዳና በውል መሠረት የሚፈጸም ግዴታ እንደዚሁም ሌሎች አበዳሪዎች ከእሱ የሚጠይቁት የገንዘብ እዳና በሚች መሞት ምክንያት የማይቋረጥ የውል ግዴታ ለሚች ወራሾች የሚተላለፉ የሚች መብትና ግዴታዎች ናቸው።

የኢትዮጵያ የፍትሐብሔር ሕግ የሚች ወራሾች የውርስ ንብረት ክፍል ናቸው በማለት የሚች ወራሾች ጥያቄ ማንሣት የማይችሉባቸውን የካሣና የጡረታ ገንዘብ ክፍያዎች እንደዚሁም በሞት ጊዜ ሊከፈል ስለተገባ የህይወት ኢንሹራንስ ክፍያ ገንዘብ በምን መልኩ ለሚች ወራሾች እና የሚች ወራሽ ላልሆነ ሰዎች ሊተላለፉ እንደሚችሉ ገዥነት ያላቸውን ደንቦች ደንግጓል። እነርሱንም ከዚህ በመቀጠል በዝርዝር እንመለከታቸዋለን።

2.2.3. ስለሚች የውርስ ንብረት የተደነገጉ፣ ልዩ ድንጋጌዎች

ሀ. የጡረታና ካሣ ክፍያ

የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 828 ድንጋጌ ስንመለከት ”በሞት ምክንያት ለሚቹ ዘመዶች ወይም ባል ወይም ሚስት የሚሰጡ ጡረታዎች ወይም ካሣዎች የውርሱ ሀብት ክፍል አይሆኑም” ይህን የሕግ ድንጋጌ መንግሥት የሚች ንብረት ክፍል እንዳይሆኑ በፖሊሲ ደረጃ ውሳኔ ከሰጠባቸው አንደኛው የጡረታና የካሣ ክፍያ መሆኑን የሚያሳይ ሲሆን የሕጉን ድንጋጌ ይዘት በዝርዝር ስንመለከተው የሕጉ ተፈጻሚነት ሦስት ነገሮችን ሊዳስስ እንደሚችል ያስገነዝባል፡፡

የመጀመሪያው ለሚቹ ዘመዶች ወይም ባል ወይም ሚስት የሚሰጡ ጡረታዎች የውርስ ሀብት ክፍል አይሆኑም በማለት የፍትሐብሔር ሕጉ ይደነግጋል፡፡ ይህ የሕግ ድንጋጌ በመንግስት የማህበራዊ ጠዋስትና እና ድጎማ ፖሊሲ መሠረት የአገሪቱ ሕግ ስለሚፈቅድላቸው ለተጣሪዎች የሚከፈልን የጡረታ አበል የሚች ወራሾች እንደ ውርሱ ንብረት ክፍል በመቁጠር ለእነርሱ እንዲሰጣቸው መጠየቅ እንደማይችሉ በግልጽ ገደብ ያደረገ ድንጋጌ ነው፡፡

ሚች የመንግስት ሠራተኛ ሆኖ ለጡረታ አበል ክፍያ የሚያበቃ ግልጋሎት ሰጥቶ በሞት ቢለይ አካለ መጠን ላላደረሱ ልጆቹ ለሚስቱና ለወላጆቹ የሚከፈለውን የጡረታ አበል የሚች ወራሾች መካፈል ይገባናል የሚል ክርክር እንዳያቀርቡ የሕጉ ድንጋጌ በማናቸውም መልክ የሚከፈል የጡረታ ክፍያ የውርስ ንብረት ክፍል አለመሆኑን በመደንገግ ወራሾች የጡረታው ክፍያ ለእኛ ይገባል የሚል ጥያቄ እንዳያቀርቡ ግልጽ የሆነ ክልከላ አድርጓል፡፡ በሁለተኛ ደረጃ ሚች በመሞቱ ምክንያት የሚከፈሉ የካሣ ክፍያዎችም እንደዚሁ የውርስ ንብረት ክፍል እንዳልሆኑ ተደንግጓል፡፡ ሚች በአሠሪና ሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ የሚተዳደር ድርጅት ሠራተኛ ቢሆንና በስራው ላይ እያለ ሚች ለሚደርስበት የሞት አደጋ በአሠሪና ሠራተኛ ጉዳይ አዋጅና በድርጅቱ የህብረት ስምምነት መሠረት ለሚች ዘመዶች ሐብተሰቦችሐ የሚከፈል የካሣ ክፍያ ቢኖር ይህ የካሣ ክፍያ የውርስ ሀብት ክፍል አይሆንም፡፡ እንደዚሁም ሚች በአደጋ ምክንያት በሞት በመለየቱ ከውል ውጭ ስለሚመጣ ሀላፊነት በሕጉ በተደነገገው መሠረት ለደረሰው አደጋ ሀላፊ የሆነ ሰው ሚች በመሞቱ ምክንያት ለተጎጂው ባል ወይም ሚስት እንደዚሁም ለልጆቹና ለወላጆቹ በመተዳደሪያ እረገድ ለደረሰባቸው ጉዳት ካሣ የመክፈል

ሀላፊነት ያለበት በመሆኑ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 2095ሐ1ሐ ተደንግጓል። በዚህ መሠረት የሚችሉ ባል ወይም ሚስት፣ ልጆቹና ወላጆቹ በየራሳቸው ስም የአደጋው ሀላፊ ከሆነው ሰው የተቀበሉት የካሳ ገንዘብ ወራሾች ለእኛ ሊሰጡን ይገባል የሚል ጥያቄ ማንሣት እንደማይችሉ የሕጉ ድንጋጌ ያስረዳል።

የጡረታና የካሳ ክፍያዎች በሚቹ መሞት ምክንያት የሚከፈሉ ቢሆኑም የውርስ ንብረት ክፍል ባለመሆናቸው ወራሾች የይገባናል ጥያቄ ሊያቀርቡባቸው የማይችሉ መሆናቸው በሕጉ ድንጋጌ በግልጽ ተመልክቷል። ስለዚህ የህጉ ድንጋጌ መንፈስና ሕግ አውጭ ሊደርስበት ያሰበውን ግብ በሚችሉ መሞት ምክንያት ለባል፣ ለሚስት፣ ለልጆቹና ለወላጆቹ የሚከፈል የጡረታ እና የካሳ ክፍያ ሚችን ከመውረስ መብት ጋር የተያያዘ ሣይሆን የራሱ የሆነ የፖሊሲ ውሳኔና የራሱ የሆነ ምክንያት ያለው በመሆኑ በሌሎች ሕጎች አፈጻጸሙ ስለሚሸፈን የሚችሉ ወራሾች የወራሽ መብት ስላላቸው ብቻ የጡረታና የካሳ ክፍያ የይገባናል ጥያቄ ሊያቀርቡበት የማይችሉ መሆኑን በመገንዘብ በአተገባበሩ ላይ ጥንቃቄ ማድረግ ተገቢ ነው።

ለ. በሞት ጊዜ የሚከፈል የህይወት ኢንሹራንስ ገንዘብ

በኢትዮጵያ የንግድ ሕግ መሠረት አንድ ሰው ከኢንሹራንስ ክፋይ ድርጅት ጋር እሱ ሲሞት ለተጠቃሚው እንደሚከፈልለት በመስማማት የሕይወት ኢንሹራንስ ውል መግባት ይችላል። ይኸ አይነት የኢንሹራንስ ውል በኢትዮጵያ ንግድ ሕግ ቁጥር 692/2 በግልጽ የተቀመጠ ነው። ሚች የኢንሹራንስ ውሉን በሚዋዋልበት ወቅት በኢንሹራንስ ውሉ ተጠቃሚ የሚሆነውን ሰው በስም ለይቶ ወይም የኢንሹራንስ ውሉን ለወራሾቹ ጥቅም የገባ መሆኑን በግልጽ አስፍሮ ወይም የኢንሹራንሱን ተጠቃሚ ሣይገልጽ እና ኢንሹራንሱን ውል ለማን ጥቅም ሲል እንደገባ ምንም ፍንጭ ሳይተው የህይወት ኢንሹራንስ ውል የሚዋዋልበት ሁኔታ አለ። በመሆኑም ሚች ያደረገው የህይወት የኢንሹራንስ ውል ላይ ወራሾቹ ምን መብት አላቸው? የሚችሉ ወራሾች መብት አለን ብለው ጥያቄ ማቅረብ የሚችሉት መቼ ነው? የሚሉትን ጥያቄዎች ለመመለስ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827 መልስ ለመስጠት የሞከረ ቢሆንም ጉዳዩ አከራካሪና አወዛጋቢ መሆኑን ሙሉ በሙሉ አላስቀረውም።

የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827(1)፣ ሚቹ ተጠቃሚውን ያልወሰነ እንደሆነ ወይም ኢንሹራንስ ለሚቹ ወራሾች ጥቅም የተደረገ እንደሆነ ሚቹ በፈረመው ስለ ህይወት ኢንሹራንስ ውል አፈጻጸም የሚከፈሉ ገንዘቦች የውርስ ንብረት ክፍል ይሆናሉ።” በማለት የሚደነግግ ሲሆን፣ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ ከተመለከተው ውጭ በኢንሹራንስ ውሉ የተገለፀ ተቃራኒ ነገር ካለ ግን በኢንሹራንስ ውሉ መሠረት የሚከፈለው ገንዘብ የውርስ ንብረት ክፍል እንደማይሆን የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/2/ ተቃራኒ ሁኔታ ሲኖር የውርሱ ኃብት ክፍል አይሆንም በማለት ደንግጓል። ይህ የሕግ ድንጋጌ ሚች ሲሞት ስለ ሕይወት ኢንሹራንስ ውል በገባው ግዴታ መሠረት የኢንሹራንስ ድርጅቱ የሚከፍለው ገንዘብ ለሚች ወራሾች ሊሰጥና የውርሱ ንብረት ክፍል ሊሆን የሚችለው ከሁለቱ አንደኛው መሠረታዊ ሁኔታ ሲሟላ ነው።

የመጀመሪያው ሚች የህይወት ኢንሹራንስ ውሉን የተዋዋለው ለወራሾቹ ጥቅም መሆኑን በውሉ ላይ በግልጽ ሀሣቡን አስፍሮ እንደሆነ ነው። ሚች በስም ሣይዘረዘር የኢንሹራንሱን ውል የገባው ለወራሾቹ ጥቅም መሆኑን ጠቅለል ባለ አነጋገር ሀሣቡን ከገለፀ ለሞት የሚደረግ ኢንሹራንስ ለአንድ ለተለየ ተጠቃሚ ጥቅም ማድረግ እንደሚቻል በንግድ ሕግ ቁጥር 702/1/ የተደነገገ በመሆኑና ሚች ወራሾቹን የኢንሹራንስ ልዩ ተጠቃሚዎች መሆናቸውን በመግለጽ የኢንሹራንስ ውል ከገባ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/1 በሚደነግገው መሠረት የሚች ውርስ ከተከፈተ በኋላ የሚች ወራሽ መሆናቸውን በአጥጋቢ ማስረጃ አረጋግጠው የቀረቡ የሚች ወራሾች በኢንሹራንስ ውሉ መሠረት የሚከፈለው ገንዘብ እንደ አንድ የውርስ ንብረት ክፍል ተቆጥሮ ይከፋፈላል።

ሁለተኛው በፍትሐብሔር ሕጉ የህይወት ኢንሹራንስ ውል ክፍያ የሚች ውርስ ንብረት ክፍል ሊሆን የሚችልበት ሁኔታ ሚች የኢንሹራንስ ውሉን የተዋዋለው ለማን ጥቅም እንደሆነ ያልገለፀ እንደሆነና የኢንሹራንስ ውሉ ተጠቃሚ ማን እንደሆነ ፍንጭ ያልሰጠ እንደሆነ በኢንሹራንስ ውሉ መሠረት የሚከፈለው ገንዘብ የውርሱ ንብረት ክፍል እንደሚሆን የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ ደንግጓል። የፍትሐብሔር ሕጉ ሚች የኢንሹራንስ ውሉን የገባው ለወራሾቹ ጥቅም መሆኑን ባይገልጽ እና ለሌላ ተጠቃሚ መሆኑን ሳያመለክት በክፍት ቢተወው ምን ይደረጋል የሚለውን ጥያቄ ለመመለስ የተወሰደው አቋም በኢንሹራንስ

ውሉ ላይ ተጠቃሚው ካልተገለፀ ወይም ካልተመለከተ በውሉ መሠረት የሚከፈለውን ክፍያ እንደ ውርስ ንብረት ክፍል ተቆጥሮ ለወራሾች ማከፋፈል ይገባል የሚል ነው።

በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ የተደነገገው እንዳለ ሆኖ በዚሁ ጭብጥ ላይ የንግድ ሕጉ የወሰደው አቋም ከፍትሐብሔር ሕጉ የተለየ መሆኑን ከንግድ ሕጉ ድንጋጌዎች ለመረዳት እንችላለን። የንግድ ሕግ ቁጥር 701 ድንጋጌዎች ስንመለከት፤ በመርህ ደረጃ ለሞት የሚደረግ ኢንሹራንስ ለአንድ የተለየ ተጠቃሚ ሊደረግ እንደሚችል የንግድ ሕግ ቁጥር 701/1/ የደነገገ ሲሆን፤ የንግድ ሕጉ ቁጥር 701/2/ በበኩሉ፤ ስማቸው በውሉ ላይ ተለይቶ ባይጠቀስም፤

ሀ/ ጋብቻው የተደረገው የኢንሹራንስ ውል ከተፈፀመ በኋላም ቢሆን እንኳን ውል የፈፀመው ባል ወይም ሚስት፤

ለ/ የኢንሹራንሱ ውል ሲፈፀም የተወለዱት የኢንሹራንስ ውል ፈራሚ ሰው ልጆች ተለይተው የታወቁ ተጠቃሚዎች ተብለው ይጠራሉ።”

በማለት ይደነግጋሉ።

ይህ የንግድ ሕግ ድንጋጌ ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ ጋር መሠረታዊ ልዩነት ያለው ሲሆን ሁለቱ የሕግ ድንጋጌዎች በአፈጻጸምም ወቅት ሆነ በይዘታቸው እርስ በርሳቸው የሚቃረኑ መሆኑን ለመገንዘብ እያዳግትም።

በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 842 መሠረት የሚችሉ ልጆች የሚችሉ የመጀመሪያ ወራሾች ሲሆኑ ከውርሱ የሚደርሳቸው ድርሻም እኩል ነው። የንግድ ሕጉ ከሚችሉ ልጆች መካከል የኢንሹራንስ ውሉ ሲፈፀም የተወለዱትን ብቻ የኢንሹራንስ ውል ተጠቃሚ እንደሚሆኑ ሲደነግግ የፍትሐብሔር ሕጉ የሚችሉ ወራሾች በኢንሹራንስ ውሉ ተጠቃሚው ካልተገለፀ በኢንሹራንስ ውል መሠረት በሚከፈል ገንዘብ ላይ የወራሽነት መብታቸው እስከፈቀደ ድረስ ድርሻ እንዳላቸው ይደነግጋል። በፍትሐብሔር ሕጉ የሚችሉ ወራሾች የሚችሉ ልጆች ብቻ ሳይሆኑ ተወላጆቹ ወይም እነሱ ከሌሉ ወላጆቹ ወይም የእነርሱ ተተኪዎች እንደሚሆኑ ይደነግጋል። ከዚህ በተጨማሪ ሚችሉ ጠቅላላ የኑዛዜ ወራሾች ይኖሩታል። በሌላ በኩል በፍትሐብሔር ሕጎችን ሚስት ባሏን ባል ሚስቱን የመውረስ መብት የላቸዉም። ይህም በመሆኑ

- በመጀመሪያ ደረጃ የኢንሹራንስ ውል ሲፈጸም በተወለዱ እና ከዚያ በኋላ በተወለዱ የሚችሉ ልጆች መካከል፤
- በሁለተኛ ደረጃ በሚችሉ ሚስት ወይም ባል፤ በሚችሉ ልጆች መካከል፤
- በሶስተኛ ደረጃ በሚችሉ ሚስት ወይም ባልና በሚችሉ ወራሾች መካከል፤

የህይወት ኢንሹራንስ ገንዘቡን በተመለከተ መጠነ ሰፊ ክርክር መነሣቱ የማይቀር ነው። እነዚህም የሚከራከሩት በየበኩላቸው ክራክራቸውን የሚደግፈውን የፍትሐብሔር ወይም የንግድ ሕግ ድንጋጌዎች በመጥቀስ ነው።

ለምሳሌ አምሳሉ የተባለ ሰው የህይወት ኢንሹራንስ ውሉ ተጠቃሚ ማን እንደሆነ ሳይገልጽ ከኢትዮጵያ መድን ድርጅት ጋር ብር 20000/ሃያ ሺህ ብር/ እሱ ሲሞት የሚከፈል የመድን ውል ተዋውሏል። እሱም አዜብ የተባለች ሚስት አለችው። ውሉን ከመዋዋሉ በፊት ቢኒያም አምሳሉ የተባለ ልጅ ወልዷል። ውሉን ከተዋዋለ ከሶስት ወር በኋላ ደግሞ ጽጌ አምሳሉ የተባለች ልጅ ወልዷል። አምሳሉ ከሞተ በኋላ ከኢትዮጵያ መድን ድርጅት በኢንሹራንስ ውሉ መሠረት ሊከፈለው የሚችለውን ገንዘብ አስመልክቶ የፍትሐብሔር እና የንግድ ሕግ ድንጋጌዎች እየተጠቀሱ መጠነ ሰፊ ክርክር ሊያነሱ ይችላሉ። የመጀመሪያው፣ ቢኒያም አምሳሉና ፅጌ አምሳሉ በወኪላቸው አማካኝነት፣ አባታችን የኢንሹራንስ ውል ሲገባ ተጠቃሚዎችን ያልገለፀ ስለሆነ፣ በኢንሹራንስ ውሉ መሠረት መከፈል ያለበት ብር 20000 በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ በሚደነግገው መሠረት የአባታችን የውርስ ንብረት ክፍል ስለሆነ፣ በኢትዮጵያ የፍትሐብሔር ሕግ መሠረት ደግሞ ሚስት ባሏን ባል ሚስቱን እንዲወርሱ ስለማይፈቅድ፣ የኢንሹራንስ ገንዘቡ የሚችሉ አባታችን ወራሽ ለሆነው ለእኛ ለልጆቹ ይገባል ብለው ቢጠይቁ የሚችሉ ሚስት ወሮ አዜብ በበኩላቸው በንግድ ሕግ ቁጥር 701/1/ መሠረት በኢንሹራንስ ውሉ ተጠቃሚው ባይገለፅም እና ጋብቻው የተደረገው የኢንሹራንስ ውል ከተፈረመ በኋላ ቢሆንም እንኳን፣ ሚስት የኢንሹራንስ ገንዘብ ተጠቃሚ መሆን እንደሚችሉ ስለሚደነግግ፣ ሚቹ ባሌን መውረስ በሕግ ባይፈቀድልኝም፣ እሱ የገባው ኢንሹራንስ ውል ተጠቃሚ ከመሆን ልታገድ አይገባኝም በማለት ትከራከራለች። በሁለተኛ ደረጃ ወ/ሮ አዜብና ቢኒያም አምሳሉ፣ ፅጌ የኢንሹራንስ ውሉ ከተፈረመ በኋላ የተወለደች ስለሆነ፣ በንግድ ሕግ ቁጥር 701 ንዑስ አንቀፅ 2 መሠረት የኢንሹራንስ ውሉ ተጠቃሚ መሆን አትችልም የሚል ክርክር ቢያነሱ ፅጌ አምሳሉ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ ድንጋጌ በመጥቀስ፣ በኢንሹራንስ ውሉ መሠረት የሚከፈለው ክፍያ የሚችሉ ውርስ ንብረት

ክፍል ስለሆነና እኔ የሚች ወራሽ ስለሆንኩ ድርሻዬ ይገባኛል በማለት ትከራከራለች። በመሆኑም ለክርክሩ ደጋፊ የሆኑት የንግድ ሕግ ድንጋጌ ወይም የፍትሐብሔር ሕግ ድንጋጌ እየተጠቀሰ ክርክሩ ሊቀጥል ይችላል። በሌላ ሁኔታ ሚች አምሳሉ ጽጌንና ቢኒያምን ባይወልድና ወራሾቹ እናት እና አባቶቹ ቢሆኑ በአዜብ እና በአምሳሉ እናትና አባቶች መካከል የፍትሐብሔር ሕግ እና የንግድ ሕግ ድንጋጌ በዋቢነት እየተጠቀሱ ክርክሩ አንደሚቀጥል መገንዘብ አያገባቸውም።

በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ እና በንግድ ሕግ ቁጥር 702/2/ መካከል ያለውን መሠረታዊ ልዩነት በትርጉም ለመፍታት የተለያዩ ሀሳቦች ሲቀርቡ ይስተዋላሉ። በተለይ ሁለቱም ሕጎች ማለትም የፍትሐብሔር ሕግም ሆነ የንግድ ሕግ ከመስከረም 1 ቀን 1953 ጀምሮ ሥራ ላይ እንዲውሉ የታወጁ መሆናቸው ሲታይ በአተረጋጉም ረገድ ያለውን ችግር ያባብሰዋል። ይህም በመሆኑ የንግድ ሕግ ስለ ሕይወት ኢንሹራንስ ውል ክፍያና ስለ ህይወት ኢንሹራንስ ውል ተጠቃሚ የሚደነግግ በመሆኑ ከጠቅላላው የውርስ ሕግ ድንጋጌ ማለትም ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ የበለጠ ተፈጻሚነት ሊሰጠው የሚገባው ለንግድ ሕግ ቁጥር 701/2/ ነው የሚል ነው።

ከላይ የቀረበውን ሀሳብ የማይቀበሉ ወገኖች በበኩላቸው የሚችን የውርስ ሁኔታና የውርስ ንብረት ክፍል የሚወስኑት ድንጋጌዎች በፍትሐብሔር ሕግ እንጅ በንግድ ሕግ ተካትተው አይገኙም። ስለዚህ የውርስን ጉዳይ ስንመለከት ብልጫ ሊሰጠው የሚገባው የፍትሐብሔር ሕግ ድንጋጌ እንጅ የንግድ ሕግ ድንጋጌ አይደለም የሚል ነው።

ሁለቱ የሕግ ድንጋጌዎች አቻችለን በስራ ላይ ማዋል እንችላለን። የሚች ወራሾች በፍትሐብሔር ሕግ የተሰጣቸው መብት ሳይጣስ የሚች ሚስት ወይም ባል በንግድ ሕግ የተሰጣቸው መብት ሳይጣስ የህይወት ኢንሹራንስ ገንዘቡን በተመለከተ ብቻ ሚስት ወይም ባል ከሚች ወራሾች ጋር የጋራ ተጠቃሚ ማድረግ እየቻልን አንደኛውን ጠቅሞ ሌላውን በሚጉዳ ሁኔታ ሕጉን መተርጉም የለብንም የሚል አቋም የሚያራምዱ ያሉ ሲሆን አከፋፈሉን በተመለከተም የተለያዩ ሀሳብ ይሰነዘራል። ለምሳሌ ሚስት ወይም ባል ግማሹን መውሰድ አለባቸው የሚል ያለ ሲሆን በሌላ በኩል በህይወት ኢንሹራንስ ውል መሠረት

የተከፈለውን ገንዘብ ለመካፈል ባል ወይም ሚስት እንደ ሚች አንድ ወራሽ ተቆጥረው ከወራሾቹ ጋር እኩል መካፈል አለባቸው የሚል ሀሣብ አለ።

የፌዴራል ሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 44561 በአመልካች ወ/ሮ ገነት በላይና አቶ ፌነት ተክሉ ጉዳይ ይህን ችግር በተመለከተ ትርጉም ሰጥቶበታል። ሰበሩ በመጨረሻ ላይ የተገለጸውን የትርጉም አማራጭ ተከትሏል። ይህ ፍርድ ከዚህ ሞጂል ጋር የተያያዘ በመሆኑ በቡድን የምትወያዩበት ይሆናል።

የፌዴራል ሰበር ሰሚ ችሎት በህግ ረገድ የሚሰጣቸው ትርጉሞች በየትኛው ደረጃ ባሉ ፍርድ ቤቶች አስገዳጅ መሆናቸው በፌዴራል አዋጅ ቁጥር 454/97 የተደነገገ መሆኑን ስልጣኖች ሊገንዘቡ ይገባል።

ሚች የህይወት ኢንሹራንስ ውሉን ሲዋዋል ተጠቃሚውን ባልገለፀበት ጊዜ ከላይ የተነሣው የሕግ አተረጓጎምና የአፈጻጸም ችግር አለ። ስናጠቃልለው በሞት ጊዜ የሚከፈል የህይወት ኢንሹራንስ ገንዘብ ተጠቃሚው በግልጽ በተጠቀሰበት ጊዜ ማለትም ለሌላ ሰው ክፍያ ተብሎ ውሉ ከተገባ የሚች የውርስ ንብረት ክፍል አይሆንም። ይህንንም ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 827/1/ እና በንግድ ቁጥር 701/1/ ድንጋጌዎች ለመረዳት ይቻላል። የኢንሹራንስ ውሉ ለሚች ወራሾች ጥቅም የተደረገ መሆኑ በግልጽ በኢንሹራንስ ውሉ በተገለፀ ጊዜ ምንም ክርክር ሳይቀርብበት እንደ ሚች የውርስ ንብረት ክፍል ተቆጥሮ የሚች ወራሾች ገንዘቡን እንዲከፋፈሉት ይደረጋል። የኢንሹራንስ ውሉ ተጠቃሚው በግልጽ ያልታወቀ ሲሆን እና ለወራሾቹ ጥቅም የተደረገ መሆኑን የማይገልጽ ሲሆን ከላይ ባየነው መሠረት በንግድ ሕጉ እና በፍትሐብሔር ሕጉ ድንጋጌ መካከል የሚታየው ልዩነት አወዛጋቢና ለትርጉምም በር የሚከፍት ነው። የሆነ ሆኖ የፌዴራል ሰበር ሰሚ ችሎት በዚህ ጉዳይ በመዝገብ ቁጥር 44561 ትርጉም የሰበጠበት መሆኑን ማስታወስ ያስፈልጋል።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. አሁን በስራ ላይ ያለውን የውርስ ሕግ አንቀጽ 827/1/ እና በንግድ ሕግ ቁጥር 702/2/ መካከል ያለውን ልዩነት ለመፍታት ዕርስዎ የትኛውን አተረጓጎም መርህ ይከተላሉ?

ለምን? ተጠቃሚው በግልፅ ባልተገለፀ ጊዜ፣ በሞት ጊዜ የሚከፈል የኢንሹራንስ ውል ክፍያ የውርስ ንብረት ክፍል ማድረግ ተገቢ ነው ብለው ያስባሉ? የፌዴራሉ ሰበር ሰሚችሎት በመዝገብ ቁጥር 44561 በአመልካች ወ/ሮ ገነት በላይና አቶ ፌነት ተክሉ ጉዳይ የሰጠው ትርጉም እንዴት ይመለከቱታል።

2. የአንዳንድ አገሮች የውርስ ህጎች ከሚች ወደ ወራሾች የተላለፉትን መብቶችና ግዴታዎች በጥቅሉ ሣይሆን በዝርዝር ያስቀምጣሉ። የእኛ ደግሞ በሚች መሞት የማይቋረጡ መብትና ግዴታዎች የሚል መስፈርት ብቻ ያስቀምጣል። ይኸ አቀራረብ ተገቢ ነው ብለው ያስባሉ?
3. በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ መንግስት አንቀፅ 41 መሠረት መሬትና የተፈጥሮ ሀብት የመንግስትና የህዝብ ነው። ሆኖም አርሶ አደሮች እና አርብቶ አደሮች እና በግብርና መስክ የተሠማሩ ኢንቨስተሮች በህጋዊ መንግድ በያዙት መሬት ላይ ያላቸውን የመጠቀምና የይዞታ መብት፣ ቋሚ ተክሎችና ሌሎች ንብረቶች ለወራሾቻቸው የማስተላለፍ መብታቸው የፌዴራል መንግስት የገጠር መሬት አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 80/1989 እና ይህንን መሠረት በማድረግ በክልሎች ምክር ቤት በወጡ ክልላዊ የመሬት አስተዳደርና አጠቃቀም አዋጆች የተሰጠው ዋስትና እና ጥበቃና የተጣለባቸውን ገደቦች በዝርዝር ያብራሩ። ይህንንም ከፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 826/2/ ድንጋጌ አንፃር ይተንትኑ።
4. ባለሀብቶች በፌዴራል መንግስት የከተማ ቦታ በሊዝ ስለመያዝ ያወጣው አዋጅ ቁጥር 272/1994 እና የፌዴራል መንግስት የኢንቨስትመንት አዋጅን እንደገና ለመደንገግ ያወጣው አዋጅ ቁጥር 280/1996 በአዋጅ ቁጥር 375/1996 እንደተሻሻለ መሠረት ያገኙትን የከተማ ቦታ ለወራሾቻቸው የማስተላለፍ መብታቸው በአዋጆቹና አዋጆቹን ለማስፈፀም የክልል መንግስታት ባወጧቸው ደንቦች የተሰጣቸው ዋስትና ጥበቃና የተጣለባቸው ገደቦች መኖራቸውን በዝርዝር ያብራሩ። ይህንንም ከፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 826/2/ ድንጋጌ አንፃር ያለውን እንድምታ ይተንትኑ።
5. የፌዴራል መንግስት የኢትዮጵያ ተወላጅ የሆኑ የውጭ ዜጎችን በትውልድ አገራቸው የተለያዩ መብቶች ተጠቃሚ ለማድረግ ያወጣው አዋጅ ቁጥር 270/1994 እና የሚኒስትሮች ምክር ቤት ያወጣው ደንብ ቁጥር 101/1996 በውርስ ህጉ መሠረታዊ መርሆችና ድንጋጌዎች ላይ በግልፅ ውይም በተዘዋዋሪ ያደረገው ማሻሻያ አለ ብለው ያስባሉ? ለምን?

ምዕራፍ ሦስት

ለመውረስ ስለሚያስፈለግ ችሎታ

የዚህ ምዕራፍ ግብ፣

- ለመውረስ የሚያስፈልጉ ሁኔታዎች
- ለወራሽነት የማይገባ ነው ስለሚባሉ ምክንያቶች ግንዛቤ ማስጨበጥ ነው።

3.1. ጠቅላላ

ሚችን ለመውረስ የሚቀርብ ሰው ማሟላት ያለባቸው ቅድመ ሁኔታዎች ምን ምን ናቸው የሚለውን ጭብጥ አንስተን ትንታኔ ከመስጠታችን በፊት የሚች ውርስ በኢትዮጵያ ሕግ በምን ሁኔታ ይፈጸማል የሚለውን ነጥብ በቅድሚያ ማየቱ አስፈላጊ ነው። የሚች ውርስ በኑዛዜው መሠረት እንደሚፈፀም እና ሚች ኑዛዜ ያልተወ እንደሆነ ውርሱ ያለ ኑዛዜ ለሕግ ወራሾቹ እንደሚተላለፍ ተደንግጓል። በሌላ በኩል ሚች በከፊል ንብረቱን በኑዛዜ ያወረሰ እንደሆነ በኑዛዜው ያላደላደላቸው ንብረቶች በመሉ ለሕግ ወራሾች ይተላለፋሉ።

በአጠቃላይ የሚች ውርስ ያለኑዛዜ ወይም በኑዛዜ፣ በከፊል ያለ ኑዛዜና በከፊል በኑዛዜ ሊፈጸም እንደሚችል፣ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 829 መሠረታዊ መርሆችን ደንግጓል።

የሚች ወራሽ በመሆን ሊቀርቡ የሚችሉት የተፈጥሮ ሰው የሆነ አንድ ግለሰብ ወይም ቁጥራቸው ከአንድ በላይ የሆኑ የተፈጥሮ ሰዎች እና በኑዛዜ ተጠቃሚነት ሊቀርቡ የሚችሉ ድርጅቶችና ማህበራት ጠቅለል ባለ አነጋገር ሕጋዊ ሕልውና ያላቸው የሕግ ሰዎች /Legal persons / ናቸው። የተፈጥሮ ሰዎች ሚችን በሚወርሱበት ሠዓት ውርሱ ተፈጥሮአዊ የሆነ ውርስ Natural sucession እየተባለ እንደሚጠራ የብላክስ ሎው መዝገብ ቃላት ያመለክታል። የመውረስ ችሎታ /Capacity to succeed/ስንል፣ ሚችን በኑዛዜ ወይም ያለ ኑዛዜ ለመውረስ የሚቀርቡ የተፈጥሮ እና የሕግ ሰዎች /Legal persons/ በቅድሚያ ማሟላት የሚገባቸውን

ሁኔታዎች በአጭሩ ለመግለጽ የምንጠቀምበት ጽንሰ ሀሳብ ነው። በሚች ውርስ ለመካፈል ወራሽ የሚሆኑ ሰዎች አሟልተው መገኘት ያለባቸው ቅድመ ሁኔታ ምንድን ነው? ወራሾች የተፈጥሮ ሰዎች በሆኑ ጊዜ ሚችን በኑዛዜም ሆነ ያለኑዛዜ ወራሽ ለመሆን ሁለት መሠረታዊ ቅድመ ሁኔታዎች እንደ መሠረታዊ መርህ ተቀምጠዋል። እነርሱም ሚች ውርስ ሲከፈት በሕይወት ያለ መሆንና ሚችን ለመውረስ የማይገባ አለመሆን ነው። ወራሾቹ በሕግ የሰውነት መብት የተሰጣቸው ድርጅቶች በሆኑ ጊዜ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 835 የተመለከተውን አሟልተው መገኘት አለባቸው።

ከላይ እንደተገለፀው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 830 የእኛን አገር የውርስ ፖሊሲ የሚያንፀባርቅ ሕግ በመደንገግ በተግባር ላይ አውሏል።

የሌሎች አገሮች ተግባር፡
አንዳንድ አገሮች የወራሾችን ዜግነት ሀይማኖት እና የትውልድ ሁኔታ ሣይቀር ለመውረስ መሠረታዊ ቅድመ ሁኔታዎች በማድረግ ሕጋቸውን ቀርፀዋል። አብዛኛዎቹ አገሮች ደግሞ ሚች ሲሞት በህይወት መኖር እና በሚች ላይ ሆኑ ብሎ የግድያ ወንጀል አለመፈፀምን ለመውረስ አስፈላጊ ቅድመ ሁኔታዎች መሆናቸውን ያስምሩበታል።

ዜግነትን በተመለከተ የኢትዮጵያ ሕግ በወራሽነት መብት ላይ የሚያስከትለው ልዩነት እንደሌለ ደንግጓል። ይህ ማለት ግን በንብረት ክፍያ ወቅት የማይንቀሳቀሱ ንብረቶች በተመለከተ ከውጭ አገር ዜጎች ይልቅ ኢትዮጵያዊ ለሆኑ ወራሾች በቅድሚያ እንዲሰጡ በሕግ አልተደነገገም ማለት አይደለም። እንደሚታወቀው የውጭ አገር ሰው በመንግስት ልዩ ትእዛዝ መሠረት ካልሆነ በቀር በኢትዮጵያ የማይንቀሳቀስ ባለሀብት ሊሆን አይችልም። ይህም በፍ/ሕ/ቁ 390 ተደንግጓል። የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1089 ከወራሾቹ መካከል አንዳንዶቹ የኢትዮጵያ ዜግነት አንዳንዶቹ ደግሞ የውጭ አገር ዜግነት ያላቸው የሆኑ አንደሆነ በኢትዮጵያ ያሉት የማይንቀሳቀሱ ንብረቶች የሚቻል ቢሆን ኢትዮጵያዊ ለሆኑ ወራሾች ቅድሚያ ይሰጣሉ በማለት የደነገገው ከዚህ መሠረታዊ ፖሊሲ በመነሣት ነው።

ሆኖም የማይቻል በሚሆንበት ጊዜ የውጭ አገር ዜጎች ኢትዮጵያ ውስጥ የማይንቀሳቀስ ንብረት በወራሽነት ሊረከቡ እንደሚችሉ የሕጉ ድንጋጌ ያሳያል። የውጭ አገር ዜጎች በልዩ የኑዛዜ ስጦታ ወይም በውርስ ክፍያ ወቅት የማይንቀሳቀስ ንብረት ቢደርሣቸው ምን ይደረጋል የሚለውን ጥያቄ ስናነሳ ማንኛውም የውጭ አገር ዜጋ ያለ መንግስት ልዩ ትእዛዝ በቅን ልቦና የማይንቀሳቀስ ንብረት ባለሀብት ሆኖ ከተገኘ አግባብ ያላቸው ባለስልጣኖች

በስድስት ወር ጊዜ ውስጥ ለኢትዮጵያዊ ርስቱን እንዲያስተላለፍ ሊያስገድዱት የሚችሉበት ሁኔታ ያለ መሆኑ የፍላጎቱሕ ቁ 391 ይደነግጋል።

ሆኖም ይኸ ድንጋጌ አገሪቱ ካወጣቸው የኢንቨስትመንት ህጎችና በትውልድ ኢትዮጵያ ስለሆነ ሌላ አገር ዜግነት ስላላቸው ኢትዮጵያ ተወላጆች አስመልክቶ ከወጣ አዋጅ ቁጥር 270/94 እና አዋጁን ለማስፈፀም ከወጣው የሚኒስትሮች ምክር ቤት ደንብ 101/1996 ጋር በማገናዘብ ስራ ላይ ማዋል ይገባል። ከላይ ከተገለፁት የህግ ድንጋጌዎችና በኢንቨስትመንት ህጉ መብት የሌለው አንድ የውጭ ዜጋ በውርስ ያገኘውን የማይንቀሳቀስ ንብረት ኢትዮጵያዊ ለሆነ ሰው በሽያጭ ወይም በሌላ ሁኔታ እንዲያስተላልፍ ባለስልጣናት ሊጠይቁት ይችላሉ። ይህ የኢትዮጵያ ሕግ የውጭ አገር ሰው ኢትዮጵያ ውስጥ የማይንቀሳቀስ ንብረት ባለሀብት እንዳይሆኑ ለመገደብ በፊት የወጣው ፖሊሲ አካል እንጅ የውጭ ዜጋ የወራሽነት መብት ለመገደብ የወጣ የሕግ ድንጋጌ አለመሆኑን መገንዘብ ያስፈልጋል።

የውጭ አገር ዜጎች በኢትዮጵያ ውስጥ ያላቸውን የወራሽነት መብት ስንመለከተው ኢትዮጵያ ምንም ቅድመ ሁኔታ ሳይቀመጥ የውጭ ዜጎች በሕግ ወይም በኑዛዜ ወራሽነት እንዲካፈሉ በሯን በሰፊው የከፈተች አገር ሆና እናገኛታለን። አንዲት አገር የዜጎቿን መብትና የአራሷን ጥቅም የምታስከብረው እያንዳንዱ አገር ለሚወስደው እርምጃ ተመጣጣኝ ምላሽ በመስጠት እንደሆነ ከዓለም አቀፍ ሕግ እና አለም አቀፍ የግንኙነት መርሆች መገንዘብ ይቻላል።

3.2. ለወራሽነት ያልተገባ አለመሆን

በኢትዮጵያ የውርስ ሕግ መሠረት ሟች ሲሞት በህይወት የነበረ ሰው ሁል ጊዜ ሟችን ለመውረስ ችሎታ አለው ብሎ ማሰብ ስህተት ነው። ሟች ሲሞት በህይወት የነበረ ሰው ሟችን ለመውረስ ማሟላት የሚገባው ሌላ ተጨማሪ ቅድመ ሁኔታ አለ። ይኸውም ሟችን ለመውረስ ያልተገባ አለመሆን ነው።

ያለኩዛዜ ወይም በኩዛዜ ከሚች ውርስ ለመካፈል የሚመጡ ሰዎች ሚችን ለመውረስ ያልተገባ ነው የሚያሰኙትና በሕጉ በግልጽ የተዘረዘሩትን ድርጊቶች ያልፈፀሙ መሆናቸውን በቅድሚያ መረጋገጥ ያለበት መሆኑ ተደንግጓል።

ሚችን ለመውረስ ያልተገባ ነው የሚያሰኙ ምክንያቶች እና ድርጊቶች በውርስ ሕግ ድንጋጌዎች በዝርዝር እና በግልጽ ተመልክተዋል። ከእነዚህ ህጉ በግልጽ ካስቀመጣቸው ውጭ ያሉ ድርጊቶችን እና ምክንያቶችን በመጥቀስ ዳኞች አንድን ሰው ሚችን ለመውረስ ያልተገባህ ነህ በማለት ውሳኔ ሊሰጡ እንደማይችሉ፤ ይህንን በሚመለከት የተደነገጉት የፍትሐብሔር ሕግ ድንጋጌዎች አመልካች የሕግ ድንጋጌዎች ሳይሆኑ አሳሪ እና አስገዳጅ የሕግ ድንጋጌዎች መሆናቸውን መገንዘብና ተገቢውን ጥንቃቄ ማድረግ ያስፈልጋል።

ሌላው በጥንቃቄ ሊታይ የሚገባው ነጥብ ለወራሽነት ያልተገባ መሆን /unworthy of succeeding the deceased/ እና ከውርስ መነቀል /Disherison/ የተለያየ የሕግ ጽንሰ ሀሳቦች መሆናቸውን ነው። ለወራሽነት ያልተገባ መሆን አንድ ሰው በሕግ እንዳያደርገው የተከለከለውን ድርጊት ፈጽሞ በመገኘቱ በውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ከሚች ውርስ እንዳይካፈል የወራሽነት መብቱን የሚያሳጣበት የሕግ መርህ ነው። ከውርስ መነቀል ግን በውርስ ሕግ ሚችን ለመውረስ ሙሉ ችሎታ ያለው ሰው ሚች ከውርሱ እንደማይካፈል በማሰብ ባደረገው የኩዛዜ ቃል መሰረት ለሚች የኩዛዜ ቃል ዋጋ በመስጠትና በማስፈፀም ወራሽ የሆነው ሰው ከሚች ውርስ ውጭ እንዲሆን የማድረግበትን ሁኔታ የማያመለክት የሕግ ጽንሰ ሀሳብ ነው። ስለዚህ ሚችን ለመውረስ ያልተገባ መሆን ከውርስ ሕግ ድንጋጌዎች የሚመነጭና ለአፈጻጸም መሰረቱ የሕጉ ድንጋጌ ሲሆን የውርስ መነቀል ምንጩ ሚች ያደረገው የኩዛዜ ቃል ነው። ስለዚህ ሁለቱ የተለያዩ የሕግ ጽንሰ ሀሳቦች መሆናቸውን መረዳት ያስፈልጋል።

በፍትሐብሔር ሕጎችን ሚችን ለመውረስ ያልተገባ ነው የሚያሰኙ ምክንያቶች በሁለት ክፍሎች የተመደቡ ናቸው። የመጀመሪያው ለመውረስ ያልተገባ ነው የሚያሰኙ የወንጀል ድርጊቶችን ፈጽሞ በፍርድ ጥፋተኛ መባልና መቅጣት ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ በሕጉ በግልጽ የተመለከቱትን ሌሎች ተግባሮች መፈፀም ናቸው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. በኢትዮጵያ ሕግ መሠረት ለመውረስ የሚያስፈልጉ መሠረታዊ ጉዳዮች ምንድን ናቸው?
2. ለወራሽነት ያልተገባ መሆን እና በውርስ መነቀል በሚሉት ፅንሰ ኃሣቦች መካከል ያለው ልዩነት ምንድን ነው?
3. የውጭ ዜግነት ያላቸው ሰዎች ያለምንም ቅድመ ሁኔታ በኢትዮጵያዊ ውርስ ተካፋይ እንደሆኑ መጋበዙ፣ ተገቢ ነው ብለው ያስባሉ?
4. በውርስ መከፈትና በውርስ ማጣራት መካከል ያለው ልዩነት ምንድን ነው?
5. የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 838 ርዕስና በይዘቱ አለመጣጣም አለበት ብለው ያስባሉ?
6. በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 838 የፍትሐብሔሩን ጉዳይ በወንጀል ችሎት በሚሰጠው የቅጣት ውሣኔ ላይ ጥገኛ እንዳይሆን ማድረጉ ምን አይነት ጉዳት ያስከትላል ብለው ያስባሉ?
7. በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 840/ለ/ ድንጋጌ የአማርኛው የእንግሊዘኛው ቅጅ የትኛው በተሻለ ሁኔታ ህግ አውጭው ሊደርሰበት ያስበውን ግብና አላማ ይገልጻሉ ብለው ያስባሉ? ለምን?
8. ሟች በተዘዋዋሪ መንገድ በፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 841 መሰረት ይቅርታ አድርጓል ለማለት ምን ምን ሁኔታዎች መሟላት አለባቸው?
9. የሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 22305 ሚያዚያ 9 ቀን 1999 ዓ.ም በዋለ ችሎት የሰጠው ውሳኔ ከዚህ ሞጁል ጋር የተያያዘ ሲሆን ውሳኔው ትክክል ነው ብለው ያስባሉ? ለምን?

ምዕራፍ አራት

ሳይናዘዝ የሞተ ሰው የውርስ ሥርዓት አፈጻጸም

የዚህ ምዕራፍ ዋና ዓላማ፡-

በሕይወት ዘመኑ ኑዛዜ ሳይተው የሞተ ሰው የውርስ ሥርዓት አስተዳደር እንዴት መሆን እንዳለበት በፍትሐብሔር ሕጉ የተደነገጉትን መሠረታዊ መርሆች ማሳየት፤

በዚህ ረገድ ፍርድ ቤት የሚያጋጥሙ ችግሮችንና ሊፈቱ የሚችሉበትን መንገድ ማሳየት

4.1. ጠቅላላ መግቢያ

በጠቅላላው ስለ ውርስ ስናወራ ሚች ከሞተ በኩላ የውርስ ሥርዓት የሚፈፀመው ቢያንስ በሦሥት ዓይነት መንገድ ሊሆን እንደሚችል በፍትሐብሔር ሕጉ ተደንግጓል። ይኸውም ሚች በሕይወት ዘመኑ ስለ ውርስ ሥርዓትና ስለ ወራሾቹ የተወው ኑዛዜ ካለ፤ በሚች ኑዛዜ መሠረት / Testate Succession/ ፤ ሚች በሕይወት ዘመኑ በሞት በተለየበት ጊዜ ውርሱ ምን መሆን እንዳለበት የተወው ኑዛዜ ከሌለ ያለኑዛዜ በሚፈፀም የውርስ ሥርዓት / Intestate Succession/ ፤ ሚች በክፊል ኑዛዜ ከተወና ክፊል ንብረቱ እንዴት መከፋፈል እንዳለበት የተወው ኑዛዜ ከሌለ፤ ውርስ በክፊል በኑዛዜና በክፊል ያለ ኑዛዜ ሊፈፀም እንደሚችል የፍትሐብሔር ሕግ 829 ተደንግጓል።

በመሠረታዊ መርህነት የኢትዮጵያ ሕግ፤ ሚች በሕይወት ዘመኑ የተወው ኑዛዜ ካለ የሚች የውርስ ሥርዓት በሚች የኑዛዜ ቃል መሠረት መፈፀም እንዳለበት የሚደነግግ ሲሆን ሚች በኑዛዜ ያላደላደላቸው ንብረቶች በሙሉ ለሥጋ ዘመዶቹ በውርስ ሕግ መሠረት ሊተላለፍ እንደሚችሉ ተመልክቷል። በመሆኑም ሚች ንብረቱን በሙሉ በኑዛዜ አደላድሎ ከሞተና ያለኑዛዜ የሚተላለፍ ምንም ዓይነት ንብረት ከሌለው በውርስ ሕግ መሠረት ያለኑዛዜ ውርስ

ለመፈፀም አይችልም። ሚች ስለ ውርስ ሥርዓት አፈጻጸምና ስለ ወራሾቹ የተወው በሕግ ውጤት ያለው ኑዛዜ በሌለበት ሁኔታ ውርሱ ያለኑዛዜ ይፈፀማል። ውርሱ ያለኑዛዜ በሚፈፀምበት ወቅት እንዴት እንደሚፈፀምና እነማን የቀዳሚ ወራሽነት መብት እንዳላቸው፣ የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች ይወስናሉ።

ከዚህ አንጻር ሲታይ የአንድ ሰው ውርስ ያለኑዛዜ በሚፈፀምበት ወቅት፣ ሦሥት ዓይነት የአወራረስ ሥርዓቶች ሊያጋጥሙ እንደሚችሉ፣ ስለውርስ ስርዓት የተጻፉ ፅሁፎች ያሳያሉ። የመጀመሪያው የተለመደ ተፈጥሮዊ አወራረስ / Natural Succession/ የሚለው ነው። የተፈጥሮ አወራረስ ሥርዓት የምንለው ውርሱ የሚፈፀመው በሁለት የተፈጥሮ ሰዎች መካከል የሆነ እንደሆነ ነው። ይኸም ማለት የሚች ወራሾች የሥጋ ዘመዶቹ የሆኑ የተፈጥሮ ሰዎች የሆኑ እንደሆነ ውርሱ የተለመደ ወይም Natural Succession፣ ይባላል። የፍትሐብሔር ሕጎችን በአብዛኛው ያለ ኑዛዜ የሚደረግ ውርስ፣ የተለምዶ የውርስ ሥርዓትን / Natural Succession/ እንዲከተል የሚያደርጉ በርካታ የሕግ ድንጋጌዎችን ይዞ እናገኘዋለን። እነዚህ የሕግ ድንጋጌዎችም የሚችን ቀጥታ ወራሾች ወይም በሚች ውርስ በተተኪነት ሊካፈሉ የሚችሉትን እነማን እንደሆኑ በሰፊው በመዘርዘር፣ የሚች የውርስ ሥርዓት ተፈጥሯዊ የሆነው የሥጋ ዝምድና መሠረት በማድረግ እንዲከናወን ሰፊ በር የሚከፍት ነው።

ሁለተኛው የአወራረስ ሥርዓት ያልተለመደ አወራረስ ወይም Irregural Succession የሚባለው ነው። ያልተለመደ የውርስ ሥርዓት የምንለው ሚች በሕይወት ዘመኑ የተወው፣ ኑዛዜ ከሌለና በውርስ ሕግ መሠረት ወራሽ ሊሆን የሚችል የሥጋ ዘመድ ከሌለው፣ የሚች ወራሽ የአገሪቱ መንግሥት ወይም፣ በሕግ በግልፅ የተጠቀሰ የበጎ አድራጎት ድርጅት እንደሆን፣ የአንዲት አገር ሕግ የሚፈቅድ ሲሆንና ውርሱም በዚሁ መሠረት የሚፈፀም ሆኖ ሲገኝ ነው። የእኛ ሕግ ኑዛዜ ሣይፈጽም የሞተ ሰው በዘመዶቹ እንዲወረስ ሰፊ እድል የሚሰጥ ቢሆንም፣ ሚች በውርስ ሕግ መሠረት ሊወርሰው የሚችለው ዘመድ ከሌለው የሚች ሐብት በወራሽነት ለመንግሥት ሊተላለፍ እንደሚገባው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 852 በግልፅ ይደነግጋል። በመሆኑም ሚች በሕይወት ዘመኑ ኑዛዜ ካልተወና፣ በውርስ ሕግ መሠረት ለመውረስ የሚችል ዘመድ የሌለው እንደሆነ መንግሥት የሚች ወራሽ ሆኖ እንደሚቀርብና የሚችን ንብረት እንደሚረከብ፣ በዚህ ዓይነት መንገድ የአንድ ሰው የውርስ ሥርዓት ሲፈፀም

ያልተለመደ የአወራረስ ሥርዓት ወይም Irregular Succession በሚባል እንደሚጠራ፣ ግንዛቤ መያዝ አለበት።

ሶሥተኛው የውርስ ሥርዓት ክፍት የውርስ ሁኔታ ወይም vacant Succesion የሚባለው ነው። የአንድ ሰው ውርስ ክፍት (Vacant) ነው የሚባለው ሚች ኑዛዜ ካልተወና፣ በውርስ ሕግ መሠረት ወራሽ ሊሆን የሚችል ዘመድ ከሌለው እንደዚሁም፣ የአገሪቱ የውርስ ሕግ ሚች ወራሽ ዘመድ በሌለው ጊዜ ንብረቱ ለማንን መተላለፍ እንደሚገባው ሳይደነግግ ክፍት አድርጎ የተወደደው እንደሆነ ነው። በእኛ አገር ሚች ወራሽ ዘመድ በሌለው ጊዜ መንግሥት በወራሽነት፣ እንደሚቀርብ ግልፅ የሕግ ድንጋጌ በመኖሩ የሚች ውርስ ወራሽ አልባ ወይም (Vacant Succession) የሚሆንበት አጋጣሚ የለም።

የእናት መስመር				የአባት መስመር			
ወንድ	ሴት	ወንድ	ሴት	ወንድ	ሴት	ወንድቀ.	ሴት
ቅ.አያት	ቅ.አያት	ቅ.አያት	ቅ.አያት	ቅ.አያት	ቅ.አያት	አያት	ቅ.አያት
እና	እና	እና	እና	እናተተኪዎ	እናተተኪዎ	እና	እናተተኪ
ተተኪዎ	ተተኪዎ	ተተኪዎ	ተተኪዎ	ቻቸው	ቻቸው	ተተኪዎ	ዎ
ቻቸው	ቻቸው	ቻቸው	ቻቸው			ቻቸው	ቻቸው
የሚች ወንድ አያት እና ተተኪዎቻቸው		የሚች ሴት አያት እና ተተኪዎቻቸው		የሚች ወንድ አያት እና ተተኪዎቻቸው		የሚች ሴት አያት እና ተተኪዎቻቸው	
አባት እና ተተኪዎቻቸው				እናትና ተተኪዎቻቸው			
ሚች							
የሚች ልጆች እና ሌሎች ተወላጆች				1ኛ ደረጃ ወራሾች			

በአጠቃላይ የሥጋ ዝምድናን /ትውልድን/ መሠረት አድርጎ የሚፈፀመው የሚች ውርስ

4.2. ተተኪ ወራሽ

የተተኪነት ወራሽ ስለመሆን በተመለከተ ለሰዎች አሁንም የመከራከሪያ ነጥብ እንደሆነ የደቡብ ጉንደር ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት በፍትሐብሔር መዝገብ ቁጥር 04033 ታህሣሥ 27 ቀን 1997 ዓ.ም የሰጠውን ውሳኔ በማየት ለመረዳት ይቻላል።

የክርክሩ መነሻ መምህር ሞገስ አለነ በጠበቃ እያታዘዙ ያቀረቡት ማመልከቻ ሲሆን ይዘቱም ወላጅ እናቴ ወ/ሮ እማዋይ አለመኔ 1966 ዓ.ም ከዚህ አለም በሞት ተለይታለች። የእናቴ እናት የሆነችው ወ/ሮ ሁሉአገር ወብቴ ደግሞ በ1989 ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት ተለይተዋል። አያቴ ወ/ሮ ሁሉአገር ወብቴ በወረታ ከተማ የሠራችው መኖሪያ ቤት ያላት ሲሆን ቤቱን የእናቴ እህት የሆነችው ወ/ሮ አሰፉ አዳነ ከባለቤታቸው ከዶክተር ሞገስ አለነ ጋር በመሆን በውርስ የወሰዱት ስለሆነ እኔ አያቴን በእናቴ በወ/ሮ እማዋይ አለምኔ ምትክ በመሆን ወራሽ ስለሆንኩኝ የቤቴ ግምት ግማሹ ይገባኛል በማለት ክስ ያቀረባል። በዚህ ጉዳይ እንደኛ ተከሣሽ የሆነውንና የወ/ሮ አሰፉ አዳነ ባለቤት የሆኑት ዶ/ር ሞገስ ጥሩነህ በጠበቃቸው አማካኝነት ባቀረቡት መልስ ሟችን ለመውረስ በመጀመሪያ የሟች ውርስ ሲከፈል በሕይወት መኖር አስፈላጊ ነው። የእሱ እናት ወ/ሮ ሁሉአገር ወብቴ ከመሞታቸው ከሃያ ሶስት አመት በፊት ቀድሞ የሞተች ስለሆነ የከሣሽ እናት ሟች ወ/ሮ ሁሉአገርን ወርሣ አልሞተችም። በመሆኑም የከሣሽ እናት የፍትሃብሔር ሕግ ቁጥር 830 በሚደነግገው መሠረት ወ/ሮ እማዋይ ከወሮ ሁሉአገር በፊት ስለሞተችና በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 832 መሠረት ወራሽነቷን አረጋግጣ ሰላልሞተች ከሣሽ ወራሽ መሆን አይችሉም በማለት የተከራከረ ሲሆን ፣ ሁለተኛዋ ተከሣሽና የከሣሽ አክስት የሆነችው ወ/ሮ አሰፉ አዳነ ከሣሹ ከሟች አያቴ ውርስ የእናቴን ድርሻ ሊወስድ ይገባዋል በማለት ክሱን አምና ተከራክራለች።

ፍርድ ቤቱም ከሣሽ በወ/ሮ ሁሉአገር ወብቴ ውርስ ጉዳይ ክስ ለመመስረት የሚያስችለው መብት አለው ወይስ የለውም የሚለውን ጭብጥ ካወጣ በኋላ በሰጠው ውሳኔ፣ በክርክሩ ሂደት እንደተረዳነው የከሣሽ አያት ወ/ሮ ሁሉአገር ወብቴ መሆናቸው አልተካደም። የከሣሽ

እናት ደግሞ ወ/ሮ እማዋይ አለምኔ መሆናቸው የከሣሽ አያት ብቸኛ ወራሾች ደግሞ የከሣሽ እናትና ሁለተኛ ተከሣሽ መሆናቸው በግራ ቀኝ የተካዱ ነጥቦች አይደሉም። ከዚህ በመነሳት የከሣሽን መብት ስንመለከት ከሣሽ ያቀረበው ጥያቄ የምትክ ወራሽነት ነው። አንደኛ ተከሣሽ አጥብቆ ያነሣው የመከራከሪያ ነጥብ ይህንኑ አግባብ አይደለም የሚል ነው። በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 842/3/ ላይ በግልጽ እንደተመለከተው ከሚች ልጆች የሚወርሰው ንብረት ባለ ጊዜና እሴት አስቀድሞ የሞተ እንደሆነ በእሱ እግር ተተክተው ተወላጆች መውረስ እንዲችሉ የተደነገገ ነው። አንደኛ ተከሣሽ እዚህ ላይ ያቀረበው የመከራከሪያ ነጥብ የከሣሽ እና ከከሣሽ አያት ቀድሞ የሞተች ስለሆነ አልወረሰችም። ምክንያቱም ለመውረስ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 830 መሠረት መጀመሪያ ሚች ሲሞት በህይወት መኖር አለበት። እናቱ ሣትወርስ ከሞተች ደግሞ ተከሣሽ እናቱ የሌላትን መብት ስለማይወርስ ክስ የማቅረብ ስልጣን የለውም የሚል ነው። በእርግጥ ነው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 830 ላይ አንድ ሰው ለመውረስ ተወራሹ ሲሞት በህይወት መገኘት አለበት። ወደ ፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 842/3/ ስንመጣ ደግሞ አንድ የሚች ልጅ ሚችን ተክቶ መውረስ እንደሚችል ደንግጓል። እንደዚህ የሉ እርስ በርሳቸው የሚቃረኑ የሚመስሉ ትርጉም በምናስታርቅበት ጊዜ ደግሞ ሁለቱን ድንጋጌዎች ስራ ላይ እንዲውሉ እንደሆነ አድርጎ መተርጎም ያስፈልጋል። በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 830 መሠረት ተወራሹ ሲሞት ወራሹ በህይወት ከሌለ መውረስ አይችልም ካልን የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 842/3/ ስራ የሌለው አንቀጽ ይሆናል። ስለዚህ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 842/3/ መተርጎም የሚገባው በአንደኛው ተከሣሽ አተረጓጎም ላይሆን መጀመሪያ ሣይወርሱ የሞቱና እርሱ ደግሞ ወራሹ ልጆች ትተው ላለፉ ተወራሾች ነው። በዚህ አተረጓጎም መሠረት ከሣሽ እህቱን ተክቶ የአያቱን ንብረት የመውረስ መብት ስላለው ክስ ማቅረብ ይችላል። ሁለተኛዋ ተከሣሽና የሚች ወ/ሮ ሁለአገር ልጅ ይህንን አልካደችም ስለሆነም አንደኛው ተከሣሽ በዚህ ረገድ ያቀረበው መከራከሪያ ነጥብ የህግ ድጋፍ የለውም፤ በማለት ሌሎች ነጥቦችንም አንስቶ ውሳኔ ሰጥቷል።

እዚህ ላይ የሚታየው ማችን ለመውረስ በህይወት መኖር አስፈላጊ ሲሆን ወደታች የሚቆጠር ተወላጆች ያሏቸው ሰዎች ሚች ሲሞት በህይወት ባይኖሩም ተወላጆቻቸው እነርሱን በመተካት በሚች ውርስ የሚካፈሉበት የውርስ ስርዓት

በአገራችን ሕግ የተፈቀደ ነው። ምክንያቱም አሁን ያለን የውርስ ሰርዓት ሚች ኑዛዜ ከሌለው ውርሱ የእሱ የቅርብ የስጋ ዘመድ የሆነው እንዲያገኝ የሚፈቅድ ነው። ስለዚህ የሚች ውርስ ሲከፈት በህይወት መኖር ሚችን ለመውረስ አስፈላጊ መሆን በመርህ ደረጃ ቢቀመጥም በህይወት ቢኖር ኖሮ በሚች ውርስ የመካፈል እድል የነበረው ሰው ተወላጆች እሱን ተክተው በሚች ውርስ የሚካፈሉበት የውርስ ሰርዓት በልዩ ሁኔታ አስቀምጧል። ይህንን መገንዘብና ሁሉንም የሕግ ድንጋጌዎች ተግባር ላይ ማዋል ልንከተለው የሚገባን የሕግ አተረጓጎም ዘዴ ነው።

ከሚች ጋር የስጋ ዝምድና ሣይኖራቸው ወይም በጉድፈቻ ውል መሠረት ሕግ የሚያስቀምጠው አግባብ ሣይተሳሰሩ የስጋ ዝምድናንና ወራሽነትን አስመልክቶ በሚነሱ ክርክሮች ላይ የበለጠ ግንዛቤዎችን ለማዳበር ይረዳ ዘንድ የሚከተለውን የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት በፍትሐብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 152/87 የካቲት 10 ቀን 1991 ዓ.ም የሰጠውን ፍርድ ማየቱ ጠቃሚነት ይኖረዋል።

ክርክሩ የተነሣው ይግባኝ ላይ ወ/ሮ ጤና ገሠሠ እና መልስ ሰጭዎች ወ/ሮ ውጭት ገሠሠ እና ሙሉየ ገሠሠ መካከል ነው። ይግባኙ የቀረበው የሰሜን ጉንደር ከፍተኛ ፍርድ ቤት መጋቢት 29 ቀን 1987 ዓ.ም በሰጠው ውሳኔ ቅር በመሰኘት ነው። የክርክሩ መነሻ የሚች የእማሆይ ስመኝሽ ወርቁ ወራሽነት ጥያቄ ነው። የአሁን ይግባኝ ላይ በጉንደር ወረዳ ፍርድ ቤት በስራ ፋይል መዝገብ ቁጥር 47181 እናቴ እማሆይ ስመኝሽ ወርቁ ነሐሴ 28 ቀን 1979ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት የተለየች ስለሆነ ወራሽነቱ ይረጋገጥልኝ በማለት አቤቱታ አቅርባ የወረዳው ፍሐቤት ተቃዋሚ እንዳለ እንዲቀርብ ጥሪ አድርጎ ተቃዋሚ ባለመቅረቡ አራት ምስክሮች አቅርባ አለምታለች። የቀረቡት አራት ምስክሮች እማሆይ ስመኝሽ ወርቁ የጤና ገሠሠ እናት ናት በማለት ስለመሰከሩ ፍርድ ቤቱ ጤና ገሠሠ የሚች ስመኝሽ ወርቁ ወራሽ ናት በማለት ሕዳር 24 ቀን 1981 ዓ.ም ውሳኔ ሰጥቷል።

መልስ ሰጭዎች በበኩላቸው ሚች እማሆይ ስመኝሽ ወርቁ ያሳደገችው መሆኑን ገልፀው ነሐሴ 1 ቀን 1975 ዓ.ም ባደረገችው ግልጽ ኑዛዜ ከባሏ ከአቶ ካሳ ገሠሠ ጋር ያፈራችውን የጋራ ንብረት የእሷ ድርሻ እና የግል ንብረቷ ጠቅላላ ወራሽ እንድንሆን የሾመችን ስለሆነ የሚች የኑዛዜ ወራሾች መሆናችን ይረጋገጥልን በማለት በስራ ፋይል መዝገብ ቁጥር 321/84 አመልክተዋል። ከዚሁ ጋር በማያያዝ እማሆይ ስመኝ ወርቁ በአምስት ምስክሮች ፊት ነሐሴ 1 ቀን 1975 ዓ.ም ያደረጉትን ኑዛዜ አቅርበዋል። የወረዳው ፍርድ ቤት ተቃዋሚ ካለ

እንዲቀርብ በጋዜጣ ጥሪ አድርጓል በዚህ መሠረት የአሁን ይግባኝ ባይ በተቃዋሚነት ቀርባ የሚችል እማሆይ ስመኝሽ ወርቁ ወራሽ እኔ መሆኔ በስራ ፋይል መዝገብ ቁጥር 47/81 በዚሁ ወረዳ ፍርድ ቤት ሕዳር 24 ቀን 1981 የተረጋገጠ በመሆኑ በሀሰት በተዘጋጀ ኑዛዜ ወራሽነታችን ይታወቅልን በማለት መዝገብ ማስከፈታቸው ተገቢ ስላልሆነ ይሻርልን በማለት ተቃውሞዋን አቅርባለች። መልስ ሰጭዎች በበኩላቸው ተቃዋሚዋ ከእማሆይ ስመኝሽ ወርቁ ጋር ምንም አይነት የደም ትስስር ሣይኖራት በሀሰት የሚችል ልጅ ነኝ ብላ በማስመስከሯ ወራሽነቷን ማረጋገጧ አውቀናል። በመሆኑም እኛም ለመቃወም የሚያስችላት መብት የሌላት ከመሆኑም በላይ በሀሰት ምስክርነት የወሰደችውን የወራሽነት ማረጋገጫ የምስክር ወረቀት ልትመልስ ይገባታል በማለት ተከራክረዋል። የግራ ቀኙን ክርክር በመጀመሪያ ደረጃ የተመለከተው የወረዳ ፍርድ ቤት መልስ ሰጭዎችን ይግባኝ ባይ ወራሽ ነኝ በማለት ስታመለክት የኑዛዜ ጽሑፍ ይዘው ቀርበው ስላልተቃወሙ ከዚህ በኋላ የሚችል ወራሽ ነን ብለው መጠየቃቸው ተገቢ ስላልሆነ ጥያቄአቸውን አልተቀበልኩትም በማለት አሰናብቷቸዋል።

መልስ ሰጭዎች በዚሁ ውሣኔ ቅር በመሰኘት ይግባኝ ለከፍተኛው ፍርድ ቤት አቅርበዋል። የከፍተኛው ፍርድ ቤት የግራ ቀኙን ክርክር ከሰማ በኋላ መልስ ሰጭዎች የሚችል እማሆይ ስመኝሽ ወርቁ የኑዛዜ ወራሾች ናቸው፤ ይግባኝ ባይንም ቀደም ሲል የተሰጣትን የወራሽነት ማስረጃ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1 በሚደነግገው መሠረት በሶስት ዓመት ውስጥ ቀርበው ስላልተቃወሙ ለይግባኝ ባይዋ የተሰጠው የወራሽነት ማስረጃ እንደፀና ይቆያል በማለት ውሣኔ ሰጥቷል። ይግባኙ የቀረበው ይህንን ውሣኔ በመቃወም ነው። ይግባኝ ባይ ሚችል እማሆይ ስመኝሽ ወርቁ ለመልስ ሰጭዎች ያደረጉት ኑዛዜ በውል አዋዋይ መስሪያ ቤት ፊት ስላልተፈፀመ የወራሽነት ጥያቄው የይርጋ ጊዜ ገደብ ካለፈ በኋላ የቀረበ በመሆኑና መልስ ሰጭዎች የሕግ ምስክሮች አቅርበው ስለአስመስከሩ አላግባብ የወራሽነት ማስረጃው በከፍተኛው ፍርድ ቤት የተሰጣቸው ስለሆነ እንዲሻርልኝ በማለት አመልክታለች።

መልስ ሰጭዎች በበኩላቸው ይግባኝ ባይ የእማሆይ ስመኝ ወርቁ ልጅ አይደለችም የሀሰት ምስክርነት አቅርባ የወራሽነት ማስረጃ መውሰዷ ሣያንሣት እኛን ለመቃወም የሚያስችላት ሕጋዊ መብት የላትም። የይግባኝ ባይ ወላጅ እናት እማሆይ አዋጉ ተዋበ በሕይወት ይኖራሉ እኛ የሚችል የኑዛዜ ወራሾች ነን። ስለዚህ የይግባኝ ባይን ጥያቄ ውድቅ በማድረግ እንዲያሰናብተን በማለት መልስ ሰጥተዋል። ይግባኝ ባይ መልስ አቅርባለች ይዘቱ ከይግባኙ ቅሬታው ጋር ተመሳሳይ በመሆኑ አልገለበጥነውም። በስርና በዚህ ፍርድ ቤት የተደረገው

ክርክር ከላይ የተለገፀው ሲሆን እኛም መዝገቡን መርምረናል መዝገቡን እንደመረመርነው

/1/ ይግባኝ ባይ የመልስ ሰጭዎችን የኑዛዜ ወራሽነት ለመቃወም የማያስችላት ሕጋዊ መብት አላት ወይስ የላትም?

/2/ መልስ ሰጭዎች የሚችሉት ጠቅላላ የኑዛዜ ወራሾች ናቸው መባሉ ሕጋዊ ነው ወይስ አይደለም?

የሚሉትን ነጥቦች ማየቱ አስፈላጊ ሆኖ አግኝተነዋል፡፡

የመጀመሪያውን ነጥብ በተመለከተ ይግባኝ ባይ በዚህ መዝገብ ሁለት የወረዳ ፍርድ ቤት ውሣኔ በማስረጃነት አያይዛለች፡፡ የመጀመሪያው የወረዳው ፍርድ ቤት በስራ ፋይል መዝገብ ቁጥር 253/75 በአቶ ገሠሠ ካሣ ውርስ ግንቦት 2 ቀን 1975 ዓ.ም የሰጠው ውሣኔ ነው፡፡ ይህ ውሣኔ እማሆይ ስመኝ ወርቁ የሚችሉት ገሠሠ ካሣ ሚስት መሆናቸውን ይግባኝ ባይዋ ደግሞ አቶ ገሠሠ ካሣ እማሆይ ስመኝ ወርቁ ሣይሆን ከሌላ ሴት ይግባኝ ባይዋ ጤና ገሠሠ የተወለደች ልጃቸው መሆኗን የሚያረጋግጥ ነው፡፡ በዚህ ውሣኔ በግልጽ እንደተመለከተው ይግባኝ ባይ የሚችሉት እማሆይ ስመኝ ወርቁ የሕጋ ልጅ አይደለችም፡፡

ሁለተኛው ይኸው የጉንደር ወረዳ ፍርድ ቤት በስራ ፋይል መዝገብ ቁጥር 47/81 የአራት ምስክሮችን ቃል ከሰማ በኋላ ይግባኝ ባይዋ ጤና ገሠሠ የእማሆይ ስመኝ ወርቁ ልጅና ወራሽ ናት በማለት የሰጠው ውሣኔ ነው፡፡ይህ ውሣኔ የተሰጠው በሁለት የምስክርነት ቃላቸውን የሰጡ ምስክሮችን ቃል መሠረት በማድረግና ይግባኝ ባይ 1975 ዓ.ም በወረዳው ፍርድ ቤት የአባቷን ወራሽነት ለማረጋገጥ ያቀረበችውን ማስረጃ ባለመገናዘብ ነው፡፡ በአጠቃላይ የይግባኝ ባይ ወላጅ እናት እማሆይ ስመኝ ወርቁ እንደሆኑ ከመሞታቸው በፊት 1975ዓ.ም ይግባኝ ባይ እና ሟች ስመኝ ወርቁ በአንድ ላይ ባስከፈቱት መዝገብ ተረጋግጧል፡፡ ስለዚህ ይግባኝ ባይ ከሟች እማሆይ ስመኝ ወርቁን ያለኑዛዜ የምትወርስበት የሕጋ ዝምድናና የደም ትስስር የላትም ይግባኝ ባይ የሟች ልጅ ሣትሆን ልጅ ነኝ በማለት በወራሽነት መቅረቧ ተገቢ ባለመሆኑ የመልስ ሰጭዎችን የኑዛዜ ወራሽነት በመቃወም ክርክር የምታቀርብበት ሕጋዊ ምክንያት የላትም፡፡

በመሆኑም መልስ ሰጭዎች የከፍተኛው ፍርድ ቤት የሰጠውን በመቃወም ይግባኝ ስላላቀረቡ ወይም የይግባኝ ባይ ይግባኝ እንደደረሳቸው የሥነ ሥርዓት ሕጉ በሚፈቅደው መሠረት መስቀለኛ ይግባኝ ባለመቅረባቸው ይግባኝ ባይ የሟች እማሆይ ስመኝ ወርቁ ወራሽናት በማለት

የከፍተኛው ፍርድ ቤት የሰጠውን ውሳኔ በማሸር ወይም ለማሻሻል የፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ድንጋጌዎች ስለማይፈቅዱ እንዳለ የተወነው ሲሆን ይግባኝ ባይዋ ሚችን ለመውረስ የሚያስችላት ሕጋዊ ሁኔታ ሳይኖር የሚችን የኑዛዜ ወራሾች ተቃዋሚ ሆኖ መቅረቧና በይግባኝ መከራከሯ ተገቢ ሆኖ አላገኘነውም።

ሁለተኛውን ነጥብ በተመለከተ መልስ ሰጭዎች የሚችሉ እማሆይ ስመኝ ወርቁ ጠቅላላ የኑዛዜ ወራሽ መሆናቸውን የሚያረጋግጥ ሚች በግልጽ ያደረገችው ኑዛዜ በማስረጃነት ቀርቧል። የኑዛዜው ጽሁፍ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 881 የተመለከቱትን ፎርማሊቲዎች የሚያሟላና የሚች ትክክለኛ ቃል መሆኑን የማያሳይ በመሆኑ የከፍተኛው ፍርድ ቤት መልስ ሰጭዎች የሚች ጠቅላላ የኑዛዜ ወራሾች ናቸው በማለት የሰጠው ውሳኔ በአግባቡ ሆኖ አግኝተነዋል። ከዚህ በማስከተል የሚነሣው ጥያቄ ይግባኝ ባይ የሚች ልጅ ነኝ በማለት የተሰጣትን የወራሽነት የምስክርነት ወረቀት መልስ ሰጭዎች ባለመቃወማቸው ይግባኝ ባይ የሚች የሕግ ወራሽ ሆናለች። በሌላ በኩል መልስ ሰጭዎች የሚች የኑዛዜ ወራሾች ናቸው ተብሏል። ስለዚህ ይግባኝ ባይና መልስ ሰጭዎች በሚች ውርስ ላይ ያላቸው መብት እንዴት ነው? የሚለው ነው።

ይህንን ነጥብ አግባብነት ካለው የሕግ ድንጋጌ ጋር በማገናዘብ ስንመለከተው የሚች ውርስ በክፍል በኑዛዜና በክፍል ያለኑዛዜ ሊፈፀም እንደሚችል የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 829/2/ ያመለክታል። በዚህ የሕግ ድንጋጌ መሠረት ይግባኝ ባይ የሚች ያለኑዛዜ ወራሽ ስትሆን መልስ ሰጭዎች ደግሞ የኑዛዜ ወራሾች ናቸው። ሚች መልስ ሰጭዎችን ጠቅላላ የኑዛዜ ወራሽ በማድረግ የሾማቸው በመሆኑ ጠቅላላ የኑዛዜ ስጦታ ተቀባይ ያገኘ ሰው ያለኑዛዜ ወራሽ እንደሆነ እንደሚቆጠር በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 915/1 የተደነገገ በመሆኑ ከላይ በጠቀስናቸው የሕግ ድንጋጌዎች መሠረት የሚች እማሆይ ስመኝ ወርቁ ንብረት፣ ይግባኝ ባይዋ ወ/ሮ ጤና ገሠሠ አንደኛ መልስ ሰጭ ወ/ሮ ሙጭት ገሠሠ ሁለተኛ መልስ ሰጭ ተማሪ ሙሉየ ገሠሠ በወራሽነታቸው ቀርበው እኩል መካፈል ይገባቸዋል በማለት የከፍተኛው ፍርድ ቤት የሰጠውን ውሳኔ በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 348/1/ መሠረት አጽንተነዋል በማለት ወስኗል።

ከወሳኔው እንደምንረዳው ከሚች ጋር ምንም አይነት የስጋ ዝምድና ወይም የጉድፈቻ ውል መሠረት ግንኙነት የሌላቸው ሰዎች የሚች ያለ ኑዛዜ ወራሽ ነኝ በማለት በሚቀርቡበት ሁኔታ መኖሩን ሲሆን በሌላ በኩል አንድ ተከራካሪን አስመልክቶ ጉዳዩን በስር ያየው ፍርድ ቤት የሰጠው ውሳኔ ከሥነ ሥርዓት ሕጉ መሠረት ይግባኝ ወይም መስቀለኛ ይግባኝ ካልቀረበበት የሥር ፍርድ ቤት የሰጠው ውሳኔ መሠረታዊ ስህተት ቢኖርበትም ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት በራሱ አነሣሽነት የማይሸረው መሆኑን ነው።

በአጠቃላይ የሚች ውርስ አስመልክቶ ከሚነሡት በርካታ አለመግባባቶች የሚች ያለ ኑዛዜ ወራሽ ነኝ በሚሉ ነጥቦች ዙሪያ የሚደረግ በመሆኑ የሕጉን ድንጋጌዎች ዓላማና ይዘት በአግባቡ መረዳትና ሥራ ላይ ማዋል ያስፈልጋል።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. በዋና ወራሽነት እና በተተኪ ወራሽነት መካከል ያለው ልዩነት ምንድን ነው? ሚችን በተተኪነት ለመውረስ የማይቻልባቸው ምክንያቶች ምንድን ናቸው?
2. የደቡብ ጐንደር ከፍተኛ ፍርድ ቤት የሰጠውን ውሳኔ መነሻ አድርገው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 830፣ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 833 እና የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 842/2፣ 844/2፣ 848/2፣ እንደዚሁም የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 853/1 መካከል መሠረታዊ የሆነ ቅራኔ አለው ብለው ያስባሉ? ለምን?
3. የፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 849 እና በፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 1088 ድንጋጌዎች መካከል ያለው ተዛማጅና ልዩነት ምንድን ነው?
4. ከበደ ከአባቱ አንድ ሚሊየን ብር የሚወጣ ቤት በቁም ስጦታ አግኝቷል። ከበደ በድንገተኛ አደጋ ከዚህ ዓለም በሞት ሲለይ፣ መዳዛ የተባለች ልጅ ነበረችው። መዳዛ በአስር ዓመቷ ከዚህ ዓለም በሞት ስትለይ በአንደኛ ደረጃ ወራሽነት የሚጣራ ልጅ ወይም ሌሎች ተወላጆች አልነበራትም። የመዳዛ ወላጅ እናት ሒሩት የመዳዛ ወራሽ መሆኗን አረጋግጣ ቤቱን ለመረከብ ፍርድ ቤት ክስ ስታቀርብ የከበደ እህቶች ኬዳኔና ቤቴልሔም ቤቱን ከአባት ወገን በስጦታ የተገኘ ስለሆነ ለመዳዛ እናት ሒሩት ሊሰጥ አይገባም በማለት የፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 849 ጠቅሰው ተቃውሞ አቀረቡ። እርስዎ ዳኛ ቢሆኑ ምን

ይወስናሉ? የፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 849 ከፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 844/3 በፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 846/2 እና በፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 851 ድንጋጌ ጋር እንዴት በመጣጣም ይተረጎማል?

5. የሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥር 30574 የሰጠውን ወሳኔ አንብባችሁ ተወያዩበት፡፡

ምዕራፍ አምስት

ውርስን ማጣራት እና ውርስን ማስተዳደር

የዚህ ምዕራፍ ዋና ዓላማ

- ውርስን ለማጣራት መከናወን ስላለባቸው ተግባራትና ስለ ውርስ አጣሪ አሻሻም ግንዛቤ ማስያዝ፤
 - ከሚች የውርስ ንብረት መብት አለኝ የሚሉ ሰዎች ጥያቄ ስለሚወሰንበት ሁኔታ ማሳየት፤
 - የሚች ወራሾች ውርሱን ለመቀበል ወይም ላለመቀበል ስላላቸው ምርጫ ግንዛቤ ማስጨበጥ፤
 - ስለ ውርስ እዳ አከፋፈል እና ስለ ወራሽነት የምስክር ወረቀት አንዳንድ ነጥቦችን ማብራራት፤
 - ስለ ውርስ መዘጋትና የውርስ መዘጋት ስለሚያስከትለው ውጤት ግንዛቤ፤
- ማስጨበጥ ነው።

6.1 ወራሽነትን ስለማጣራትና ስለ ውርስ አጣሪ

የሚች ውርስ ሚች በሞተበት ጊዜና ቦታ የሚከፈት ቢሆንም የሚች ውርስ እስከሚጣራ ድረስ የሚች ንብረት "አንድ የተለየ ንብረት፤፤ አንደሆነ ይቆጠራል። ይኸም ማለት የሚች ንብረት ከሌሎች ሰዎች ንብረት ወይም ከወራሾቹ ንብረት ጋር ሳይቀላቀል የባለቤትነት መብቱ ለወራሾች ሳይተላለፍ እንደ አንድ ልዩ ንብረት፤ Distinct estate፤ሆኖ መያዝ እንዳለበት የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 942 ይደነግጋል። ይኸም የሚሆነው ያለ ምክንያት አይደለም። የሚች ውርስ ሳይጣራ ንብረቱ ከሌሎች ሰዎች ንብረት ጋር ቢቀላቀል ውርሱን ለማስተዳደርም ሆነ ለማከፋፈል የሚያጋጥመው ችግር ከባድ በመሆኑ ነው። በመሆኑም ውርስን የማጣራቱ ሥራ በሚች የውርስ ስርዓት አፈጻጸም ውስጥ በቀላሉ የማይታይና እጅግ በጣም አስፈላጊ ተግባር ነው። የውርስ ማጣራት ሥራ በሚች የውርስ ስርዓት ለማስፈፀም አስፈላጊ ተግባር ነው ካልን የውርስ ማጣራቱን ተግባር ሀላፊነት

ወስዶ የሚያስፈጽም አንድ ወይም ከዚያ በላይ የሆኑ ሰዎች መኖር አለባቸው። እነዚህ ውርሱን የማጣራት ተግባር የሚፈጽሙትን ሰዎች የውርስ አጣሪ በመባል ይታወቃሉ።

6.1.1 ወራሽነትን ስለማጣራት

ውርስ ማጣራት ማለት፤

- የሚች ወራሾች እነማን እንደሆኑ አጣርቶ መወሰን፤
- የውርሱ ሀብት መጠን አይነትና ግምት እንደዚሁም የሚገኝበትን ቦታ አጣርቶ መወሰን፤

- ሌሎች ሰዎች ከሚች የተበደሩትን ገንዘብ መሰብሰብና በሚች ውርስ ላይ ሊከፍላቸው የሚገቡ አስገዳጅ የሆኑ አዳዎችን አጣርቶ መክፈል፤
- እንደዚሁም ሚች ልዩ የኑዛዜ ስጦታ ያደረጉላቸውን ሰዎች የተሰጣቸውን ልዩ የኑዛዜ ስጦታ መክፈል፤

ማለት እንደሆነ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 944 ድንጋጌዎች ያስረዳሉ።

እነዚህ የውርስ ማጣራት ተግባራት በብቃት እስኪከናወኑ፤ የውርሱ ንብረት እንደ ናአንድ የተለየ ንብረትን እንደሚቆጠርና ከውርሱ ሀብት ላይ ገንዘብ ለመጠየቅ መብት ያላቸው ሰዎች ማለትም የሚች አበዳሪዎች እና የፍርድ ባለመብቶች ለገንዘባቸው ዋስትናና መያዥያ የሚሆናቸው ይኸው በመጣራት ላይ ያለው የውርሱ ንብረት ነው። ይኸም በመሆኑ ውርሱ በመጣራት ላይ እያለ ከሚች ወራሾች ገንዘብ ጠያቂ የሆኑ ሰዎች በውርሱ ንብረት ላይ አንዳችም የይገባኛል ጥያቄ ማቅረብ እንደማይችሉና ምንም አይነት መብት እንደሌላቸው ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 943/1/ እና 943/3/ ድንጋጌዎች ያመለክታሉ።

እነዚህ ድንጋጌዎች የራሳቸው ጠቀሜታና ግብ አላቸው። ምክንያቱም የሚች ውርስ በሚጣራበት ጊዜ የሚች ወራሾች አበዳሪዎችና ገንዘብ ጠያቂዎች የውርሱን ንብረት በመያዥያነት አንዳይዙ የሚያደርገው የሚች ወራሾች ከውርሱ ንብረት ድርሻ ሊያገኙ የሚችሉት ከሚች እዳ የተረፈ ንብረት ሲኖር ብቻ በመሆኑ ነው።

ህጉ የሚች ወራሾች አበዳሪዎች ውርሱ በመጣራት ላይ እያለ በውርሱ ንብረት ላይ የይገባኛል ጥያቄ እንዳያቀርቡ በሚች ወራሾች እዳ ምክንያት የውርሱ ንብረት በመያዣነት እንዳይያዝ የሚከለክል ነው።

እንደዚሁም ውርሱ በመጣራት ላይ እያለ ከሚች ውርስ ገንዘብ የሚጠይቁ ሰዎች ከሚች ወራሾች የግል ሀብት ላይ አንዳችም መብት እንደሌላቸው እና የሚችን የውርስ ንብረት ብቻ መከታተል እንዳለባቸው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 943 ድንጋጌዎች ያሳያሉ።

እዚህ ላይ ውርስን ማጣራት አስፈላጊነት በመጀመሪያ ከሚች ገንዘብ የሚጠይቁ ሰዎች ውርሱ ከመከፋፈሉ በፊት ገንዘባቸውን እንዲያገኙ ለማድረግ፣ በማስከተልም ከውርሱ በእዳነት የሚጠየቁ ለምሳሌ ለሚች የቀብር ስነ ስርዓት የወጣው ወጭ፣ ከውርሱ መከፈል ያለበት የቀለብ እዳ እና ሚች በልዩ ኑዛዜ የሰጣቸው ስጦታዎች በቅደም ተከተል ተከፍለው ሲያበቁ ነውና ከዚህ የተረፈ ንብረት ካለ ነው የሚች የሕግ ወራሾችና ጠቅላላ የኑዛዜ ተጠቃሚዎች ከሚች ውርስ ንብረት ድርሻቸውን ያገኛሉ።

በመጨረሻም የውርስ ሕጎችን ወራሾችና የኑዛዜ ስጦታ የተደረገላቸው ሰዎች ውርሱን ስለማጣራት ወይም ስለመካፈል በመካከላቸው በሚደረገው ክርክር ሁሉ አንድ ወይም ብዙ የዘመድ አስታራቂ ዳኞች እንዳያዩት ለመስማማት እንደሚችሉ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 945 ይደነግጋል።

6.1.2 የውርስ አጣሪ

ከላይ እንደተገለፀው ውርስን ማጣራት በሚች የውርስ ስርዓት አፈጻጸም ወቅት እጅግ በጣም አስፈላጊ ተግባር ነው። ይህንን ውርሱን የሚያጣራው ሰው ወይም ሰዎች የውርስ አጣሪ ተብለው ይጠራሉ። የውርስ አጣሪ ከሶስቱ በአንደኛው መንገድ ሊሾም እንደሚችል የውርስ ሕጎችን ይደነግጋል። የውርስ አጣሪ፣

- በሚች ኑዛዜ መሠረት፣
- በሕግ ሊመረጥ ወይም ሥልጣኑን ከሕግ ሊያገኝ፣
- በዳኞች ሊሾም ይችላል።

የመጀመሪያውን በተመለከተ ሚች አንድ ኑዛዜ የተወ እንደሆነና ሚች በዚሁ ኑዛዜ ውስጥ የኑዛዜው አስፈጻሚ የሾመ እንደሆነ ሚች የመረጠው ሰው የውርሱ አጣሪ ሆኖ ያገለግላል። ሚች በኑዛዜ የውርስ አጣሪ የሾመ እንደሆነ ሚች በግልጽ በኑዛዜው ካላመለከተ በስተቀር በሚች ኑዛዜ ጠቅላላ የኑዛዜ ስጦታ የተደረገለት ሰው ያለምንም ቅድመ ሁኔታ ውርሱን የማጣራት መብት ይኖረዋል። ሚች የውርስ አጣሪውን በኑዛዜ የሾመ እንደሆነ ወይም ጠቅላላ የኑዛዜ ስጦታ አድርጎ እንደሆነ ጠቅላላ ኑዛዜ ስጦታ የተደረገለት ሰው ያለምንም ቅድመ ሁኔታ ውርሱን የማጣራት መብት በቅደም ተከተል ይኖራቸዋል። ሚች የውርስ አጣሪውን በኑዛዜ የሾመ እንደሆነ ወይም ጠቅላላ የኑዛዜ ስጦታ የተደረገለት ሰው የተገኘ እንደሆነ የሚችን ያሉ ኑዛዜ ወራሾች የውርስ አጣሪነት ስልጣን የሚያስቀረው እንደሆነ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 948 ተደንግጓል።

በሁለተኛ ደረጃ ሚች በኑዛዜ የውርስ አጣሪ ያልሾሙ እንደሆነ ወይም ሚች ጠቅላላ የኑዛዜ ስጦታ ያደረገለት ሰው የሌለ እንደሆነ የሚች ያለ ኑዛዜ ወራሽ የሆኑ ሰዎች ሰውየው ከሞተበት ቀን አንስቶ ያለ አንዳች ፎርማሊቲ የውርስ አጣሪነት መብት እንደሚኖራቸው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 947 የሚደነግግ ሲሆን ብዙ ሰዎች የውርስ አጣሪ በሆኑ ጊዜ የአጣሪነቱን ተግባር በመተባበር መስራት እንዳለባቸው ወይም አንዱን በመወከል ለማሰራት እንደሚችሉ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 958 ይደነግጋል።

ሶስተኛው የውርስ አጣሪ የሚለየምበት ስርዓት በፍርድ ቤት ውሣኔ የውርሱ አጣሪ የሚለየምበት ሁኔታ ነው። የውርስ አጣሪ በፍርድ ቤት የሚለየመው፤

- የሚች ወራሾች የማይታወቁ አንደሆነ፤
- ያለ ኑዛዜ ወራሾች ውርሱን ለማጣራት የማይፈቅዱ መሆናቸውን ገልፀው ያሳያሉ እንደሆነ፤
- ሚች የኑዛዜም ሆነ ያለ ኑዛዜ ወራሽ ያልተወና የሚችን ሀብት መንግስት የሚወርሰው በሆነ ጊዜ፤

የአስተዳደር ሕጎችን ወይም ደንቦችን መሠረት በማድረግ ዳኞች የውርሱን አጣሪ እንደሚሰይሙ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 949 ድንጋጌዎች ያስረዳሉ።

እንደዚሁም ዳኞች በሚችሉ ኩዛዜ፣ በሕግ ወይም በፍርድ ቤት የተሰየመውን የውርስ አጣሪ በሌላ የውርስ አጣሪ የመተካት ስልጣን እንዳላቸው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 951 ይደነግጋል። የውርስ አጣሪን በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 949 መሠረት መሰየምንና በሕግ ወይም በሚችሉ ኩዛዜ ወይም ፍርድ ቤቱ ራሱ የሰየመውን የውርስ አጣሪ መተካት /replacement / እና substitution/ ሁለት የተለያዩ ጽንሰ ሀሳቦች ናቸው። ፍርድ ቤቱ በሕግ በሚችሉ ኩዛዜ ወይም በፍርድ ቤቱ የተሰየመን አንድ የውርስ አጣሪ ስልጣንና ሀላፊነት በማንሣት ሌላሐሌሎችህ የውርስ አጣሪ የሚሰይመው፣

- ውርስ አጣሪው የተሾመበት ኩዛዜ ዋጋ ያለው ኩዛዜ መሆኑ አከራካሪ ሆኖ ሲገኝ ወይም፣
- በሌላ ምክንያት ውርስ አጣሪውን በመለየት ላይ የሚያጠራጥር ነገር ሲኖር ወይም፣
- ብዙ ውርስ አጣሪዎች ለምሳሌ ስልጣናቸው 947 የሚመነጭ ብዙ ያለ ኩዛዜ ወራሾች ኖረው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 958 በሚደነግገው መሠረት ውርሱን በመተባበር በመግባባት ለማስተዳደርና ለማጣራት ያልተስማሙ እንደሆነ ወይም፣
- ከወራሾቹ መካከል አንዱ አካለ መጠን የላደረሰ ልጅ ወይም የተከለከለ ሰው ወይም በማናቸውም ሌላ ምክንያት ለምሳሌ በአገር ባለመኖሩ፣ እብደቱ በግልጽ ያልታወቀ ሰው በመሆኑና በሌሎች ምክንያቶች ጥቅሙን ለማስከበር የማይችል በሆነ ጊዜ ወይም፣
- የውርሱ አስተዳዳሪ ወይም የማጣራቱ ስራ ልዩ ችግር ያስነሣል ልዩ ሙያ ያላቸውን ሰዎች ወይም ሌላ ችግሩን ለመቅረፍ የሚችል የውርስ አጣሪ መሰየም አስፈላጊ ሆኖ ሲገኝ ወይም፣
- በሕግ ሚችሉ ኩዛዜ ወይም በዳኞች የተሰየመው አጣሪ ቸልተኛና ትጉህ ያልሆነ እንደሆነ ወይም የማጭበርበር ባህሪ የሚታይበትና ሀቀኝነት የጉደለው የሆነ አንደሆነ ወይም አጣሪው የማጣራት ስራውን በሚገባ ለመፈፀም ችሎታ የሌለው መሆኑ የታወቀ እንደሆነ፣

ዳኞች ከማናቸውም በጉዳዩ ያገባኛል ከሚል ባለጉዳይ ጥያቄ አቅራቢነት በሕግ፣ በኩዛዜ ወይም በፍርድ ቤት ውሳኔ ተሰይሞ የነበረውን የውርስ አጣሪ በመሻር በአካባቢው ውል ለማዋዋል ስልጣን የተሰጠውን ሰው ወይም ማናቸውንም ለስራው ብቁ ነው ብለው የሚመርጡትን ሌላ ሰው በውርስ አጣሪነት ለመሰየምና ለመተካት እንደሚችሉ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 951 ተመልክቶ እናገኘዋለን።

በውርስ ህጋችን በግልጽ እንደተመለከተው በህግ፣ በሚችሉ ኑዛዜ ወይም በፍርድ ቤት ውሳኔ የተመረጠ ወይም የተተካ የውርስ አጣሪ የሚከተሉት ግዴታዎችና ሀላፊነቶች ይኖሩበታል፡፡

- ሚች በህይወት ዘመኑ ያደረገው ኑዛዜ ካለ ኑዛዜውን መፈለግና የሚችን የኑዛዜ ወይም ያለኑዛዜ ወራሾች እነማን እንደሆኑ ማረጋገጥ፤
- የውርስ ንብረት ከብልሽትና ከብክነት ለመታደግ ተገቢውን የጥንቃቄ እርምጃ በመውሰድና ሌሎችንም አስፈላጊ ተግባራት በመፈጸም የውርሱን ሀብት ማስተዳደር፤
- በግልጽ የታወቁ፣ ክርክርን የማያስነሱ መከፈል ያለባቸውን የውርስ እዳዎች በፍትህብሄር ህግ ቁጥር 1014 በተቀመጠው ቅደም ተከተል መሰረት መክፈል፤
- ሚች በልዩ ኑዛዜ ያደረጋቸውን ስጦታዎች መክፈልና የሚችን የኑዛዜ ቃል ለመፈጸምና ውጤት ለመስጠት ማንኛውንም አስፈላጊ ጥንቃቄ ማድረግ፤
- ጥያቄው ያገባኛል በሚል ማናቸውም ባለጉዳይ ሲቀርብና ዳኞችን የሚያሳምን ሆኖ ሲገኝ ስለስራው መልካም አፈጻጸም አንድ ዋስ ወይም ሌላ የመልካም ስራ አፈጻጸም ማረጋገጫ ሊሆን የሚችል መያዣ ማቅረብ፤
- ስራውን ለመተው ሲፈልግ አዲስ አጣሪ እስከሚሰየምና ተተክቶ ስራውን እስከሚጀምር ድረስ የአጣሪነት ስራውን የማከናወን፤
- ሚች በአደረገው ኑዛዜ ስለአጣሪነቱ የስልጣን ወሰንና ስለስራው አፈጻጸም የሰጠውን መመሪያና ትእዛዝ ተከትሎ የመስራትና ዳኞችም ስለስልጣኑ ወሰንና ስለስራው አፈጻጸም የሚሰጡትን ትእዛዞች በማክበር የአጣሪነት ስራውን ማከናወን፤
- ውርሱን አጣርቶ ከጨረሰ በኋላ ለወራሾቹ ስለማጣራቱ የስራ ክንውን ሪፖርት ማቅረብ፤
- ውርስ አጣሪው ማናቸውንም የህጉን ድንጋጌዎች በሚች ኑዛዜ የተሰጡትን መመሪያዎች ወይም በዳኞች የተሰጡትን ትእዛዞች በሚቃረን በጥፋቱ ወይም በቸልተኝነቱ መንገድ ለሚያደርጋቸው ጉዳዮችና በዚያ መሰረት ለሚደርስ ጉዳት በሀላፊነት የመጠየቅ ግዴታ እንዳለበት፤

ከፍትህብሄር ህግ ቁጥር 952፣ 954-957 እንደዚሁም የፍትህብሄር ህግ ቁጥር 960 እና 961 በማየት መረዳት ይቻላል፡፡

በሌላ በኩል ህጉ በህግ፣ በሚች ኑዛዜ ወይም በፍርድ ቤት ውሳኔ በውርስ አጣሪነት ለሚሰየሙ ሰዎች ያስቀመጣቸው መብት አለ፡፡ ከመብቶቹ መካከል እጅግ በጣም አስፈላጊው የውርስ

አጣሪነት ስራ ማንም ሰው በፈቃዱ ብቻ ሊያከናውነው የሚገባና ማንም ሰው ያለፈቃዱ የአጣሪነት ስራዎችን ለመቀበል የማይገደድ መሆኑ ነው። አንድን ተግባር አንድ ሰው ተገድዶ እንዲያከናውን ማድረግ የተከለከለና መሰረታዊ የሆነውን የሰው ልጅ ነጻነት መብት የሚነካ በመሆኑ የውርስ አጣሪነትን ተግባር አንድ ሰው ሳይፈልግ እንዲቀበልና እንዲሰራ ማድረግ እንደማይቻል የፍትህብሄር ህግ ቁጥር 953 በግልጽ ይደነግጋል። ሁለተኛው መብቱ ደግሞ ውርስ አጣሪው ስራውን እፍጻሜ ለማድረስ ወይም ለተወሰነ ጊዜ ለመስራት በግልጽ ግዴታ የገባ ካልሆነ በቀር በማናቸውም ጊዜ ስራውን መተው የሚችል መሆኑ ነው። እዚህ ላይ በጥንቃቄ መታየት ያለበት ጉዳይ <በግልጽ ግዴታ የገባ ካልሆነ በቀር> የሚለው ሀረግ ነው። በዝምታ በህግ፣ በሚች ኑዛዜ ወይም በዳኞች የውርስ አጣሪ ሆኖ እንዲሰራ መመረጡን ተቀብሎ ስራ መጀመሩ ብቻውን የማጣራት ስራውን በማናቸውም ጊዜ የመተው መብቱን አያስቀርበትም። ስራውን የመተው መብቱ ቀሪ የሚሆነው በግልጽ እራሱን ግዴታ ያስገባ እንደሆነ ብቻ ነው።

ሌላው እዚህ ላይ መታየት ያለበት ውርስ አጣሪው ይህንን የማጣራቱን ስራ የመተው መብቱን እንደፈለገው ሊጠቀምበት አይችልም። የሚች ውርስ ንብረት የግድ መጠበቅና በጥንቃቄ መያዝ ስለሚገባው ሌላ ተተኪ አጣሪ እስኪመረጥና ስራውን እስኪረከብ ድረስ ስራውን እየሰራ መቆየት ያለበት መሆኑ የፍትህብሄር ህግ ቁጥር 954 ድንጋጌዎችን በማየት ለመረዳት ይቻላል።

በሶስተኛ ደረጃ ለውርስ አጣሪ የተቀመጠለት መብት አጣሪው ውርሱን ለማጣራት ለሰራው ስራ የአገልግሎት ዋጋ የማግኘት መብት ያለው መሆኑ ነው። የውርሱ አጣሪ የአገልግሎት ክፍያውን የሚያገኘው ሚች በኑዛዜው ውስጥ በሰጠው መመሪያ ወይም ወራሾቹ በሚያደርጉት ስምምነት ወይም ዳኞች በሚሰጡት ውሳኔ መሰረት ሊሆን እንደሚችል የፍትህ ብሄር ህግ ቁጥር 959 ይደነግጋል። በመሆኑም አጣሪው ውርሱን በማጣራት ለሰራው ስራና ግልጋሎት ከውርሱ ንብረት ላይ ከላይ ባስቀመጥናቸው ሁኔታዎች ሲወሰንለት የአገልግሎት ዋጋ የማግኘት መብት እንዳለው መታወቅ ይኖርበታል።

በአጠቃላይ በኢትዮጵያ የውርስ ህግ መሰረት <ውርሱን ስለማጣራት> የሚለው ጽንሰ ሀሳብ ምንነትና ይዘት እንደዚሁም ጠቀሜታ በጥንቃቄ ሊታይ የሚገባው ነው። የመጀመሪያው በምእራፍ ሁለትም ለመጠቀም እንደተሞከረው <የሚች ውርስ መከፈት> እና <የሚችን ውርስ ማጣራት> የሚሉት ጽንሰሀሳቦች እጅግ በጣም የተለያዩ ናቸው። የሚች ውርስ መከፈት የምንለው ሚች ህይወቱ ካለፈበት ቅጽበት ጀምሮ ምንም

አይነት የሲቪል መብት ግዴታ ሊኖረው ስለማይችል ህጉ የሚችል ህይወት ካለፈችበት ሰኮንድ ጀምሮ የሚችል መብትና ግዴታ ለሚችል ወራሾች ለማስተላለፍ የሚያደርጋቸውን ጥንቃቄ የሚመለከት ነው።

የሚችል ውርስ የሚከፈተውም ሚችል መኖሪያ ስፍራና ሚችል በሞተበት ጊዜ እንደሆነ በፍትህ ብሄር ህግ ቁጥር 826 ተመልክቷል። የሚችን ውርስ ማጣራት የምንለው ደግሞ የሚችን ያለኑዛዜና በኑዛዜ ወራሾች የሚለዩበት፣ የሚችል እዳ የሚከፈልበት፣ የሚችል አበዳሪዎች እና ተበዳሪዎች የሚለዩበት፣ ንብረቱ በሚችል ወራሾች እስኪተላለፍና ውርሱ እስኪዘጋበት ቀን ድረስ የንብረት ማስተዳደር ስራዎች የሚከናወንበት ውስብስብ ተግባር ነው።

አሁን በስራ ላይ ያለው የውርስ ህግ አጣሪ ስለሚሆኑ ሰዎች ሲደነግግ ቀዳሚውና የመጀመሪያው የውርስ አጣሪ የሚሆነው ሚችል በኑዛዜ የውርስ አጣሪ አድርጎ የሾመው ሰው እንደሆነ ከገለጸ በኋላ ሚችል በኑዛዜ የውርስ አጣሪ አድርጎ የሾመው ሰው ከሌለና በኑዛዜው የውርስ አጣሪ እንደሚሆንና ጠቅላላ ኑዛዜ የተደረገለት ሰው መገኘት የሚችን ያለኑዛዜ ወራሾች የአጣሪነት ስራ እንደሚያስቀረው በፍትህብሄር ህግ ቁጥር 948 ንዑስ ቁጥር 2 እና 3 የሚደነግግ ሲሆን የሚችል ውርስ መዘጋት ማለት ደግሞ የሚችን ንብረት ለወራሾች በአግባቡ የማከፋፈል ስራን አይጨምርም።

የውርስ አጣሪው ሀላፊነት ከላይ ያነሳናቸውን ተግባር በመፈጸምና የሚችን ወራሾችና የሚችል ከእዳ ተከፍሎ የሚቀረውን ንብረት በማጣራት፣ ዝርዝርና የመጨረሻ ሪፖርት ለወራሾቹ ማቅረብ ብቻ ነው። ከዚያ በኋላ የውርሱን ንብረት ማስተዳደርም ሆነ የሚችን ንብረት መከፋፈል የወራሾች መብትና ሀላፊነት እንጂ የውርሱ አጣሪ አይደለም።

በመሆኑም ውርስ አጣሪ በዋነኛነት ሊፈጽማቸው የሚችላቸው ተግባራት፣

- ከሚችል ውርስ መብት አለን የሚሉትን ሰዎች ሁኔታ መወሰን፣
- የሚችን የውርስ ንብረት ማስተዳደር፣
- የሚችን የውርስ እዳ መክፈል፣

ናቸው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. የውርስ ማጣራት የግድ መፈጸም የሚገባው ተግባር ነውን?
2. የውርስ ማጣራት ተግባር በፍርድ ቤት ማለፍ ያለበት መቼ ነው? ውርስ ማጣራት በፍርድ ቤት ሳያልፍ ሊከናወን ይችላልን?
3. የሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥሮች 32095፣ 25869፣23329፣28764 የሰጣቸውን ውሳኔዎች በመተንተን አብራራ። ውሳኔዎቹ ትክልል ናቸው ብለው ያምናሉን?

ምዕራፍ ስድስት

ስለውርስ የተደነገጉ የይርጋ ጊዜ ገደቦች

የዚህ ምዕራፍ ዋና አላማ

- በውርስ ብርሃኑ ላይ በአተረፉ ረታ ብሎ ጥሮ ሮጥ ማሳየት
- ባተሻለ ፔር ምን ተባራዊ ማታረ

መግቢያ

ከዚህ ምዕራፍ ውስጥ፣ ትኩረት የሚሰጠው በተለይ የሚችሉ ውርስ ከተከፈተ በኋላ፣ ሊቀርቡ የሚችሉ ክርክሮችን አስመልክቶ በሕጉ የተቀመጡ የይርጋ ጊዜዎች፣ እና በአፈጻጸምና በአተረጓጎም ላይ ያለው ችግር ላይ ነው።

7.1 ኑዛዜን ስለመቃወም የተቀመጠ የጊዜ ገደብ፣

በመጀመሪያ የውርሱ አጣሪ፣ የሚችን ኑዛዜ የማፈላለግ ግዴታ እንዳለበት እና የሚችን ኑዛዜ ባገኘ ጊዜ፣ ሚች በሞተ በአርባ ቀን ውስጥ የሚች ያለኑዛዜ ወራሾች እንደሚናገርና ኑዛዜው የሚች ያለኑዛዜ ወራሾች ባሉበት እንደሚነበብ፣ እንደዚሁም የኑዛዜው ፎርምና ኑዛዜው ዋጋ ያለው መሆኑ እንደሚመረመር በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 964፣ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 968 እና በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 969 ይደነግጋሉ። እንደዚሁም ሚች ኑዛዜ ያልተወ እንደሆነ የውርሱን አደራረግ እና የአከፋፈል ዓይነት እንዴት ሊፈፅም እንዳቀደ ውርስ አጣሪ ለሚች ያለ ኑዛዜ ወራሾች ሚች ከሞተ ከአርባ ቀን በኋላ ማሳወቅ እንዳለበት የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 972 ይደነግጋል። ኑዛዜው ሲነበብ የነበሩ ወይም በአግባቡ የተወከሉ ሰዎች ኑዛዜው በጠቅላላ አይፀናም ወይም በኑዛዜው ከተነገረው ቃል ውስጥ አንዱ አይፀናም በማለት ክስ ለማቅረብ ያላቸውን የኃሣብ መግለጫ ወይም ስለክፍያው በሒሣብ አጣሪው ያቀረበውን ድልድል አመዳደብ ኃሣብ ለመቃወም ኑዛዜው

ከተነበበበለት ቀን አንስቶ የአሥራ አምሥት ቀን ጊዜ እንዳላቸው ይህ መግለጫ በፅሁፍ ካልሆነና ለአጣሪው ወይም ለዳኞች ካልደረሰ በርቀት እንደማይፀና የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 973/1/ እና 973/2/ ይደነግጋሉ። በእነዚህ የሕግ ድንጋጌዎች መሠረት ኑዛዜው ሲፈስ/ ሲነበብ/ ወራሹ ወይም ሕጋዊ ወኪሉ የነበረ ሰው የሚችል ኑዛዜ ነው ብሎ ውርስ አጣሪው በያዘው ኑዛዜ ላይ መቃወሚያና ክርክር ማቅረብ ከፈለገ፣ ይህንኑ ኃሳቡን በፅሁፍ ለውርስ አጣሪው፣ ለዳኞች ወይም የወራሹን ጉዳይ ለማየት የተሰየሙ የሽማግሌ ዳኞች ካሉ፣ በአሥራ አምሥት ቀን ውስጥ የጽሁፍ መግለጫ መስጠት እንዳለበት ይደነግጋል። ሕጉ የሚለው መቃወሚያውን ኃሳብ ያለው መሆኑን ማሳወቅ አለት። ወራሹ በአሥራ አምሥት ቀን ውስጥ፣ የፅሁፍ መግለጫውን ባያቀርብ ምን ይሆናል የሚለውን ጥያቄ ስናነሳ በአሥራ አምሥት ቀን ውስጥ ለመቃወም ያለውን የኃሳብ መግለጫ ካላቀረበ፣ በኑዛዜው ወይም የውርሱ አጣሪ ያቀረበውን የድልድል ኃሳብ እንደተቀበለ እንደሚቆጠር ከሕጉ ድንጋጌዎች ለመረዳት ይቻላል።

እዚህ ላይ ስለክፍያው በሒሣብ አጣሪው " የቀረበውን ድልድልን አመዳደብ ኃሳብ በመቃወም " የሚለው ሐረግ፣ የውርሱ ኃሳብ በወራሾች መካከል የሚደረገውን አከፋፈል ማለት እንዳልሆነ መገንዘብ ይገባል። ውርስ አጣሪው ውርሱ ከመዘጋቱ በፊት የሚችል የመክፈያ ጊዜ የደረሰ ዕዳ እና የመክፈያ ጊዜ ያልደረሰ ዕዳ፣ የሚችን ልዩ የኑዛዜ ስጦታ እና የውርሱን ዕዳ እንዴት ሊከፍል እንዳለበት የሚያቀርበውን የክፍያና የድልድል ኃሳብ ላይ ያላቸውን ተቃውሞ በአሥራ አምሥት ቀን ውስጥ መግለጫቸውን ማቅረብ አለባቸው በማለት ታስቦ የተደነገገ ድንጋጌ ነው። ምክንያቱም ውርሱ ከተዘጋ በኋላ ወራሾች ውርሱን የሚከፋፈሉት በመካከላቸው የሚያደርጉት ሥምምነት በሚችል ኑዛዜ ውስጥ በተቀመጠ የክፍያ ደንብ ወይም ዳኞች በሚሰጡት ትዕዛዝ መሠረት መሆኑን በምዕራፍ ስድስት በሰፊው ያየነው በመሆኑ ነው። ኑዛዜው ሲነበብ የነበሩ ወይም በሕጋዊ ወኪላቸው የተወከሉ ሰዎች ኑዛዜው አይፀናም ወይም በውርስ አጣሪው የቀረበው የክፍያና የድልድል ኃሳብ ተገቢ ዓይደለም የሚለውን መቃወሚያ በፅሁፍ በአሥራ አምሥት ቀን ውስጥ ካሳወቁ በኋላ፣ መግለጫውን ካቀረቡበት ቀን ጀምሮ እስከ ሶስት ወር ድረስ ክሱን ሥልጣን ላለው ፍርድ ቤት፣ ወይም በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 945 መሠረት ለተሰየመው የሽማግልና ዳኞች ክስ ካላቀረበ በስተቀር፣ በሌላ ጊዜ መቃወሚያውን ማቅረብ እንደማይችል እና ጥያቄው በይርጋ እንደሚታገድ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 973/3/ ይደነግጋል። ኑዛዜው ሲነበብና ሲፈፀም ያልነበሩ ወይም ሕጋዊ ወኪል ያልነበራቸው ሰዎች የውርሱ አጣሪ፣ ስለኑዛዜው እና ክፍያና

ድልድል አመዳደብ ኑዛዜው ሲነበብ ላልነበረው ሰው ከነገረው በአሥራ አምሥት ቀን ውስጥ፤ የመቃወሚያውን የዕሑፍ መግለጫ ማቅረብ ያለበት መሆኑንና መግለጫ ካቀረበበት ቀን ጀምሮ እስከ ሶስት ወር ድረስ ክሱን ለዳኞች ማቅረብ እንዳለበት የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 974/1/ ይደነግጋል። ኑዛዜው ሲነበብና ሲፈርስ ራሳቸው ወይም ወኪላቸው ያልነበሩ ሰዎችና ከዚያም በኋላ ውርስ አጣሪው አግኝቶ ስለኑዛዜው ያልነገራቸው ሰዎች ኑዛዜው ከፈለሰበት ጊዜ ከአምሥት ዓመት በኋላ ወይም ኑዛዜ የሌለ ከሆነ ሟች ከሞተ ከአምሥት ዓመት በኋላ በኑዛዜው መፅናት፤ ስለከፍታው አመዳደብ አጣሪው ያቀረበውን ኃሳብ በማናቸውም አስተያየት ቢሆን መቃወሚያ ሊያቀርብበት እንደሚችል እና ጥያቄው በይርጋ እንደሚታገድ፤ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 974/2/ ይደነግጋል።

ከላይ ያነሳናቸው የሕግ ድንጋጌዎች በውርስ አጣሪው አፈላልጎ ባቀረበው ኑዛዜና ባቀረበው የክፍያና የድልድል ኃሳብ ላይ ያለ ኑዛዜ ወራሾች በስንት ጊዜ ውስጥና እንዴት መቃወሚያቸውን ማቅረብ እንደሚችሉ የሚደነግጉ ናቸው። እነዚህን የሕግ ድንጋጌዎች በሌላ ክፍል ስለ ውርስ ይርጋ ከተደነገጉት ጋር በማገናዘብ ማየት ይገባል።

7.2. የወራሽነት ጥያቄ ለማቅረብ የተቀመጠ የጊዜ ገደብ፤

ወራሽ የሆነ ሰው ለሟቹ ወራሽ መሆኑና ከውርሱ ላይ ያገኘውን ድርሻ የሚያመለክት የወራሽነት የምስክር ወረቀት እንዳጡት ዳኞችን ለመጠየቅ እንደሚችል የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 996/1/ ይደነግጋል። ይኸ ድንጋጌ፤ ከፍርድ ቤት የወራሽነት የምስክርነት ወረቀት መያዝ፤ በወራሹ ሲፈልግ የሚጠይቀው እንጅ ሕጉ ሟችን ለመውረስ የግድ ከፍርድ ቤት የወራሽነት ማስረጃ ማውጣት እንዳለበት እንደሚያስገድደው ውርሱን አስመልክቶ ለመወሰን ከተሰየሙ የሽምግልና ዳኞች በውርሱ አጣሪ እና ወራሾች በመካከላቸው በሚያደርጉት ሥምምነት ወራሽነቱ እና ከውርሱ ስለደረሰው ድርሻ ማስረጃ ሊሰጠው እንደሚችል ይታያል። ያም ሆነ ስመንብረት ለማዛወር እና ከሌሎች የሟች መብቶች ለመጠቀምና ለመሥራት የፍርድ ቤት የወራሽነት የምስክር ወረቀት መጠየቁ የተለመደ ስለሆነ የወራሽነት የምስክር ወረቀት መጠየቅ ይችላል። እንደዚሁም ወራሽ አለመሆኑን በግልፅ የሚያሳይ ማስረጃና መቃወሚያ በቀረበ ጊዜ የተሰጠው የወራሽነት ማስረጃ እንደሚሰረዝና ዳኞች የወራሽነት ማስረጃ በሚሰጡበት ጊዜ አስፈላጊ መስሎ ከታያቸው ማናቸውንም የማረጋገጫ ዋስትና እንዲሰጥ ሊያስገድዱት እንደሚችሉ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 998 እና 996/2/ ድንጋጌዎች ለመረዳት ይቻላል።

ከዚህ በመነሳት አንድ ሰው ዋጋ ያለው የወራሽነት ማስረጃ ሳይኖረው ውርሱን ወይም ከውርሱ አንዱን ክፍል በእጁ ያደረገ አንደሆነ እውነተኛው ወራሽ ወራሽነቱ እንዲታወቅለትና የተወሰደው የውርስ ንብረቶች እንዲመለስለት መጠየቅ እንደሚችል የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 999 የሚደነግግ ሲሆን፤ ጥያቄውን ማቅረብ ያለበትን ጊዜ አስመልክቶ ከሣሽ መብቱንና የውርሱ ንብረቶች በተከሣሹ መያዛቸውን ካወቀ ሦሥት ዓመት ካለፈ በኋላ ስለወራሽነት ጥያቄ የሚያቀርበው ክስ ተቀባይነት ማግኘት እንደማይችል የፍትሐብሔር ሕጎችን 1001/1/ ይደነግጋል።እዚህ ላይ መታየት ያለበት አንድ ሰው የሚች ኑዛዜ ተጠቃሚ መሆን የሚችል ኑዛዜ በእጁ እንደሚገኝ ለውርስ አጣሪው አቅርቦ ውርስ አጣሪው ኑዛዜውን በሚያነበበት ሰዓት ራሱ ወይም ወኪሉ ካንልነበረ ወራሽ ኑዛዜው ከፈሰሰበት ቀን አንስቶ በአምሥት ዓመት ውስጥ መቃወሚያ ካልቀረበ ከዚያ በኋላ ሊቀርብ እንደማይችል በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 974/2/ የተደነገገው ድንጋጌ ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ ድንጋጌ ጋር እንዴት ነው ተጣጥመው ተግባራዊ የሚሆኑት የሚለው ሲሆን፤ በሌላ በኩል በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ እና በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ አተረጓጎምና አፈጻጸም እንዴት መሆን አለበት የሚለው ጥያቄም መነሳት ያለበት ነው።

ምክንያቱም የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ሚች ከሞተበት ወይም ከሣሽ በመብቱ ለመሥራት ከቻለበት ቀን አንስቶ አሥራ አምሥት ዓመት ካለፈ በኋላ በዘር የወረደ ርስት ካልሆነ በስተቀር የተባለው የውርስ ጥያቄ ክስ በማናቸውም አስተያየት ቢሆን ተቀባይነት አይኖረውም በማለት የሚደነግግ በመሆኑ ነው።ይህንን አስመልክቶ፤ በውርስ ሕግ ዙሪያ የተደነገጉ የይርጋ ጊዜ ገደቦች አተረጓጎምና አፈጻጸም በፍርድ ቤቶች የተለያዩ ትርጉሞችና ውሳኔዎች መስጠት ምክንያት እንዲሆኑና እስካሁን ድረስ ችግሩ እንዳልተቃለለ፤ አሁንም ይኸ ነው ትክክለኛው አተረጓጎም እና አፈጻጸም ብሎ ለመናገርም ሆነ ለመጻፍ አስቸጋሪ መሆኑን መገንዘብ ይገባል። ሆኖም እስካሁን የሰጡ አንድ አንድ አተረጓጎሞችን በማሳየት ተማሪዎች የበለጠ እንዲከራከሩና እንዲወያዩ ማድረግ አስፈላጊ በመሆኑ አንድ አንድ ነጥቦችን ለማንሣት እንሞክራለን።

የመጀመሪያው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 974/2/ ተፈጻሚ የሚሆነው የሚችን ውርስ የሚያጣራ፤ በሕግ፤ በሚች ኑዛዜ ወይም በፍርድ ቤት የተሾመ የውርስ አጣሪ፤ ሚች

አድርጎታል የተባለው ኑዛዜ አግኝቶ የኑዛዜውን ፎርምና የኑዛዜውን ዋጋ መኖር፤ የሚች ያለኑዛዜ ወራሾች ወይም አራት አካለመጠን ያደረሱ ሰዎች ባሉበት በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 968 በተመረመረበት ሁኔታ ነው። ሆኖም ኑዛዜ ያለ መሆኑን ለውርስ አጣሪው ሣያሳውቅ ቀጥታ የኑዛዜ ወራሽ መሆኑ እንዲታወቅለት ለፍርድ ቤት አመልክቶ የወራሽነት የምስክርነት ወረቀት በመውሰድ የሚችን ንብረት በእጁ ካስገባ ሰው ወይም በሐሰት የሚች ያለኑዛዜ ወራሽ ነኝ ብሎ የሚችን ንብረት ከወሰደ ሰው፤ ለማስመለስ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 968 የተደነገገው የይርጋ ጊዜ ሣይሆን በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ የተመለከተው ተፈጻሚነት ሊኖረው ይገባል የሚል ነው።

ሁለተኛው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ እና 1000/2/ አስመልክቶ የሚታየው አተረጓጎም ልዩነት ሲሆን በአንድ በኩል የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ የማይንቀሳቀስ የሚችን ንብረት፤ ለማስመለስ ሊቀርብ የሚችለው ክስ በምን ያህል ጊዜ መቅረብ እንደሚገባው የሚወሰን ሲሆን፤ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ግን የማይንቀሳቀስ ንብረትን ለማስመለስ የሚቀርብን ክስ የይርጋ ጊዜ የሚመለከት ነው በማለት በመተርጎም ፍርድ የሰጡ ዳኞች ያሉ ሲሆን፤ በሌላ በኩል የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ከዘር የወረደ ርስት ወይም የማይንቀሳቀስ ንብረት በማስመለስ ከአሥራ አምሥት ዓመት በኋላም ክስ ለማቅረብ እንደሚፈቀድ፤ "ሚች ከሞተበት ወይም ከሣሹ በመብቱ ሊሰራበት ከቻለበት ቀን አንስቶ አሥራ አምሥት ዓመት ካለፈ በኋላ ከዘር የወረደ እርስት ካልሆነ በቀር የተባለው የውርስ ጥያቄ ክስ በማናቸውም አስተያየት ቢሆን ተቀባይነት አያገኝም " የሚለው ድንጋጌ ያስረዳል። ስለዚህ ንብረቱ የሚንቀሳቀስ እና የማይንቀሳቀስ ሲሆን በማለት ለመለየት መሞከሩ የሕጉን ይዘት መንፈስና መልዕክት የሚያንፀባርቅ አይደለም የሚል ትችት ሲሰጡ ይስተዋላሉ። በመሆኑም የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ ምን ጊዜም ተፈጻሚነቱ የሚንቀሳቀሱ ንብረቶችን ለማስመለስ ቢሆንም፤ ንብረቶቹን የያዛቸው ዋጋ ያለው የወራሽነት ማስረጃ ሳይኖረው የውርሱን ንብረት በያዘው ሰው ላይ ክስ የማቅረቢያ ጊዜን የሚወስን ነው።

የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ደግሞ ዋጋ ያለው የወራሽነት ማስረጃ ኖሮት ነገር ግን የውርሱ ኃብት ለእሱ ብቻ የማይገባ በሆነ ጊዜ፤ ሌላኛው ወራሽ ከውርሱ ድርሻውን እንዲያካፍለው ሊጠይቅ የሚችልበት የጊዜ ገደብ ነው። ምክንያቱም በወራሾች መካከል የመተማመን ሁኔታ ሊኖር ስለሚችል በሶስት ዓመት ውስጥ ወንድሙ ከአባታቸው ያገኘውን

የውርስ ኃብት እንዲያካፍለው ካልጠየቀ፣ ጥያቄውን በይርጋ ለመገደብ አስቦ አይደለም ሕግ አውጭው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ የደነገገው። በመሆኑም ሕጉ ወራሾች ወራሽ ያልሆነ ባዕድ ሰው የውርሱን ንብረት መያዙን ባወቁ በአጭር ጊዜ ውስጥ መብታቸውን እንዲያስከብሩ የሚገፋፋ ሲሆን፣ የሟች ወራሽ የሆነ ሰው የውርሱን ንብረት ጠቅልሎ በያዘበት ሁኔታ ግን የወራሽነታቸውን መብት ካረጋገጡ ወይም ሟች ከሞተ እስከ አሥራ አምሥት ዓመት ባለው የጊዜ ገደብ ውስጥ ድርሻቸውን እንዲያካፍላቸው መጠየቅ ይኖርባቸዋል። በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ መተርጉም ያለበት በዚህ መልኩ ነው በማለት ትርጉም የሚሰጡ አሉ።

ከዘር የወረደ ርስትን አስመልክቶ የፍትሐብሔር ሕጉ በወጣበት ጊዜ የነበረው የመሬት ሥሪት ዘር እየተቆጠረ ከአንዱ ወደ ሌላው እንዲተላለፍ ይፈቀድ የነበረ በመሆኑ ሕግ አውጭው የሟች ርስት ለኔ ይገባኛል የሚለውን ጥያቄ የጊዜ ገደብ ሊያደርግበት አልፈለገም። ሆኖም "ርስት" ማለት ከመሬት ውጭ ሌሎች የማይንቀሳቀሱ ንብረቶችን ለምሳሌ ቤትን ይጨምራል ወይስ አይጨምርም የሚለው ነጥብ በትኩረት መታየት አለበት የሚል አስተያየትና ትችት የሚሰጡ አሉ። ከላይ እንዳነሳነው የውርስ ሕግ የይርጋ ጊዜ ድንጋጌዎች እጅግ በጣም አከራካሪና ውስብስብ ናቸው። በመሆኑም የዕርቀት ትምህርት ተማሪዎች እነዚህን እና ሌሎች የይርጋ ጊዜ ድንጋጌዎች ዙሪያ የሚነሱትን ጥያቄዎች በቴቶሪያል ክፍል በሚገናኙበት ጊዜ አንስተው መወያየትና መከራከር ይጠበቅባቸዋል። በፍርድ ቤቶች የሚሰጠውን ትርጉም ለመረዳት በፍርድ ቤቶች እየተሰጡ ያለ የተለያዩ አተረጓጎሞችንና ተከራካሪዎች የሚያቀርቧቸውን ሙግቶች ማየት ጠቀሜታ ይኖረዋል። በውርስ ጉዳይ የይርጋ ክርክር አስቸጋሪነትና የይርጋ ሕግ ድንጋጌዎችን አተረጓጎም ላይ የሚታየውን ልዩነት ለመረዳት ከዚህ በታች በተሰጠቀሱት ሶስት ጉዳዮች የቀረበውን ክርክርና የተሰጠውን ትርጉም ዋና ዋና ነጥቦች መመልከቱ አስፈላጊ ነው።

የመጀመሪያው ለፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በፍትሐብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 992/88 ሚያዝያ 29 ቀን 1993 ዓ.ም. በይግባኝ ባዮች በእነ ወ/ሮ እየሩሳሌም ታደሰ /ሶስት ሰዎች/ እና በመልስ ሰጭዎች በሆኑትና የወ/ሮ እሸቴ የሱፍ ወራሾች በሆኑት እነ ወ/ሮ አበባየ ወ/ሚካኤል /ስድስት ሰዎች/ መካከል በሰጠው ውሳኔ ላይ የቀረበውን የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ድንጋጌዎች አተረጓጎም ላይ የቀረበውን የመከራከሪያ ሀሣብ ነው። የጉዳዩ መነሻ ግምቱ ብር 10000/ አስር ሺ ብር/ የሆነ በቀድሞው

አሠራር ጉለሌ አወራጃ እየተባለ ይጠራ በነበረው በቀበሌ 10 ውስጥ የሚገኘው ቁጥር 132 የሆነው ቤት ነው። የዚህ ክርክር መነሻ የሆነው ቤትም የጥንት ባለቤት ወ/ሮ ሰናይት ኃይለየሱስ የተባሉት ሴት ሲሆኑ ወ/ሮ ሰናይት ጥር 23 ቀን 1949ዓ.ም. ቤቱን ቦታና መሬቱን ለሚመለከት የጽሑፍ ኑዛዜ አድርገው ከዚህ ዓለም በሞት ተለይተዋል። ወ/ሮ ሰናይት የተናዘዙት በወቅቱ በህይወት ለነበሩት ልጃቸው ለወ/ሮ ማርትሪዘያ ወ/ሚካኤል ሲሆን ኑዛዜው ለፍርድ ቤት ከቀረበ በኋላ ተቃውሞ ስለገጠመው በፍርድ ቤት የፀና መሆኑን ከፍተኛው ፍርድ ቤት መጋቢት 12 ቀን 1956 የሰጠው ፍርድ ቤት በማስረጃነት ቀርቦ ተያይዟል። የወ/ሮ ሰናይት ወራሽ የሆነችው ወ/ሮ ማርትሪዘያ ወ/ሚካኤል መጋቢት 11 ቀን 1958ዓ.ም. ከዚህ ዓለም በሞት የተለዩ ሲሆን ይግባኝ ባዮች የሚች ወ/ሮ ማርትሪዘያ ወራሽ መሆናቸውን ለፍርድ ቤት አቅርበው ያረጋገጡት ከሃያ ሁለት ዓመት በኋላ ጥቅምት 1 ቀን 1981ዓ.ም. ነው።

ይግባኝ ባዮች መጋቢት 6 ቀን 1983ዓ.ም. ለአዲስ አበባ ከፍተኛ ፍርድ ቤት ጽፈው ባቀረቡት ማመልከቻ ከላይ የተጠቀሰውን ቤትና ቦታ እናታቸው ወ/ሮ ማርትሪዘያ ከእናቷ ከወ/ሮ ሰናይት የወረሰችውና በ1958ዓ.ም. እናታቸው ቢሞቱም እስከ 1967ዓ.ም. የአብዮት ለውጥ ድረት በቤትና በቦታው ይኖሩ እንደነበር ገልፀው ከዚያ በኋላ እኛ በማናውቀው መንገድ ወ/ሮ እሸቴ የሱፍ የቤትና የቦታውን የባለቤትነት ስም በስሟ አዛውራና ወ/ሮ እሸቴ የሱፍ በ1982ዓ.ም. ስትሞት የወ/ሮ እሸቴ የሱፍ ወራሾች የሆኑት ከአንደኛ እስከ አራተኛ ተራ ቁጥር ድረስ ስማቸው ለተጠቀሰው መልስ ሰጭዎች ተላልፎ የወ/ሮ እሸቴ ወራሾች ቤቱንና ቦታውን ለአምስተኛ እና ለስድስተኛ መልስ ሰጭዎች ሸጠውላቸው ስመ ንብረቱ በአምስተኛና በስድስተኛ መልስ ሰጭዎች ስም ተዛውሯል። በመሆኑም ቤቱና ቦታው ከአያታችን በውርስ የወረደልን ርዕስት ስለሆነ ያለምንም ሕጋዊ መብት ቤቱንና ቦታውን የሸጡት የሚች ወ/ሮ እሸቴ ወራሾችና አምስተኛና ስድስተኛ መልስ ሰጭዎች የውርሱን ንብረት ሊያስረክቡን ይገባል በማለት ይግባኝ ባዮች ክስ አቅርበዋል። መልስ ሰጭዎች በበኩላቸው የቤቱ ግምት ብር 10000/ አስር ሺ ብር/ ስለሆነ ከፍተኛ ፍርድ ቤት ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ አከራክሮ የመወሰን ስልጣን የለውም። ከዚህ በተጨማሪ ክሱ የቀረበው የይግባኝ ባይ አውራሽ ወ/ሮ ማርትሪዘያ ከሞቱ ከሃያ ዓመት በኋላ በመሆኑ ክሱ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ድንጋጌዎች መሠረት በይርጋ ይታገዳል በማለት ክስ አቅርበዋል። ይግባኝ ባዮች በበኩላቸው ቤቱ ከእናታቸውና ከአያታቸው ሲወርድ ሲዋረድ የመጣ የውርስ ንብረት ስለሆነ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ላይ የተጠቀሰው የሶስት ዓመትም ሆነ የአስራ አምስት ዓመት ይርጋ ሕግ ቀሪ አይሆንም። እንደዚህ አይነቱ

የውርስ ንብረት በሚመለከት የሚቀርብ ክስ በይርጋ ቀሪ ሊሆን አይችልም በማለት ተከራክረዋል።

የከፍተኛው ፍርድ ቤት ፍርድ ቤቱን ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ አከራክሮ ለመወሰን የሚያስችል የሥረ ነገር ስልጣን የለውም በሚለው የመልስ ሰጭዎች/የሥር ተከሣሾች/ መቃወሚያ ላይ ብይን ሳይሰጥ የግራ ቀኝን የጽሑፍ ክርክር ካለቀ በኋላ ተከሣሾች /መልስ ሰጭዎች/ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ጠቅሰው ያቀረቡትን የመጀመሪያ ደረጃ የይርጋ መቃወሚያ ክርክር መሠረት በማድረግ ከሣሾች /ይግባኝ ባዮች/ በውርስ ከእናታችን ሊተላለፍልን የሚገባ ነው የሚሉት ቤት ጉዳይ እናታቸው ከሞቱበት 1958ዓ.ም. ጀምሮ ክሱ እስከቀረበበት መጋቢት ወር 1983ዓ.ም. ድረስ ሃያ አምስት ዓመት በላይ ስለሆነው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ላይ በተመለከተው የአስራ አምስት ዓመት ይርጋ ሕግ ቀሪ ይሆናል በማለት የካቲት 30 ቀን 1086ዓ.ም. ውሣኔ ሰጥቷል።

ይግባኝ ባዮች ይህንን የከፍተኛ ፍርድ ቤት የሰጠውን የይርጋ ሕግ ድንጋጌ በተለይም የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ አተረጓጎም በመቃወም ይግባኝ ለጠቅላይ ፍርድ ቤት ሲያቀርቡ የሕጉ ድንጋጌ " ሟች ከሞተበት ወይም ተከሣሹ በመብቱ ለመስራት ከቻለበት ቀን አንስቶ አስራ አምስት ዓመት ካለፈ በኋላ ከዘር የወረደ ርዕስት ካልሆነ በቀር የውርስ ጥያቄ ክስ በማናቸውም አስተያየት ቢሆን ተቀባይነት አያገኝም " በማለት ይደነግጋል አሁን ክስ ያቀረብንበት ቤት ከአያታችን ጀምሮ በዘር የወረደልን ርዕስት በመሆኑ የዚህ አይነት ጥያቄ በይርጋ የጊዜ ገደብ ቀሪ አይሆንም። በመሆኑም ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት የከፍተኛው ፍርድ ቤት የፈፀመውን የሕግ አተረጓጎም ስህተት በማረም ውሣኔውን እንዲሸረው በማለት ያመለክቱ ሲሆን ጠቅላይ ፍርድ ቤቱ ይግባኝን ያስቀርባል ብሎ መልስ ሰጭዎች ክርክራቸውን እንዲያቀርቡ ካደረገ በኋላ አወዛጋቢ ስለሆነው የይርጋ ክርክር ምንም አይነት የወራሽነት ክርክር ወራሾች በሶስተኛ ወገኖች ላይ ሲያቀርቡ እንደማይችሉና ከአስራ አምስት ዓመት በኋላ ክስ ቢያቀርቡ ተከሣሾች የይርጋ ጥያቄ ካነሱ ክሱ በይርጋ ቀሪ እንደሚሆን የሰጠው መደምደሚያ ነው።

ሁለተኛው ይግባኝ ባይዮች የዚህ አይነት አተረጓጎም ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ድንጋጌ መንፈስ ውጭ መሆኑን በመጥቀስ ንብረቱ ከዘር የወረደ ርዕስት ከሆነ ወራሾች ምንም አይነት የይርጋ የጊዜ ገደብ ሳይኖርባቸው ከሃምሳ ዓመት ከሰማንያ ዓመት ከዚያም በላይ

ቆይተው ክስ ማቅረብ የሚከለክሉበት የሕግ ድንጋጌ የለም በማለት ከዘር የወረደ ርዕስትን ለማስመለስ የሚቀርብ ክስ ምንም አይነት የጊዜ ገደብ አልተጣለበትም የሚለውን ጽንፍ የሚያሳየው ይግባኝ ባዮች ለፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ የሰጡት ትርጓሜና ያቀረቡት የመከራከሪያ ሀሳብ ነው። በመሆኑም የሚከተሉትን ነጥቦች በትኩረት ማየት ያስፈልጋል።

- ርዕስት የሚለው ቃል የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል የካቲት 1993ዓ.ም. ባሳተመው የአማርኛ መዝገበ ቃላት የተሰጠው ትርጉም ርዕስት ማለት ቤተዘመድ የሆነ እያረሰ የሚጠቀምበትና ለተወላጅ በውርስ የሚተላለፍ መሬት ማለት እንደሆነ ተገልጿል። ይህንን የመዝገበ ቃላት ትርጉም እንዳለ ከወሰድነው ሕጉ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ከመሬት ውጭ ሌሎች የማይንቀሳቀሱ ንብረቶችን ለማስመለስ የሚቀርብ ክስ የይርጋ የጊዜ ገደብ እንዳይኖረው ታስቦ የተቀረፀ ነው ወይ; ብለን ስንጠይቅ በእንግሊዝኛው ቅጅ " action relate famimly immovable" በሚለውና በአማርኛው ርዕስት በሚለው ቃል መካከል ልዩነት እንዳለ እናያለን።
- ይግባኝ ባዮች እንዳቀረቡት በውርስ ከዘር የሚተላለፍ የማይንቀሳቀስ ንብረት አስመልክቶ የሚቀርበው ጥያቄ የጊዜ ገደብ የማይኖረው ከሆነ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1168/1/ የማይንቀሳቀስ ንብረት ባለ እጅ /ባለይዞታ/ የሆነ ሰው የዚህኑ ንብረት ግብር ሳይከፍር በስሙ ከከፈለ የዚሁ ሀብት ባለቤት ይሆናል በማለት ስለሚደነግግ ይግባኝ ባዮች ያቀረቡት አተረጓጎም እንዴት ከዚህ የሕግ ድንጋጌ ጋር የሚጣጣም ይሆናል የሚለውን ነጥብ መመልከት ያስፈልጋል።
- ሌላው በትኩረት መታየት ያለበት ነጥብ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1168 ንዑስ ቁጥር 1 ውስጥ በሁለተኛው ሀረግ ላይ በልዩ ሁኔታ የተቀመጠው መሠረተ ሀሳብ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ከዘር የወረደ ርዕስት ካልሆነ በስተቀር የሚለውን ለመረዳትና ለማገናከብ ብንጠቀምበት፤ መዝገቡን ለመፍታት የሚረዳ አይሆንም ወይ? የሚለውን ሀሳብ በጥልቀት ማየት ጠቃሚ ነው። ምክንያቱም በወቅቱ የነበረው ሕግ አውጭ የማይንቀሳቀስ ንብረት ባለ እጅ /ይዞታ/ የሆነ ሰው የዚህኑ ንብረት ግብር ሳይከፍር ለአስራ አምስት ዓመት ከከፈለ የዚሁ ሀብት ባለቤት እንደሚሆን በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1165 የመጀመሪያው ሀረግ ላይ በግልጽ ካስቀመጠ በኋላ ይኸ ጠቅላላ ሕግ የማይሠራበትን ልዩ ሁኔታ በሁለተኛው ሀረግ ላይ አስቀመጧል። በልዩ ሁኔታ የተቀመጠው " የማይንቀሳቀሰው ንብረት መሬት ሲሆንና በአገሩ ሥርዐት መሠረት የመሬቱ ርዕስትነት የግል የአንድ ሰው ሳይሆን

ተወላጆች የሚካፈሉት በሆነበት ስፍራ ተወላጅ የሆነው ሰው የትውልድ ሀረጉን መዝዞ ርዕስቱ እንዲሰጠው ለመጠየቅ ይህ ይርጋ አያግደውም" በማለት ያስቀምጣል። ከዚህ መሠረታዊ ጉዳይ ተነስተን በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ውስጥ በዘር የወረደ ርዕስት ካልሆነ በስተቀር የሚለውን አባባል ሕጉ ሲወጣ በነበረው የመሬት ስርዓት ምክንያት ዘር መዝዞ ርዕስት /መሬት/ መካፈል በይርጋ የማይታገድ በመሆኑ ርዕስት የሚለው ከመሬት ውጭ ሌሎች የማይንቀሳቀሱ ንብረቶችን አያካትትም በሚል አኳኋን ካልተተረጎመ በውርስ በተገኙ የማይንቀሳቀስ ንብረት ላይ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1168/1/ አይሠራም ማለት አይሆንም ወይ? በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1168/1/ በሁለተኛው ሀረግ ላይ የተቀመጠውስ ልዩ ሁኔታ ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ በዘር የወረደ ርዕስት ከሚለው ቃል ጋር እንዴት ነው ማጣጣም የሚቻለው የሚሉትንና ሌሎች ነጥቦችን በጥልቀትና በትኩረት መመርመርና ማየት አስፈላጊ ሲሆን አሁን ካለው ሕገ መንግስታዊ ስርዓት አንጻር መሬት የመንግስትና የሕዝብ ንብረት በመሆኑ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ " ከዘር የወረደ ርዕስት ካልሆነ በስተቀር" የሚለው ልዩ ሁኔታ ሙሉ በሙሉ ቀሪ አይሆንም ወይ? የሚለውንም ነጥብ መመርመር ይጠይቃል።

ሁለተኛው የወራሽነት ጥያቄ የይርጋ ክርክር አስመልክቶ ፍርድ ቤት ትርጉም የሰጠበት ጉዳይ የፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የፍትሐብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 2104/88 ማያዝያ 1 ቀን 1993ዓ.ም. በይግባኝ ባይ የሕጻን አዲስ አለም ሞግዚት አስር አለቃ ደረሰ ሲሣይ እና በመልስ ሰጭዎች እነ ዶ/ር ሰለሞን ተፈራ /ሁለት ሰዎች/ መካከል የነበረውን ክርክር አይቶ በሰጠው ውሳኔ ነው። የክርክሩ መነሻ የአሁን መልስ ሰጭ የሆኑት የሥር ከሣሾች እነ ዶ/ር ሰለሞን ተፈራ የሟች አባታችን ንብረት የሆነው በወረዳ 20 ቀበሌ 51 ክልል የሚገኘው ቁጥር 145 የሆነው ቤት በወታደር ተፈራ አሰገደው ቤት ይግባኝ ባዮች/ የሥር ተከሣሽ/ እንዲያስረክብ የዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት ውሳኔ በመስጠቱ ነው።

የአሁን ይግባኝ ባይ የሕጻን አዲስ አለም ሞግዚት በስር ፍርድ ቤት በተከሣሽነት ቀርቦ የከሣሾች/ መልስ ሰጭዎች / ክስ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 2000/1/ መሠረት ቀሪ ይሆናል የሚል የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያና ሌሎች የመከላከያ ሀሣቦችን አቅርቧል። የከፍተኛው ፍርድ ቤት የይግባኝ ባይን/ ተከሣሽን/ የይርጋ ጊዜ ገደብ መቃወሚያና መከላከያ መልስ ውድቅ በማድረግ ይግባኝ ባይ ንብረቱን ለመልስ ሰጭዎች /ለሥር ከሣሾች/ እንዲያስረክብ

ፍርድ ሰጥቷል። ይግባኝ ባይ የከፍተኛው ፍርድ ቤት ያነሣሁትን የይርጋ ክርክር እና ሌሎች ነጥቦች በአግባቡ ሣይሆኑ ስለወሰነብኝ ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ይሻርልኝ ሲል ያመለከቱ ሲሆን መልስ ሰጭዎች በበኩላቸው የይግባኝ ቅሬታውን በመንቀፍ መልስ ሰጥተዋል። ጉዳዩን የያዘው ጠቅላይ ፍርድ ቤት የመልስ ሰጭዎች ክስ በይርጋ ይታገዳል ወይስ አይታገድም የሚለውን ጭብጥ አስመልክቶ በሰጠው ውሣኔ "ይግባኝ ባዩ ጉዳዩ በይርጋ ይታገዳል ያለውን በተመለከተ መልስ ሰጭዎች በስር ባቀረቡት ክስ ይገባናል የሚሉት ንብረት የአውራሻቸው ወታደር ተፈራ አሰግደው መሆኑን ገልፀዋል። ንብረቱ አዲስ አበባ ከተማ በወረዳ 20 ቀበሌ 51 ክልል ውስጥ የሚገኘው ቁጥሩ 145 የሆነው ቤት ነው። ይኸ ቤት የአባታችን የግል ሀብት ስለሆነ በውርስ የሚገባን ነው ባዮች ናቸው። የመልስ ሰጭዎች አባት ወታደር ተፈራ አሰግደው የሞተው ነሐሴ 5 ቀን 1969ዓ.ም. መሆኑን መልስ ሰጭዎች በክርክራቸው ገልፀዋል። አንደኛው መልስ ሰጭ ወራሽነቱን ያረጋገጠው ጥቅምት 1983ዓ.ም. መሆኑን ተያይዞ የቀረበው የፍርድ ቤት ውሣኔ ያመለክታል። ሁለተኛው መልስ ሰጭ የሚች ወራሽ መሆኑ ባይካድም መቼ ወራሽነቱን እንዳስወሰነ የፍርድ ቤት ማስረጃ አላቀረበም። የመልስ ሰጭዎች አባት ሚስት የነበረችው ወ/ሮ ሽታዬ ተሾመ ደግሞ የሞተችው በታህሣሥ ወር 1978ዓ.ም. ላይ ነው። ይግባኝ ባይ ወ/ሮ ሽታዩ ተሾመ ከሞተች በኋላ መቼ ቤቱን እንደያዘው የተረጋገጠበት መንገድ ባይኖርም እስከ ታህሣሥ ወር 1978ዓ.ም. ድረስ በሚች በወ/ሮ ሽታዩ ይዞታ ስር የቆየ መሆኑን ነው መረዳት የሚቻለው። ይግባኝ ባይ የሚታወቀው ወ/ሮ ሽታዩ ተሾመ የወለደቻች ሕጻን አዲስዓለም ደረሰ ሞግዚት ነኝ ብሎ በመቅረቡ እንጅ በሞግዚትነቱም ሆነ በሌላ መንገድ ቤቱን መቼ እንደያዘው አልታወቀም።

መልስ ሰጭዎች ይግባኝ ባይ ቤቱን መያዙን አወቅን የሚሉት በ1981 ወይም 1982ዓ.ም. ላይ ነው። ይግባኝ ባይም ከዚህ ቀደም ብለው ቤቱ በእኔ መያዙን ያውቃሉ አላለም። ይኸ ከሆነ ወ/ሮ ሽታዬ ከሞተችበት ጊዜ አንስቶ መልስ ሰጭዎች ክሱን እስካቀረብኩበት ጥቅምት ወር 1984 ድረስ ያለው ሲታሰብ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ላይ ተወስኖ የተገኘው የይርጋ ዘመን አላለፈም። ይግባኝ ባይ ይርጋው ጊዜ መቆጠር ያለበት የመልስ ሰጭዎች ከነሐሴ ወር 1969ዓ.ም ጀምሮ ነው የሚለው ተቀባይነት የሚሰጠው አይደለም። ምክንያቱም ይግባኝ ባይ ቤቱን የያዘው የመልስ ሰጭዎች አባት ከሞተበት 1969ዓ.ም. ጀምሮ ባለመሆኑና እስከ ታህሣሥ ወር 1978ዓ.ም. ድረስ በሚቻ ወ/ሮ ሽታዩ ተሾመ ተይዞ የቆየ ስለሆነ ነው። የማይንቀሳቀስ የውርስ ንብረትን በተመለከተ የሚያገለግለው የይርጋ ዘመን ይግባኝ ባይ

እንደሚለው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ ላይ የተመለከተው የሶስት ዓመት ይርጋ ዘመን ሣይሆን በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ የተጠቀሰው የአስራ አምስት ዓመት የይርጋ ዘመን ነው። ከዚህ የይርጋ ዘመን አንጻር ሲታይ መልስ ሰጭዎች በአሁኑ ይግባኝ ባይ ላይ ያቀረቡት ክስ በይርጋ የሚታገድ ሊሆን አይችልም። ከፍተኛ ፍርድ ቤት ይግባኝ ባይ ያቀረበውን የይርጋ ክርክር ወድቅ ያደረገው በአግባቡ ነው" በማለት ብይን ሰጥቷል። በዚህ ጉዳይ እና ፍርድ ቤቱ በሰጠው የሕግ ትርጉም የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ ላይ የተጠቀሰው የይርጋ የጊዜ ገደብ ለሚንቀሳቀሱ ንብረቶች ብቻ የሚሠራ መሆኑ የፍትሐብሔር ቁጥር 1000/2/ የተቀመጠው የአስራ አምስት ዓመት የይርጋ የጊዜ ገደብ ለማይንቀሳቀስ ንብረት የሚሠራ መሆኑን ለያይቶ ለመግለጽና የሁለቱን ድንጋጌዎች አጠቃቀም ለማሳየት ተሞክሯል።

ሆኖም በዚህ ውሣኔ የፌደራሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት በሚከተሉት ነጥቦችን በውል ሣያብራራ እንደውም በሚያደናግር መልኩ አድበስብሷቸው ያለፈ ይመስለኛል። የመጀመሪያው በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ከሣሹ በመብቱ መስራት ከቻለበት የሚለውን ሀረግ የተረገመበት አግባብ ነው። አንድ ሰው የወራሽነት ማስረጃውን ሣያወጣ አስር ዓመት በራሱ ቸልተኝነት ቢቆይ በመብቱ መስራት የሚቻለው የወራሽነት ማስረጃ ካገኘበት ጊዜ ጀምሮ ነው የሚለው አተረጓጎም ተገቢነት አለውን? ከሣሹ በራሱ ጥፋትና ቸልተኝነት ያባከነው ጊዜ በመብቱ መስራት ከቻለበት ቀን አንስቶ በሚለው ሀረግ ውስጥ የሚሸፈን ነው ወይስ ከአቅም በላይ በሆነ ምክንያት የሚችን መሞት የውርሱን መከፈት የሚያውቅ ወራሽን ለመጥቀም ነው በመብቱ ለመስራት ከቻለበት ቀን አንስቶ የሚለው ሀረግ የሚለው በአግባቡ መታየት አለበት። ሌላው በዚህ ጉዳይ መልስ ሰጭዎች ሚች መሞቱንና ቤቱ በሚች ወ/ሮ ሽታየ ተሾመ መያዙን ካወቁበት ቀን ጀምሮ መሆን አልነበረበትም ወይ የይርጋ የጊዜ ገደቡ መቆጠር ያለበት። የወ/ሮ ሽታየ ልጅ ሕጻን አዲስአለም አወራሷ ወ/ሮ ሽታየ ተሾመ በመከላከያነት ልታነሣው የምትችለውን ነጥብ ሁሉ በሞግዚቷ አማካኝነት የማቅረብና የመከራከር መብት የላትምን?

መልስ ሰጭዎች ሚች መሞቱን ካወቁበት ጊዜ ጀምሮ በአስራ አምስት ዓመት ውስጥ ከቤቱ ውስጥ በማናቸውም መንገድ ያሉ ሰዎች በውርስ ያኙትን ቤት እንዲያስረክቧቸው በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 36/3/ መሠረት መጠየቅ የሚችሉ ሆኖ እያለ

ፍርድ ቤቱ እስከ 1978 ቤቱ በወ/ሮ ሽታየ በመያዙ 1978ዓ.ም. በኋላ በወ/ሮ ሽታየ ተሾመ ወራሽ ሕጻን አዲስ አለም መያዙን ከፋፍሎ ይርጋውን ለማሰብ የተጠቀመበት ምክንያት ምንድን ነው የሚሉት ነጥቦች በጥልቀት መታየት ይገባቸዋል።

ሌላው በወራሽነት ጥያቄ የይርጋ ክርክርን አስመልክቶ በፍርድ ቤቶች መካከል ያለውን ልዩነት የማያሳየው የምዕራብ ጉጃም ከፍተኛ ፍርድ ቤት በፍትሐብሔር መዝገብ ቁጥር 1936 ሐምሌ 13 ቀን 1996ዓ.ም. የሰጠውን ወሣኔ መነሻ በማድረግ የአማራ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በፍትሐብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 4606 የካቲት 15 ቀን 1997ዓ.ም. የሰጠው ወሣኔ ነው። የክርክሩ መነሻ እነ ሁሴን አብዱ አባታቸው አቶ አብዱ ታክለ ከሚች እናታቸው ጋር በጋብቻ ያፈራውን ንብረት ግማሹን ለእኛ ለወራሾቹ እንዲያካፍለን በማለት ለዞኑ ከፍተኛ ፍርድ ቤት ክስ አቅርበዋል። አቶ አብዱ ታክለ በበኩላቸው የከሣሾች እናት ከሞተች ሃያ ሰባት ዓመት እንደሆነ በመግለጽ የከሣሾች ክስ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ መሠረት በይርጋ ቀሪ ይሆናል በማለት የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ አቅርበዋል። የከሣሾች ጠበቃ በበኩላቸው ምንም እንኳን እነ ሁሴን አብዱ ወላጅ እናታቸው በሞት ከተለዩ በኋላ ከእናታቸው በውርስ ሊያገኙ የሚገባቸውን ሀብት ሣይጠይቁ ሃያ ሰባት ዓመት የቆዩ ቢሆንም ከሣሾች አባታቸውን ያልከሰሱት የእናታችንን ድርሻ ከፍለህ ስጠን ብሎ ለማለት አባታቸውን የማክበር ፍርሀት ስላለባቸው ነው። በመሆኑም የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ድንጋጌዎች በቴዘመዳሞች መካከል ተፈጻሚ የሚሆን የሕግ ድንጋጌ አይደለም። ፍርድ ቤቱ ይህንን ጉዳይ ማየት ያለበት ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1853 ጋር በማዛድ ነው። ከሣሾች ወላጅ አባታቸውን አክብረውና ፈርተው የውርሱ ንብረት /የእናታቸውን/ ድርሻ እንዲያካፍላቸው አልጠየቁም ነበር። አሁን ግን ተከሣሽ ሌላ ሚስት ያገባ በመሆኑ ድርሻቸውን መጠየቅ ግድ ሆኖባቸዋል በማለት ተከራክረዋል። ጉዳዩን በመጀመሪያ ያየው የምዕራብ ጉጃም ከፍተኛ ፍርድ ቤት በመጀመሪያ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1853 ድንጋጌዎች በወርስ ጉዳይ ተጠቃሽ ሊሆን እንደማይገባውና ተፈጻሚነትም እንደሌለው ካስቀመጠ በኋላ የከሣሾች ክስ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ መሠረት በይርጋ ይታገዳል በለት በፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 245/2/ መሠረት መዝገቡን ዘግቶ ተከራካሪዎችን አሰናብቷል።

በስር ፍርድ ቤት ከሣሽ የነበሩት እነ ሁሌን አብዱ በጠበቃቸው አማካኝነት መስከረም 6 ቀን 1997ዓ.ም. በስር ያሱትንና የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 የይርጋ ድንጋገዎች በቤተዘመድ መካከል የሚሠራ አይደለም። ፍርድ ቤቱ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1853 ድንጋገዎች ከግምት ወስጥ ማስገባት ነበረበት በለት ይግባኝ ለክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት አቅርበው በስር ፍርድ ቤት ተከሣሽ የነበሩት መልስ ሰጭ መልሣቸውን ካቀረቡ በኋላ የካቲት 15 ቀን 1997ዓ.ም. በድምጽ ብልጫ ውሣኔ ሰጥቷል።በውሣኔው አብላጫ ድምጽ የሰጡት ዳኞች፤

" ግራ ቀኙ የሚከራከሩት በውርስ ሀብት ሲሆን በክርክሩ የተነሣው ጭብጥ የይርጋ ጥያቄ ሲሆን መልስ ሰጭ ይግባኝ ባዮች የውርስ ሀብቱን ሊጠይቁ ከሚገባቸው ጊዜ አሳልፈው ያቀረቡት በመሆኑ በይርጋ ይታገዳል ሲሉ ይግባኝ ባዮች ደግሞ መልስ ሰጭ አባታችን በመሆኑ ምክንያት አክብረን ውርሱን ሣንጠይቅ የቆየን በመሆኑ በይርጋ ሊታገድብን አይገባም ብለዋል የስር ፍርድ ቤት ይህን አስመልክቶ የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 1000/2/ መሠረት በማናቸውም አስተያየት የውርስ ይርጋ ጥያቄ የሚቋረጥበት ምክንያት ቢቀርብም ተቀባይነት የሌለው መሆኑን ስለሚገልጽ ክርክሩ በይርጋ ይታገዳል በማለት በፋ/መ/ቁጥር 01936 በ13/11/96 በዋለው ችሎት የሰጠውን ብይን የሚነቀፍ ባለመሆኑ በፍ/ብ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ 348/1/ መሠረት በአብላጫ ድምጽ አጽንተነዋል " በማለት የወሰኑ ሲሆን፤ልዩነታቸውን ያሰፈሩት ዳኛ ደግሞ፤

"ይህ ይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤት በአብላጫ ድምጽ የስር ፍርድ ቤት ድምጽ የስር ፍርድ ቤት ብይን የሚያፀድቅ የራሱን ውሣኔ ሰጥቷል።የስር ፍ/ቤት ክስ በይርጋ ቀሪ ይሆናል በማለት ለሰጠው ብይን በዋቢነት የጠቀሰው የፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 1000/2/ እና የፍ/ብ/ሕ/ሥ/ሥ/ቁጥር 245/2/ ነው። ከመዝገቡ ላይ እንደተረዳሁት ከሆነ ክርክሩ ውርስን የሚመለከት ሲሆን የሚከራከሩትም ወላጅ አባትና ልጆች ናቸው በከሣሽነት የቀረቡት ልጆች ሲሆኑ የሚከራከሩበትም ንብረት መኖሪያ ቤትና ቦታን የሚመለከት ነው። ይግባኝ ባዮች/ልጆች/ ከእናታቸው ሞት በኋላ አከራካሪውን ንብረት በመልስ ሰጭ የተያዘ መሆኑን ያውቃሉ የተያዘውን ክስ ያቀረቡትም እናታቸው ከሞቱ ከ25 አመት በኋላ ነው። ክሱ ከዚህ ጊዜ በኋላ የቀረበ ቢሆንም የእናታቸው ሞትና ንብረቱም በመልስ ሰጭ የተያዘ መሆኑን የሚያውቁ እንደመሆኑ መጠን የይርጋው ጊዜ መታየት ያለበት በፍ/ብ/ሕ/ቁጥር 1000/1/ መሠረት እንጅ በንዑስ ቁጥር ሁለት ላይ በተመለከተው አይደለም። እንደተረዳሁት ከሆነ ንዑስ ቁጥር

ሁለት የተደነገገው ራሱን የቻለ የይርጋ ጊዜ ለማስቀመጥ ተብሎ ሣይሆን በንዑስ ቁጥር አንድ ላይ የተመለከተውን ከፍተኛ የይርጋ ጊዜ ለመገደብ በሚል ምክንያት ነው። በተጨማሪም እነዚህ ድንጋጌዎች የይርጋ የገደብ ጊዜ ከማስቀመጥ ውጭ ይርጋ ስለሚቋረጥባቸው ምክንያቶች የሚመለከቱ አይደለም ይህንና የውርስ ሕጉ በሌሎች ጉዳዮች ላይ አልፎ አልፎ ስለይርጋ የደነገገውን ስንመለከተው ይርጋ ስለሚቋረጥበት ሁኔታ የሚገልጹት ነገር የለም። ይህም ይህን በተመለከተ የውርስ ሕጉ ክፍተት ያለው መሆኑን የሚያመለክት ነው። እንዲህ ባለ ሁኔታ ባጋጠመ ጊዜ ደግሞ ግራ ቀኝ የሚከራከሩበት ጉዳይ በፍ/ሕ/ቁጥር 1677/1/ እና 1853 ሊታይ የሚገባው ሆኖ ይሰማኛል። ከሣሾች ልጆች እንደመሆናቸው መጠን በአካባቢያችን ባህልና ሞራላዊ አመለካከት አንጻር ከሣሾች በጊዜው አባታቸውን ያልከሰሱት አባታቸውን በመፍራትና በማክበር እንደሆነ መገመት የሚያዳግት አይደለም። ስለሆነም የይርጋ ጊዜው በተጠቀሰው ሕጋዊ ምክንያት መቋረጥ የሚገባው ሆኖ የስር ፍ/ቤት ውሣኔ ተሽሮ በዋናው ጉዳይ ላይ ክርክራቸው እንደገና ሊታይ ይገባል በማለት የተለየ ሃሳቤን አቅርቤአለሁ" በማለት ገልፀዋል።

በከፍተኛው ፍርድ ቤት እና በክልለ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የቀረበው ክርክርና የተሰጠው ውሣኔ አሁንም በይርጋ ዙሪያ የወርስ ሕጉ ድንጋጌዎች ተፈጻሚነትና አተረጓጎም ችግር ያለባቸው መሆኑን የበለጠ ግልጽ የማያደርግ ነው። ይህንን ጉዳይ ከፍትሐ-ብሔር ሕግ ቁጥር 999 እስከ ፍትሐ-ብሔር ሕግ ቁጥር 1002 የተደነገጉትን ድንጋጌዎች አቀራረጽ በማየት ጭምር የውርስ ሕግ የይርጋ ድንጋጌዎች በቤተዘመዳሞች በመካከል ወይም ወራሾች እርስ በርሳቸው በሚያደርጉት ክርክር ተፈጻሚነት ይኖረዋል ወይ? የሚለውን ነጥብ ማንሣት ይቻላል። የወራሽነት የይርጋ ጊዜ ገደብን አስመልክቶ ያሉትን ድንጋጌዎች ስንመለከት የመጀመሪያው የፍትሐ-ብሔር ሕግ ቁጥር 999 ሲሆን መሠረቱ ቁጥር 1 ብሎ የሚጀምር ነው። ይኸ ድንጋጌ ዋጋ ያለው የወራሽነት ማስረጃ የሌለው ሰው ከውርሱ አንዱን ክፍል በእጁ ያደረገ እንደሆነ እውነተኛው ወራሽ ወራሽነቱ እንዲታወቅለትና የተወሰዱት ንብረቶች እንዳመለሱለት ክስ ማቅረብ እንደሚችል ይደነግጋል። ከዚህ በማስከተል የፍትሐ-ብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ቁጥር 2 ሲሆን ጥያቄውን ለማቅረብ የተወሰነ ጊዜ በማለት ያስቀምጣል። የፍትሐ-ብሔር ሕግ ቁጥር 1001 ቁጥር 3 ስለ ውጤቶች ይደነግጋል የፍትሐ-ብሔር ሕግ ቁጥር 1002 ቁጥር 4 ሆኖ ልዩ የኑዛዜ ስጦታ የተደረገላቸው ሰዎች ያስቀምጣል።

እነዚህ ከአንድ እስከ አራት ተከታታይ ቁጥር የተሰጣቸው ድንጋጌዎች ተያይዘው መተርጎምና ተግባር ላይ መዋል እንዳለባቸው ድንጋጌዎችን በቁጥር ማያያዝ የተፈለገበት ምክንያት ይኸው እንደሆነ የሚያከራክር አይደለም። ይኸ ከሆነ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ድንጋጌዎች መነበብና መተርጎም ያለባቸው በመርህ ደረጃ ከተቀመጠው ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 999 ጋር መሆን ይገባዋል ከተባለ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 999 እውነተኛ ወራሽ የሆነ ሰው የሚችል ወራሽ ካልሆነ ሰው የውርሱን ንብረት ማስመለስ የሚችል መሆኑን የሚደነግግ በመሆኑ በሁለት እውነተኛ ወራሾች መካከል የሚነሳ ድርሻዩ ይገባኛል ጥያቄ በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 የይርጋ የጊዜ ገደብ አይቋረጥም በማለት ክርክር ማንሣት ይቻላል። ሆኖም እዚህ ላይ መነሣት ያለበት ጥያቄ፤

- ወራሾች የውርሱን ድርሻ ሌላኛው ወራሽ እንዲሰጣቸው ክስ በማናቸውም ጊዜ ማቅረብ ይችላሉ ቢባል ሌሎች የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1168 ያሉት ድንጋጌዎች እንዴት ተፈጻሚነት ለማግኘት ይችላሉ?
- አንድ ክስ የሚቀርብበትን ጊዜ በይርጋ መገደብ ያስፈለገበት ዋናውን ዓላማስ የሚያዛንፍ አይሆንም ወይ?
- የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1853 በውርስ ጉዳይ በቤተዘመድ መካከል ያለን የውርስ ንብረት ለመካፈል ተፈጻሚ ማድረግ ተገቢነት አለው የሚሉትንና ሌሎች ነጥቦች በትኩረት ማየት አለባቸው።

በአጠቃላይ እስካሁን ካየናቸው ሶስት በፍርድ ቤት ታይተው የተወሰኑ ጉዳዮች እንደሚታየው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000 ድንጋጌዎች አተረጓጎምና ተፈጻሚነት ላይ ሰፊ ልዩነትና ክፍተት ያለ መሆኑን ለመረዳት እንችላለን።

የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት የፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 1000 ድንጋጌዎች በወራሾች መካከል ባለ ክርክር የሚያገለግል የይርጋ የጊዜ ገደብ ነው። ወራሽ በሆነና ወራሽ ባልሆነ ሰዎች መካከል ያለውን ክርክር የሚገደብ የይርጋ ህግ ድንጋጌ ስለሌለ የፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 1677(1) 1845 ተፈጻሚ ይሆናል በማለት በልዩ ውሣኔ ስጥቷል ይኸ የመጨረሻውና አምስተኛው አተረጓጎም ነው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ እና 968/2/ መካከል የመልዕክት

አለመጣጣምና ግጭት አለ ብለው ያስባሉ?

2. በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/1/ እና 9000/2/ እንዴት መተርጎምና መፈፀም አለባቸው ብለው ያስባሉ?
3. በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ "ርስት" የሚለው ቃል ከመሬት ሥራት ውጭ ሌሎች የማይንቀሳቀሱ ንብረቶችን በሚጨምር መንገድ መተርጎም አለበት ብለው ያስባሉ? ለምን?
4. በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 2000/2/ በአማርኛው ቅጅ ከዘር የወረደ ርዕስት ካልሆነ በስተቀር የሚለው ሀረግና በእንግሊዝኛው ቅጅ " unless the action relates to family immovable" የሚለው ሀረግ ተመሳሳይ መልዕክት ያስተላለፋሉ ብለው ያስባሉ። ልዩነት ካላቸው የትኛውን ቅጅ ነው ቅድሚያ መስጠት ያለብን?
5. የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1852 በውርስ ጉዳይ በቤተዘመዳሞች መካከል የሚነሳ የይርጋ ክርክርን አስመልክቶ ተፈጻሚነት ሊኖረው ይገባል የሚለው ክርክር ተገቢ ነውን? ለምን?
6. " በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 1000/2/ ወራሹ መብቱን ለመስራት ከቻለበት ቀን ጀምሮ " የሚለው አባባል እንዴት ነው መተርጎም ያለበት። አንድ ወራሽ መብቱን ሊሠራበት አይችልም ነበር የሚባለው በምን ሁኔታ ነው?
7. ከዚህ ጽሑፍ ጋር በተያያዘው እነ ጌታቸው አሰፋው እና እነ ጌታቸው ጅማ ጉዳይ አይተው
ሀ. ፍርድ ቤቱ ስለ ይርጋ አተረጓጎም የሰጠው ትችት ተገቢነት
ለ. መልስ ሰጭ ውትድርና መቆየቱ መብቱን ሊሠራበት አልቻለም በማለት ያሳለፈው ብይን ምክንያታዊና የሕጉን መንፈስና አላማ ያገናዘበ መሆኑን ያብራሩ።
8. የፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 1000 እና 1080 ንዑስ አንቀፅ 3 ድንጋጌዎች ዓላማና ግብ እንደዚሁም የተፈፃሚነት ወሰን ያብራሩ
9. የፌደራል ሰበር ሰሚ ችሎት በመዝገብ ቁጥሮች 32815፣28102፣28508፣25507 የሰጣቸውን ውሳኔዎች በማንበብ ይተቹ።

ዋቢ መፅሐፍት

- Blacks Law Dictionary
Seventhe Edition, ST PAUL MINN, 1999
- Parry H.D The Law of Testate and Intestate Seccession
,Sweet and Maxweu limited , 1966
- Atkinson, Tomas, Hand book of the law of wills it paul minn,
wese publishing cor. 1953
- Coluson, N.S, Succession in the musuin Family, Cambridge,
at university press, 1971.